

Sosyolojik Düşün

Yıl/Year: 2024 (Kasım/November)

Cilt/Volume: 9- Sayı/Issue: 3

E-ISSN: 2587-2699

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ

Editörler / Editors

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ

Doç. Dr. Cem Koray OLGUN

Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK

Editör Yardımcıları / Co-Editors

Dr. Hülya BİÇER OLGUN

Alan Editörleri / Section Editors

Prof. Dr. Recep ÖZMAN

Prof. Dr. Yaşar KAYA

Prof. Dr. Metin KILIÇ

Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ

Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Aygül ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi KILINÇ

Dr. Mehmet ÖZTÜRK

Dr. Ezgiğül DOĞAN ÖZTÜRK

Dil Editörleri / Language Editors

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Cihan BULUNDU (Türkçe)

Öğr. Gör. Hakkı ŞİMŞEK (İngilizce)

Yayın Kurulu / Editorial Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Jean Vasile ANDREÎ-Petroleum Gas University of Ploiesti Romania

Prof. Dr. Ece Emre MÜEZZİN- Uluslararası Fırat Üniversitesi (KKTC)

Prof. Dr. Yaşar KAYA- İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Metin KILIÇ-Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Bekir KOCADAŞ-Adıyaman Üniversitesi

Prof. Dr. Recep ÖZMAN-İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Ferhat ARIK-Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Faiq ELEKBERLİ- Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi

Doç. Dr. Asim Memmedov-Azerbaycan Mingeçevir Devlet Üniversitesi

Doç. Dr. Cem Koray OLGUN-Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Emre ÖZTÜRK-İzmir Bakırçay Üniversitesi

Doç. Dr. Hıdır ÖNÜR-Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Doç. Dr. Sefa Salih AYDEMİR-Adıyaman Üniversitesi

Doç. Dr. Muzaffer Çağlar KURTDAŞ-Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hulusi YILMAZ-Nevşehir Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ-İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. İlkay ŞAHİN-Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN-Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Kasım KARAMAN-Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa TALAS-Ömer Halisdemir Üniversitesi

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN-Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Orhan YAZICI-İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Yaşar ERJEM-Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Taner TATAR-Yalova Üniversitesi

Doç. Dr. Burak TELLİ-Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim GÖRÜCÜ-İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet GÜNGÖR-Mersin Üniversitesi

Sosyolojik Düşün bağımsız, uluslararası ve hakemli ve bir e-dergidir.

Yılda üç kez, Mart, Temmuz ve Kasım aylarında yayımlanır.

Sosyolojik Düşün is an independent, national and peer-reviewed e-journal.

It is published three times a year in March, July and November.

BU SAYININ HAKEM KURULU / REVIEWERS OF CURRENT ISSUE

(Alfabetik Sırayla / In Alphabetical Order)

- Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN- İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Cumhuri ASLAN- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Gönül DEMEZ- Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Yener ŞİŞMAN- Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih KAHRAMAN- İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Emine Meliha KURTDAS- İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Salih ÖNER-Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞAKAR-Munzur Üniversitesi
Doç. Dr. Meral TİMURTURKAN-Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan AÇILMIŞ- Gaziantep Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Veysel ALBAYRAK-Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Işıl AVŞAR ARIK- Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selim GÜNDÜZ- Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cihad ÖZSÖZ- Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Murat BİRER- Manisa Celal Bayar Üniversitesi

İletişim / Contact

sosyolojikdusun@gmail.com

Teknik Destek / Technical Support

Doç. Dr. Emre Öztürk, ozemreozturk@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

<i>Demet ŞAHİN</i> <i>Türkiye Edebiyat Ortamında İlişkısizliğin Doğurduğu Bir AĞ Örneği:</i> <i>Genç Yazarlar Derneği</i> <i>A Network Example Resulting from Disrelatedness in</i> <i>The Turkish Literature Environment: Young Writers Association</i>	225-263
<i>Özge SARIALİOĞLU- Cihan ERTAN</i> <i>Covid-19 Pandemisi Sonrası Dönemde Beyaz Yakalı Profesyonellerin</i> <i>Yaşam Tarzlarının Dönüşümü: Bourdieucu Bir Okuma</i> <i>The Transformation of White-Collar Professionals'</i> <i>Lifestyles in The Post-Covid-19 Pandemic Period: A Bourdieuan Reading</i>	264-297
<i>Mehmet Emin BEKİK</i> <i>Child Labour and The Effectiveness of The ILO's</i> <i>Program Ending Child Labour by 2025</i> <i>Çocuk İşçiliği ve ILO'nun 2025 Yılına Kadar Çocuk İşçiliğinin</i> <i>Sona Erdirilmesine Yönelik Programının Etkinliği</i>	298-325
<i>Sultan BİLGET GÜÇLÜER</i> <i>Performansın Evreleri, İçerikleri ve Müzik Bağlamı Bakımından</i> <i>Türkiye'de Neo-Şamanik Ritüeller</i> <i>Neo-Shamanic Rituals in Turkey in Terms of Performance Phases,</i> <i>Content And Musical Context</i>	326-362
<i>Ömer GÖKEL, Özlem KEKLİK, Beyza DAĞ</i> <i>Üniversite Öğrencilerindeki Akademik Erteleme Davranışlarının</i> <i>Sosyal Medya Bağımlılığı ve Yaşam Doyumuyla İlişkisi</i> <i>The Relationship Between Academic Procrastination,</i> <i>Social Media Addiction and Life Satisfaction Among University Students</i>	363-412
<i>Kürşat Yusuf AYTAÇ, Mevlüt AYVERDİ, Hasan Hüseyin ALTUNSOY, Mustafa ATABAK</i> <i>Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Akıllı Telefon Bağımlılığı ve</i> <i>Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi Gaziantep İli Örneği</i> <i>Investigation of Smartphone Addiction and</i> <i>Life Satisfaction Levels of Physical Education and</i> <i>Sports Teachers Gaziantep Province Example</i>	413-442

Dergide yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına aittir.
All responsibilities of the articles published belong to the authors.

TÜRKİYE EDEBİYAT ORTAMINDA İLİŞKİSİZLİĞİN DOĞURDUĞU BİR AĞ ÖRNEĞİ: GENÇ YAZARLAR DERNEĞİ

Demet ŞAHİN*

Öz

Yazar olmak; mevcut sanatsal yazında ağırlıklı bir biçimde kişisel yeteneğe bağlı bir durum olarak ele alınmaktadır. Söz konusu yaklaşım; yazarın sosyal ve kültürel bagajı ile edebiyat alanında edindiği konum arasındaki ilişkiselliğin gözden kaçırılmasına sebebiyet vermektedir. Bu ilişkiselliğin anlaşılmasında edebi cemaatin dışında kalan yazarların deneyimleri; cemaat içindeki yazarların deneyimleri kadar önem taşımaktadır. “Genç Yazarlar Derneği” edebiyat alanında “yazar” olarak tanınırlık kazanmak isteyen fakat yazdıklarını güç ve itibar sahibi yayınevlerine bastırma imkânı bulamayan yazarların kurdukları bir dernek olması bakımından konuyla ilgilenen araştırmacılara önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Çalışmamız Genç Yazarlar Derneği’ne üye yedi kişinin yazarlıkla ilgili deneyimlerini anlamayı amaçlayan fenomenolojik desenli nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemi ile dernek üyeleri arasından seçilmiş, sahada ilerlerken ayrıca kartopu örnekleme kullanılmıştır. Araştırma verileri üyelerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlardan edinilmiştir. Analizlerimiz, katılımcıların deneyimlerini tanımlayan şu dört kapsayıcı temayı ortaya çıkarmıştır: (i) alandan kopukluk: etkileşim referans çerçevesinden yoksun kalmak, (ii) alana dahil olma girişimleri: yayınevleri ve yazarlar ağına girmeye

çabalamak, (iii) alan bekçilerini aşma ihtimali: paralel ağ arayışları, (iv) alanı ideolojik olarak yeniden üretmek: başka ağların yazarı olmak. Bulgular; Pierre Bourdieu'nün yazınsal alan incelemeleri ve Nick Crossley'in sosyal ağ analizi literatürü kapsamında açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yazarlık, Edebiyat İlişkileri, Yayınevi Ağları.

A NETWORK EXAMPLE RESULTING FROM DISRELATEDNESS IN THE TURKISH LITERATURE ENVIRONMENT: YOUNG WRITERS ASSOCIATION

Abstract

Being a writer is defined in the art literature as a gift which comes by birth. This approach overlooks the relationship between the authors' social and cultural baggage and their position in the field of literature. The experiences of writers outside the literary community is as important as the experiences of the writers within the community in terms of understanding this relationality. "Young Writers Association" offers an important field of study for researchers interested in the subject, as it is an association founded by writers who want to gain recognition as "writers" in the field of literature but cannot find the opportunity to have their writings published by powerful and reputable publishing houses. Our study was designed as a qualitative research with a phenomenological pattern, aiming to understand the writing experiences of seven members of the Young Writers Association. Participants were selected from among the association members with the purposeful sampling method, and snowball sampling was also used while progressing in the field. The data were collected using the semi-structured, in-depth interviewing technique. This study identified four overarching themes as part of the analysis: (i) detachment from the field: lacking a frame of reference for interaction, (ii) attempts to get involved in the field: trying to break into the network of publishing houses and authors, (iii) possibility of bypassing gatekeepers: searching for parallel networks, (iv) reproducing the field ideologically: meaning of being a writer in other networks. The findings are explained within the context of Pierre Bourdieu's literary field studies and Nick Crossley's social network analysis literature.

Keywords: Authorship, Literary Relations, Publishing House Networks.

1. GİRİŞ

Yazar; edebiyat ilişkilerinin temel aktörlerindedir. Fakat mevcut sanatsal yazında yazar olmak bu ilişkilerden soyutlanarak, ağırlıklı bir biçimde kişisel yeteneğe bağlı özel bir durum olarak ele alınmaktadır. Bu açıklamaların hepsinde bireysel olana güçlü bir vurgu varken, bir aktör olarak yazarı ortaya çıkaran sosyal ilişkiler ve ağlar örtük kalmaktadır. Oysa yazarın ürettiği metinler; bir toplumsal ilişkiler ağı içinde tanınır, okunur, paylaşılır, çoğaltılır ve yayılır. Yazılmaları dahi bir toplumsal ilişkiler ağı içinde gerçekleşir. Dolayısıyla edebiyat toplumsal ilişkileri gerektirmektedir ve ona mecburdur. Edebiyat ortamı yukarıda bahsedilen ilişkiler sistemini kapsamaktadır (Alver, 2012: 29-30). Bu bağlamda çalışmanın başlığında yer alan “Türkiye Edebiyat Ortamı” ifadesi Türkiye’de edebiyatın üretiminin, okunmasının, paylaşılmasının, çoğaltılmasının ve yayılmasının gerçekleştiği alana ve bu alanın kapsadığı ilişkiler ağına işaret etmektedir.

Çalışmamız edebiyat ortamını bir “alan” olarak değerlendirirken kavramı Bourdieücü anlamda kullanmaktadır. Bourdieu terminolojisinde alan “incelenen toplumsal uzayın üstüne bina edilen bir kavram/nesnedir” (Göker, 2007, s. 545). Bu tanımlamada alan çeşitli sermaye türlerine sahip toplumsal konumların olduğu ve bireylerin sahip olmak için peşlerinde koştukları bir mücadele alanı olarak tasvir edilir (Baran, 2019: 7). Bu itibarla edebiyat alanında bir yazar olarak tebarüz etmek isteyen kişiler alanda geçerli sermayeyi edinmek, edebi çevrelerin habitusuna göre konumlanmak ve alanın kurallarını dikkate almak zorundadır. Nitekim Bourdieu “Sanatın Kuralları” başlıklı eserinde bir alanın oluşumunun bütün evrelerini yazınsal alan üzerinden ayrıntılı bir şekilde analiz etmiş; edebiyat ilişkileri üzerine derinlikli çözümler yapmıştır.

Bourdieu yazınsal alanı; "bir yazarlar toplumuna indirgenemeyen bu toplumsal dünya, yazınla ilgisi olan, yazından bir çıkar bekleyen, yazına ilgi duyan insanlar bütünü: yayıncılar, dergi yönetmenleri, kuşkusuz yazarlar, ama aynı zamanda öğretmenler, yorumcular, eleştirmenler, vd. arasında nesnel bir bağıntılar uzamı" (Bourdieu, 1999, s. 12) olarak tanımlamaktadır. Bourdieu burada kastettiği şeyin bireyler toplumu değil, toplumsal bir yapı, kendini bireylere dayatan bir ilişkiler uzamı olduğunu belirtmektedir. Bourdieu alan kavramının yalın karşılıklı etkileşim ve işbirliği bağıntılarına indirgenmesini reddetmekte; böyle bir indirgemenin alandaki çatışmaları yönlendiren nesnel bağıntıları es geçmek anlamına geleceğini ifade etmektedir (Bourdieu, 1999, s. 315). Bourdieu'nun sosyal alanlar teorisi tam da bu noktada; nesnel bağıntıları somut toplumsal bağıntılara öncelendiği gerekçesiyle pek çok eleştiri almıştır. Bu eleştirilerin önemli bir bölümü sosyal etkileşimci teorisyenler ve sosyal ağ kuramcılar tarafından ifade edilmiştir. Nick Crossley; sosyal ağ analizi kuramı perspektifinden konuyu ele alarak eleştirilerini sistematik bir düzlemde ifade eden önemli sosyologlardan biridir.

Crossley'e göre Bourdieu kültürel alanın haritasını çıkarma aracı olarak sosyal ağ analizine gereken önemi vermemektedir. Crossley Bourdieu'nun anahtar kavramlarından biri olan sermayenin etkileşimi varsaydığını belirtir. Sermaye kavramı zorunlu olarak bir etkileşim biçimi olan değişimi gerektirir, değişim ilişkileri olmadan sermaye olmaz ve sermaye olmadan Bourdieücü toplumsal alan ve bu alandaki konumlar da olmaz (Bottero & Crossley, 2011). Crossley aktörler arasındaki somut bağlantı kalıplarına dayanan, sanatsal üretim alanındaki konumsal ilişkileri keşfetmeye yönelik bir yaklaşımı savunur. Bunu yaparken altta yatan "alanların" incelenmesi yerine etkileşimli dünyaların incelenmesini önerir (Bottero & Crossley, 2011). Crossley' e göre somut ilişkiler ve etkileşimler hem habitusu şekillendirmekte hem de onun tarafından şekillenmektedir. Ağın yapısı sosyal alanın yapısını anlatmaktadır. Bu itibarla bireyin ağdaki konumundan sosyal alandaki konumu çıkarsanabilir.

Çalışmamız; Crossley'in sosyal alanlar ile sosyal ağ arasında kurduğu bu ilintiye referansla yazarın edebiyat alanındaki konumunu, yazarın sosyal ağlardaki pozisyonu üzerinden okumayı denemektedir. Bununla birlikte araştırmamız bir ağ analizini içermez. Zira katılımcılarımız edebiyat ilişkileri ağlarının dışında kalmış fakat alanda konumlanmak isteyen yazarlardan oluşmaktadır. Bu noktada Nick Crossley'in ilişki analizin ağların varlığına olduğu kadar yokluğuna da odaklanılabileceği görüşünden (2015: 201) hareketle edebi cemaatin dışında kalmış bireylerin yazarlık deneyimlerini anlamak ve ağ dışı kalmış yazarların edebiyat alanındaki konumlanma/konumlanamama süreçlerini analiz etmek amaçlanmaktadır. Zira alanda geçerli sermaye türünün ve edebi çevrelerin habitusunun anlaşılmasında edebi cemaate dahil olmuş yazarlar kadar cemaate dahil olamayan yazarların tecrübeleri de önem taşımaktadır. Başka bir deyişle ağ içerdikleri kadar dışladıkları üzerinden de tanımlamak mümkündür.

Türkiye'de edebiyat alanının dışlama ve içerme kuralları üzerine yapılan çalışmalar ağırlıklı bir biçimde alan içi hiyerarşinin oluşumu ve niteliği üzerinde durmuştur. Edebi otoritenin şekillenışı ve işleyişini merkeze alan incelemeler; siyasi iktidar ve piyasa güçlerinin alandaki etkisini irdelemekte bunu yaparken analizlerini genel olarak; edebiyat kamusuna dahil olmuş, edebiyat ilişki ağlarında konumlanabilmiş isimlerin sembolik sermayelerindeki dönemsel değişimlere dayandırmaktadırlar.[†] Literatürdeki edebi ağlara ilişkin araştırmaların ise cumhuriyet öncesi Türk edebiyatına yoğunlaştığı[‡] görülmektedir. Diğer bir kısım çalışmalar ise daha ziyade ortak mekânlarda oluşan edebiyat ağlarına odaklanmış ve edebi ilişkileri muhit ve mahfil kavramları çerçevesinde ele almıştır.[§]

[†] Bkz: (İnalçık, 2003), (Birkan, 2019), (Başçı, 2008), (Anar, 2013), (Bakı, 2010), (Türkeş, 1999)

[‡] Bkz: (Onay, 2022), (Türkeş, 1999)

[§] Bkz: (İpekten, 1969), (Anar, 2013)

Literatürde yer alan bu çalışmaların; edebi ilişkilerde dezavantajlı konumda olan yazarlara ilişkin yaptıkları tespitler; dışlama kurallarının mantığı ve işleyişine ilişkin önemli veriler olmakla birlikte alana dahil olmuş yazarları kapsamaktadır. Bu yazarlar her ne kadar edebi ilişki ağlarında merkezi pozisyonda olmasalar da ağ içinde konumlanabilmiş, alan içinden başka yazarlarla bağlantılanmış durumdadır ve alanda geçerli sermayeye ile mevcut *illutio*'ya dair değişen düzeylerde farkındalık sahibidir. Edebi ilişkiler ağının dışında olan ve alana girmek isteyen yazarlar ise bu kazanımlardan büyük ölçüde mahrumdur. Yaşadıkları yoksunluk hali; ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel sermayenin alanla ilişkilenmede ne denli kritik bir işlev gördüğünün anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Ağ dışı yazarların deneyimleri ayrıca alanın geçirgenliğine ilişkin araştırmalara katkı sağlayacak niteliktedir. Literatüre bakıldığında edebi ilişki ağları dışında kalmış yazarlara dair daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmamız bu bağlamda literatüre katkıda bulunmayı hedeflemekte; erişilen bulguları edebiyat alanı üzerine çalışma yapan araştırmacılar ve alanda varlık göstermenin imkanını sorgulayan yazarların erişimine sunmaktadır.

1.1. Edebiyat Ağlarının İlişkisel Analizi

Bireylerin alanda geçerli kaynaklara erişim derecesi ve bunları stratejik olarak kullanıma sokmaktaki becerileri; onların alandaki toplumsal yörengelerini, başarı ve başarısızlıklarını, elde ettikleri karları, iktidar mücadelelerine karşı konumlarını belirler. Bu kaynaklar Bourdieu tarafından sermaye olarak adlandırılmakta ve sosyal, kültürel ve simgesel olarak çeşitlendirilmektedir. Bourdieu'ye göre alandaki toplumsal konumların yapısı bu sermaye türlerinin eşitsiz bölüşümünün de yapısıdır (Göker, 2010:545).

Sermayenin bölüşümü yukarıda değinildiği üzere bir mübadele ilişkisini gerektirmekte ve sosyal ağlar içerisinde gerçekleşmektedir. Sosyal ağların kendisi

sosyal sermayedir ve bu itibarla sosyal sermaye bireyin diğer bütün sermaye türlerine erişimini şekillendirmektedir. Nitekim Bourdieu de sosyal sermayeyi tanımlarken sosyal ağları (network) merkeze almıştır. Ona göre; sosyal sermaye az çok kurumsallaşmış tanışıklık ilişkilerinden oluşan uzun ömürlü bir networke sahip olmayla bağlantılıdır. Bireyin bir gruba üyelik vasıtasıyla diğer üyelerin sahip olduğu sermayeyi kendisi için işlevselleştirmesi, saklı bir kredi hakkına dönüştürmesidir. Bireyin bağlantı içinde olduğu kişilerin her birinin kendi başlarına sahip oldukları (ekonomik, kültürel veya sembolik) sermaye hacmi bireyin kendi başına sahip olduğu sermaye üzerinde çarpan etkisi gösterir. Belirli bir failin sahip olduğu sosyal sermayenin hacmi; etkili bir şekilde seferber edebileceği bağlantı ağının boyutudur (Bourdieu, 1986). Dolayısıyla bireyin ağdaki konumu sosyal sermayesinin hacmine, sosyal sermayesinin hacmi ise kültürel ve sembolik sermayeye erişim imkanına ilişkin önemli veriler sunmaktadır.

Çalışmamız edebiyatın gerçekleştiği sosyal ağın ve yazarların bu ağdaki konumunun tanımlanmasında Nick Crossley'in kavramsal araçlarından faydalanmaktadır. Etkileşim, ilişkiler ve ağlar Crossley'in yaklaşımını oluşturan temel kavramlardır. Crossley'e göre etkileşim indirgenemez bir bütündür ve insan eyleminin çoğu etkileşimden -ki bu etkileşim genellikle iletişim durumudur- müteşekkildir (Crossley, 2011:13). Aktörler etkileşim içinde ve etkileşim yoluyla ve sürekli olarak yeniden oluşturulur. Crossley ilişkileri de buradan hareketle tanımlar. Ona göre sosyal ilişkiler, aktörler arasında yinelenen etkileşim nöbetlerinin yaşayan yörüngesidir. Sosyal ilişki, köprüye benzer bir nesne değil, sosyal etkileşim süreci içinde değişen bir oyun durumudur. İki aktörün ilişkili olduğunu söylemek, onların ortak bir geçmişinin olduğunu ve geleceğe yönelik bir etkileşim beklentisi taşıdıklarını ve bu durumun mevcut etkileşimlerini şekillendirdiğini söylemektir (Crossley, 2011:28). Etkileşimde bulunduğumuzda, birbirimizin davranışını karşılıklı olarak değiştiririz, indirgenemez ve dinamik bir

bütün oluştururuz, yaptığımız çok az şey, içine gömülü olan ve ona bağlam ve anlam veren etkileşim aygıtının referansı olmadan doğru bir şekilde anlaşılabilir veya anlatılabilir. Crossley bunu etkileşim referans çerçevesi olarak tanımlamaktadır (Crossley, 2011:29).

Crossley'in kavramsallaştırmasından hareketle bir aktör olarak yazarın edebiyat ağlarındaki konumunun onun edebi üretimini, eserlerinin basım ve dağıtımını, alanda tanınırlık ve itibar kazanma süreçlerini etkilediği söylenebilir. Yazarlar edebi eğilim ve kabiliyetlerini dahi içinde buldukları ağların içinde farkederek güçlendirir ve geliştirirler. Bu ağlar sosyal çevre, coğrafi alan ve tarihsel konjonktürden etkilenir ve yazarın edebi pratiğini bu etkiler ekseninde belirler. Yazarın edebi ilişkiler ağındaki konumu merkezileştikçe ağ üzerinden dağıtılan; ödül, itibar, prestij gibi kaynaklara erişimi kolaylaşmaktadır. Aktörlerarası edebi ilişkiler her zaman edebi ilişki ağlarının içine gömülüdür ve bu ağlardan etkilenir. Edebiyat ağları edebiyat kamusu dediğimiz sosyal dünyanın etrafında oluşur ve oluşturulur. Yazarlar ortak çıkarlar, bu çıkarları koruyan sözleşmeler ve o ağın dağıttığı kaynaklara erişim hedefi ekseninde bir araya gelir. Yazarın kişinin nasıl bir yazar olduğu, dahası yazar olup olmadığı içinde bulunduğu/ bulunmadığı etkileşim ağları tarafından farklı düzeylerde şekillenir. Yazarın edebiyat pratiği bu ağlara karışmış ve onlar tarafından şekillendirilmiştir.

1.2. Edebi Eser Üretiminde Sanatsal Kodların İşlevi ve Aktarımı

Yazarın edebi alandaki konumunu belirleyen ve sosyal sermayesi aracılığıyla erişim imkanına sahip olduğu kaynaklardan bir diğeri kültürel sermayedir. Kültürel sermaye; bedende ve zihnin uzun süreli yatkinliklarında cisimleşir, resim, kitap, sözlük vs gibi kültürel emtialarda nesneleşir ve eğitim vasıflarında kurumsallaşır (Bourdieu, 1986). Yazarlar yazdıkları metinlerle bir kültürel sermaye ortaya koyarlar fakat bu sermayenin edebi alandaki geçerliği; yazarın uzun süreli zihinsel yatkinlikları ve eğitimsel vasıflarına bağlıdır. Zira yazar

sanatsal kodları bu ikisi aracılığıyla içselleştirir. Yazarın yazdıkları aracılığıyla ortaya koyduğu kültürel sermayenin alanda geçerlik kazanması ve simgesel sermayeye dönüşebilmesi için bu kodları içermesi gerekmektedir.

Bourdieu'ya göre sanatsal kod; eseri ait olduğu sınıfı oluşturan diğer eserlerin toplamıyla ilişkilendiren ve eserin üslubunun ayırt edici öğelerini bulmayı sağlayan iletidir. Sanatsal kod bir toplumsal kurum gibi kendini bireylere dayatır ve bireyler çoğu zaman bu dayatmaların bilincine varmadan kültürel ürünleri sahiplenir (Bourdieu ve Darbel, 2011: 61-62). Eserin düzenlediği somut anlam dizgelerinin anlaşılabilmesinin ön koşul olan bu kodları içselleştiren bireyler; kültürel eserleri ve davranışları çözmeye yönelik kalıcı bir yatkınlığa sahip olurlar. Kişiye bu kodlar kısmen okulda gördüğü öğrenimden, büyük ölçüde ise aileden aktarılır. Okulda gerçekleşen pedagojik iletişimin değeri, yoğunluğu ve tarzı kültürel eseri alımlayanın aile ortamına borçlu olduğu kültür tarafından belirlenir. Kültürel sermaye kültürel sermayeyi çeker ve kırılması çok zor olan bu döngü kültürel dağılımın eşitsizlikçi ortamını oluşturur (Bourdieu&Darbel, 2011:92).

Edebiyat yapıtları ne kadar özgün olurlarsa olsunlar tamamen rastgele ve kaotik bir biçimde ortaya çıkmazlar; bu bağlamda her edebiyat yapıtı kendinden önceki yapıtlarla bir ilişki içindedir (Gülsoy, 2013: 30). İngiliz şair, yazar ve edebiyat eleştirmeni Eliot, iyi bir şairin metnindeki en ayırıcı vasfın, kendisinden öncekileri yani onun atalarını dipdiri ayakta tutan, ölümsüzleştiren vasıflar olduğunu belirtir. Ona göre; Shakespeare Plutarch'tan, pek çok kişinin Bristish Museum'dan öğreneceğinden daha çok şey öğrenmiştir (Eliot, 2007: 1-11).

Bu bağlamda bütün sanat abideleri kendi aralarında ideal bir düzen ve bütün oluştururlar. Hiçbir sanatçı tek başına değerlendirilemez, “onu ölümlerin arasına yerleştirmek”, eserlerini onlarınkiyle karşılaştırmak gerekir. Eliot'a göre bu eski ile yeni arasındaki gerçek uyumdur ve çağdaş edebiyatçının bu uyumu yakalayabilmesi için göçüp gitmiş yazarları bilmesi ve böylece, onlardan daha çok

şey bilme imkânına kavuşmuş olması gerekir (Eliot, 2007: 1-11). Eliot'un ifadeleri Bourdieu'nün sanat eserlerinin iletlediği mesajları kavramak için birtakım kodlar gerektiği saptamasını doğrulamakta, benzer durumun edebi sanatlar için de geçerli olduğu savını desteklemektedir. Bu kod edebiyat için; eserin diğer edebi eserlerle ilişkisi, kullanmış olduğu anlatım tekniği, metnin içindeki anlam katmanları, benimsenen yazım dizgesi, üslubunun ayırt edici niteliklerinin bilgisini kapsamaktadır.

Yazar için bu kodlara hâkimiyet okuyucuya göre daha büyük bir gerekliliktir. Yazar söz konusu şifrelerin varlığına ve içeriğine ilişkin bilgiye edebi ortamla kurduğu ilişkinin gücü nispetinde ulaşır. Organik bir bütün oluşturan abidevi eserlerin neler olduğu ve onları abidevi yapan unsurların tanınması bu ilişkiler içinde olur. Bu ilişkilerden kopuk bir yazar adayının sanatsal kodlara ilişkin bir farkındalık geliştirmesi oldukça zordur ve kalıcı bir eser ortaya koyması, dolayısıyla kült bir yazar olması mümkün görünmemektedir.

1.3. Yazarın Edebi İtibarının Oluşmasında Ağların Etkisi

Edebiyat ortamında bir yazar olarak tebarüz edebilmenin tek biçimi kült bir yazar olmak değildir. Orta ve kısa vadede edebiyat ortamında yazar olarak tanınırlık kazanan fakat süreç içinde unutulup giden ya da yazdıkları edebi değerlerinden çok tarihi vesika olma niteliğiyle entelektüel gündemde yer tutan pek çok yazar vardır. Bu yazarların kazandıkları dönemsel şöhret sahip oldukları sosyal sermaye ile ilişkilidir. Fuchs'un belirttiği gibi itibar bir ağ içerisindeki tanınma ve değerlendirmelere bağlıdır ve ağ niyetli bir tutum aldığı anda kişiler itibarla şereflenebilir (Fuchs, 2012: 156). Dolayısıyla yazar olma iddiasındaki bir kişiyle kimse ilgilenmezse ve ağ tepkisi olmazsa bu düşünce hiçbir fark yaratmayacak, kişisel bir tuhaflık veya rahatsızlık olarak gözlemlenmiş olacaktır. Ağların niyetli bir tutum alması sanatsal alanda Bourdieu'nün kültürel meşruiyetin farklı makamları adını verdiği; akademiler, üniversiteler, eleştirmenler, edebiyat ve

sanat ödüllerinin jürileri gibi referans grupları aracılığıyla tezahür eder. Kültür konusunda iktidar verilmiş bu çevre Bourdieu'nun ifadesiyle parlamenter seçimlerdeki kanaat önderlerinden daha belirgin rol oynar (Bourdieu ve Darbel, 2011: 99).

Yazarın sanatsal kodlara hâkim olması edebiyat kamusundan ivedi ve mutlak bir kabul alacağı anlamına gelmemektedir. Zira edebi metnin sadece üretimi değil sunum ve yayımı da yazarın içinde bulunduğu sosyal ağlar ekseninde gelişen süreçlerdir. Yazar kendisine itibar iletcek bu ağlardan kopuksa yazdığı metin çok iyi de olsa kısa ve orta vadede edebiyat ortamında yazarlık itibarı edinemeyebilir. İtibar; alanda kabul görme başarısını gösteren yazarların simgesel sermayesidir. Yazarın bu "başarı"ya ulaşabilmesi için "belirli bir miktar ekonomik sermaye (kültürel üretim için gerekli zaman ve enerjiyi ayırabilmesini ve ekonomik kara kayıtsız kalmasını sağlayacak), kültürel sermaye (estetik söylemlerin dilini çözmesini, bu dili "konuşmasını" ve diğer entelektüel konularda bilgi olmasını sağlayacak) ve toplumsal sermaye (sanat cemaatlerine etkileşimsel erişimi sağlayacak) biriktirebilmiş olması gerekir." (Göker, 2010:550). Dolayısıyla yazarın itibara erişimi açısından içinde yer aldığı sosyal ağlar oldukça kritik önemdedir.

Bourdieu'ya göre itibari değer; kişinin simgesel mamuller piyasasında meşru olarak sahipleneceği ve özenebileceği fiyatıdır. Fail kendisine biçilen ve kendisine hak gördüğü fiyatı her an hesap etmek zorundadır. Ancak bu şekilde kabul görmek için gereken stratejileri belirleyebilir ve bazı sınırlarda kabul gören mesafelerle oynayabilen gruplara dahil olma ve dışına çıkma stratejilerini yönlendirir (Bourdieu, 2014:202). Üstün olarak tanınanlar üstün sayılan gruplarla özdeşleşmeye çalışarak blöf yapar ya da aşağı kabul edilen gruplardan ayrışmaya çabalayarak onları hakir görür. En üstteki, en "kapalı", en "seçilmiş" grupların kapılarını zorlamak, kapılarını giderek daha çok kişiye kapatmak... Bourdieu'ye göre sosyetik "itibar" birikiminin yasası budur (Bourdieu, 2014:197).

Simgesel sermayeyi edinmeye yönelik mücadele diğer alanlara kıyasla edebi alanda daha hayati niteliktedir. Zira Bourdieu'nun belirttiği gibi itibari değer entelektüel ve sanatsal alan gibi bazı evrenlerde sıklıkla esas değer olarak görülür (Bourdieu, 2014:202). Öte yandan edebiyat ve sanatın farklı bir toplumsal pratik olduğu, değer yargılarının salt beğeniye dayandığı ve alanın çıkarsız faaliyetler bütünü olduğuna dair ön kabuller (Bourdieu, 1995) alan içinde işleyen mekanizmaların gerçek doğasını gizlemektedir: “'Kamuoyu önünde' alanın ve alan içinde işleyen mekanizmaların gerçek doğasından bahsetmek mukaddesata karşı yapılabilecek en büyük saygısızlıktır, alanda hüküm süren sansürcülerin derhal bastırmaya çalışacakları affedilmez bir günahıdır.” (Bourdieu, 1999:550)

Bourdieu; edebiyat gibi yerleşik ve kutsanmış sanatlarda doxa'nın yani sanatçı failerin habituslarına kutsanma mekanizmasıyla kazınan inançlar setinin kırılmasının kolay bir eylem olmadığını kabul eder (Göker, 2010: 548). Bu inanç setinin en önemli bileşenlerinden “yaratımın etkileyici ideolojisi”dir:

“...‘yaratıcı’yı ve onun sahip olduğu maddeyi değiştirmeye yönelik olağan üstü gücünü kimin yarattığı sorusunu yasaklayıp bakışı görünürdeki üreticiye -ressam,besteci,yazar- yönlendiren de bu ideolojidir; ayrıca bu ideoloji, bakışı üretim sürecinin en görünür yanına, daha açık bir deyişle ‘yaratım’a dönüşmüş ürününün özdeksel *yapımı*’na da yöneltir; bu yolla da yaratıcıya özgü bu gücün koşullarını sanatçının ve onun kendi etkinliğinin ötesinde aramak olasılığını ortadan kaldırır.”(Bourdieu,1999:263)

Yaratımın etkileyici ideolojisini içselleştiren ve meşru kültürün kutsal evrenine duydukları saygının altında ezilen donanımsız yazarlar yoğun bir liyakatsizlik hissi duyarak edebi ortamlardan uzak dururlar. Öte yandan bu kişilere itibar ödünç verecek ya da onlara sanatsal kodları aktaracak yeni ilişki ağlarının ortaya çıkışını düşmanca karşılayan alan bekçileri (gatekeepers) bu ideolojiyi sürekli diri tutarak

kültürel dağılımının eşitliksizci yapısının yeniden üretimine düşünsel zemin tesis ederler. Bourdieu'ya göre; sanatsal ilişkilerin köklü değişimi için alandaki kuralları belirleyen toplumsal koşullar hakkında sağlam bir farkındalık gerekmektedir (Göker, 2010: 548). Sanat sosyolojisi; sanatsal inancın safdil biçimlerinden kurtularak alanı kendi gerçekliği içinde kavramayı hedefler ve böyle bir farkındalığın kazanılmasına katkı sağlar.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Çalışmamız GYD üyesi yedi kişinin yazarlıkla ilgili deneyimlerini anlamayı amaçlayan fenomenolojik desenli nitel bir araştırmadır. Fenomenolojik desen; katılımcıların deneyimlediği olguyu tanımlamaya yardımcı olduğu ve hem katılımcıların hem de araştırmacıların örtülü anlamları yorumlamasına olanak sağladığı için seçilmiştir (Creswell, 2009). Araştırmacı; katılımcıların açıklamalarını, veri içeriğini ve anlamı yorumlamaya yönelik kendi çerçevesini karşılaştırmalı biçimde kullanarak analizi gerçekleştirmiştir.

2.2. Araştırma Tasarımı

Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemi ile GYD üyeleri arasından seçilmiş, sahada ilerlerken ayrıca kartopu örnekleme kullanılmıştır. Örneklemin GYD üyeliği kriterini esas almasının sebebi derneğin edebiyat kamusuna dahil olamayan yazarlardan müteşekkil olmasıdır. Bu itibarla GYD üyeliği; edebi ilişkiler açısından kopuk bireylerin yazarlık deneyimlerinin anlamayı amaçlayan araştırmamızın katılımcıları seçerken esas aldığı tek kriter olmuştur.

2.3. Örneklem ve Katılımcılar

Araştırma kapsamında amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, dernek üyesi 7 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların

dördüne; derneğin web sitesinde paylaşılan; “30.01.2018 tarihi itibarıyla başvurusu onaylanmış 75 kişilik üye listesi”nin taranmasıyla ulaşılmıştır. Diğer üç katılımcıyla kartopu örneklem yöntemiyle irtibat kurulmuştur. Katılımcıların doğum yeri ve tarihine, eğitim durumlarına, meslekleri ve cinsiyetlerine ilişkin bilgiler Tablo 1. de paylaşılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Kişisel Bilgileri

Katılımcı No	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Eğitim Durumu	Meslek	Cinsiyet
G1	1996	Azerbaycan	Lisans	Öğrenci	Kadın
G2	1984	Bursa	Lisans Terk	Ticaret ve İşletmecilik	Erkek
G3	1987	Bursa	Lisans	Ekspertiz, Yazarlık, Oyunculuk	Kadın
G4	1991	Balıkesir	Lisans	İşsiz	Kadın
G5	1992	İstanbul	Lise	Satış Elemanı	Erkek
G6	1990	İstanbul	Lisans	Öğrenci/ Muhabir	Kadın
G7	1982	Ankara	Lisans	Restorasyon teknikeri	Kadın

Katılımcıların derneğe üye olmasına neden olan faktörlerin doğru anlaşılabilmesi ve bu kişilerin dernekten beklentilerinin çözümlenebilmesi için üyelerin edebi tecrübelerine ilişkin bilgiler de toplanmış ve elde edilen veriler Tablo 2. de paylaşılmıştır. Bu verilere bakıldığında üyelerin çoğunun ilk basılı yayın girişimlerinin başarısız olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yazarlık Tecrübelerine İlişkin Bilgiler

Katılımcı No	Kaç Yazdığı Yıldır	İlk Yayın Teşebbüsü Tarihi ve Yeri	İlk Yayınlanmış Eser Tarihi ve Yeri	Yayınlanmış Eserlere İlişkin Bilgiler	Diğer İlişkin Bilgiler
G1	“Kendimi bildim bileli.”	2018 (Kişisel Blog)	2018 (Kişisel Blog)	Milliyet Blog (6 deneme, 3 öykü.)	6 şiir, 1
G2	20 yıldır.	Tarih Hatırlamıyor. Kişisel Web Sayfası	İnternet Sitesi. Tarih Hatırlamıyor.	“Hastalık Hikayem”(Derleme Kitap. Dergiler. Selçuk Üniversitesi Fransız Dili Ve	(6 şiir, 1 öykü.)

					Edebiyatı Dergisi.	Adım
G3	19 yıldır.	2003. Kitap yazdı ama bastıramadı.	Sanayi-i Dergisi. 2006-2007	Nefise	Yazıyor Dergisi. Kişisel Blog. Basılı Roman.	
G4	"1998-1999 yıllarından beri."	2009	İstanbul Üniversitesi'nde bir öğrenci derneğinin internet dergisinde. 2009 sonrası, tarihi hatırlamıyor.	Teknik	Gencyazı.org sitesinde.	
G5	14 yıldır.	2014. Facebook sayfası.	2014. Basılı Şiir Kitabı.	Şiir	Kişisel üzerinden yayınlanmış şiirler.	Blog
G6	"Çocukluktan beri"	2009	Kişisel Blog.	-	-	
G7	"Ortaokul yıllarından itibaren."	Lise yıllarında" Genç Kalemler sanal edebiyat topluluğu sayfasında.	Ortaokul yıllarında. "Diyabetim ve Ben" konulu hikâye yarışması sonucu bastırılan derleme kitapta.		Betimsel e- dergi.	

2.4. Mülakatlar

Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniğiyle toplanmıştır. Ekim 2018'de gerçekleştirilen görüşmelerin bir kısmı yüz yüze bir kısmı telefonla bir kısmı ise mülakat formları üzerinden yazılı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı katılımcılara; fenomeni ele alan geniş kapsamlı sorular ve bağlamı ayrıntılandıran tamamlayıcı sorular sormuştur.

2.5. Veri Analizi ve Yorumlama

Araştırmacı tüm verileri kelimesi kelimesine yazıya dökmüş ve katılımcıların örtülü ve açık deneyimlerinin, duygularının ve algılarının nasıl şekillendiğine

odaklanarak ses kayıtlarını ve birkaç kez dinleyip yorumlamıştır. Bu süreç araştırmacının gelişen temaları tanımlamasına yardımcı olmuştur. Daha sonra araştırmacı aralarında bağlantılar kurarak temaları kavramsal benzerliklere göre gruplandırmıştır. Analizin son aşamasında araştırmacı, yaptığı analitik yorumları katılımcıların ifadelerinden alınan anlatı örnekleriyle desteklemiş ve her bir temayı tanımlamıştır.

2.6. Doğrulanabilirlik

Araştırmacı çeşitli stratejiler kullanarak araştırmanın güvenilirliğini sağlamıştır. Öncelikle veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerine büyük önem verilmiştir. Görüşmeler, ses kayıtlarının doğru bir şekilde yansıtılması amacıyla araştırmacı tarafından birebir yazıya aktarılmıştır. Güvenilirliği ve uygunluğu artırmak için araştırmacı, araştırma süreci hakkındaki kişisel düşüncelerini belgelemek için dönüşlü notlardan yararlanmıştır. Aktarılabilirliği sağlamak için amaçsal örneklere ve katılımcılardan alıntılara yer verilmiştir.

2.7. Araştırmacının Rolü

Araştırmada aktif rol alan araştırmacı, olguyu içeriden birinin bakış açısıyla deneyimleyen kişilerin algılarını yansıtmak için empatik bir yaklaşım benimsemiş, olguyu farklı açılardan incelemek için dışarıdan biri/yabancı olarak sorgulayıcı bir duruş kullanmıştır. Bir yazarlık atölyesinde sekiz yılı aşkın süredir edebi metin üretimi üzerine çalışmalar yapıyor olması ve basılı bir öykü kitabının bulunması araştırmacının empatik tutumunu kolaylaştırmıştır. Edebi ortama ilişkin gözlemleri onun katılımcıların deneyimlerine ilişkin sorgulayıcı ve analitik bir duruş sergilemesine yardımcı olmuştur.

3. BULGULAR

Analizlerimiz dört kapsayıcı temayı ortaya çıkarmıştır: (i) alandan kopukluk: etkileşim referans çerçevesinden yoksun kalmak, (ii) alana dahil olma girişimleri:

yayınevleri ve yazarlar ağına girmeye çabalamak, (iii) alan bekçilerini aşma ihtimali: paralel ağ arayışları, (iv) alanı ideolojik olarak yeniden üretmek: başka ağların yazarı olmak. Bulgular; Pierre Bourdieu'nün yazınsal alan incelemeleri ve Nick Crossley'in sosyal ağ analizi literatürü kapsamında açıklanmıştır.

3.1. Alandan Kopukluk: Etkileşim Referans Çerçevesinden Yoksunluk

Katılımcıların neredeyse hiçbirinin; edebiyat kamusundaki aktörlerden herhangi biriyle ortak bir geçmişi ya da geleceğe yönelik taşıdıkları ortak bir etkileşim beklentisi bulunmamaktadır; yazarlık deneyimleri bu durumun etkisiyle şekillenmektedir. Crossley'in kavramından yola çıkarak söylersek katılımcılar edebiyat ilişkilerinin nitelik ve işlevini kavramalarına imkan verecek bir etkileşim referans çerçevesinden yoksun durumdadır. Bourdieucu deyişle kendilerine alanda geçerli kültürel, sosyal ve simgesel sermayeyi sağlayacak değişim ilişkilerinin dışında kalmış dolayısıyla edebi alana dahil olamamışlardır.

3.1.1. Karnım Açken Şiir Yazamam

Katılımcılar kültürel üretim için gerekli zaman ve enerjiyi ayırabilmelerini sağlayacak ekonomik sermayeden yoksundur ve bu durum ekonomik kâra kayıtsız kalmalarını engellemektedir.

“Şairlik, hep olmaya çalışacağım yer. Her zaman şair olmak isteyeceğim. Tamamen kendimi buna adayamam, olmaz. Biraz realist olmak lazım. Bir şairin sözü kimin bilmiyorum ama karnım doymadan şiir yazamam.” (G5)

Katılımcıların gerekli ekonomik sermayeye sahip olmamalarına rağmen yazar olma arzusu taşımaları ve bu arzuyu gerçekleştirmek için uğraş vermeleri ailelerinden ve yakın çevrelerinden heves kırıcı tepkiler almalarına sebep olmuştur. Yazarlıktan çok para kazanmadıkları ya da meşhur olup gazetelere,

televizyonlara röportajlar vermedikleri sürece yazıyor olmak üyelerin çevreleri tarafından gereksiz bir uğraş olarak nitelendirilmiş ve katılımcıların çoğu çevreleri tarafından yazma işiyle uğraşmamaları yönünde baskılanmışlardır:

“Ailem yazmayı çok önemli bir şey olarak görmüyor. Para kazanılacak mesleklere önem veriyor. Bunun da bir yetenek olduğunun farkında değilim.” (G6)

“Kitap çıkmadan önce çok rencide edildiğim oldu. Bir cenah var. Duygularını kâğıda dökmeyi acizlik olarak gören insanlar. Bu yapıda insanlar var. Benim şanssıma sürekli böyle insanlar vardı çevremde. Onunla mı uğraşıyorsun derler. Mesela bir şiirimin altında dipnot yazmışım. Ben bu şiiri yazarken oda arkadaşım; saat dört karnımız aç sen hala şiir yazıyorsun demişti diye not etmişim oraya. Aslında kadın şair sayısı çok az ama şiir yazan erkeklerin de duygusal açıdan bir acizyet içinde olduğunu düşünürler diğer erkekler. Ve onlara da toplumsal baskı yaparlar.” (G5)

Dernek üyeleri; geçim kaygısı ve yazma istekleri arasındaki yaşadıkları gerilimi internetin sunduğu yayın imkanlardan yararlanarak aşmaya çalışmaktadır. Sanal mecralar aracılığıyla yazdıklarını belirli bir okur kitlesine ulaştırma olanağı bulan katılımcılar; buradaki illisio/oyuna dahil olmanın görece daha düşük maliyetli olması, metin üretiminin çok daha az emek gerektirmesi ve oyuna girişin herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmaması dolayısıyla edindikleri yayın tecrübeleri sonucunda sanal edebi alanın kurallarına ilişkin daha yüksek bir farkındalık düzeyine erişmişlerdir. Üyeler; sanal mecraları birer edebi üretim piyasası olarak nitelendirme eğilimi göstermekte; sanal mecralardaki yazım faaliyetlerini anlatırken kutsayıcı ifadelerle başvurmamaktadır. Bu piyasa var olabilmek için reklam gereklidir ve internet ortamı onlara kendi kendilerinin reklamını yapma

olanağı tanıdığı için dernek üyeleri bir yazar olarak var olma stratejilerini sanal ortamın imkânlarını göz önünde bulundurarak daha gerçekçi bir yerden kurmaktadır.

“Acı çekerek büyük bir aşkla yazdığım şeylerden para kazanmak istemiyordum. Bunlar benim duygularım. Sonradan öğrendim ki bu bir piyasa, aslında bir ticaretmiş bu. Sosyal medya öğretti. Aslında bir dakikalık videolar çekerek, tonu siyah beyaz yapıp, sesimi biraz kalınlaştırıp arkaya bir fon müziği eklendim mi aslında birkaç milyon görüntülenmeyle çok da güzel paralar kazanabilirmişim. Yapabilir miydim? Yapabilirdim. Buna para aktarıp Instagram’dan inanılmaz takipçilere sahip olabilir miydim? Olabilirdim. Bilmiyorum ya bundan uzak kaldım. Ama galiba yapmam gerekiyormuş. Çünkü bu şekilde giderse muhtemelen hiçbir zaman hayalime ulaşamayacağım, kimseye dokunamayacağım. O yüzden biz de bir şeyler yapacağız galiba.” (G5)

Araştırmamız sonucunda GYD’nin yeni üyelerinin dernekten bu yönde destek beklendiği görülmüştür. Nitekim ikinci kuruluştan sonra dernek tarafından sosyal medyanın oldukça aktif bir şekilde kullanılması yönetici kadronun, üyelerin bu yöndeki beklentilerinin farkında olduğunu düşündürmektedir.

“Her sanatçı az çok teşhircidir. Görünmek ister. Kendi kitabım çıksa stratejim sosyal medya üzerinden gider. Derneğin de bu konuda bana yardımcı olabileceğini düşünüyorum.” (G7)

Blog yazarlığı ve sosyal medyada yapılan içerik üretimleri gibi sanal mecralarda gerçekleştirilen yazma pratiklerinin getirdiği kazanç üyelerin zihninde yazarlığın tanımına ilişkin ikili bir anlayışı doğurmuştur. Biri mucizevî eserler doğuran sanatsal bir uğraş olarak yazarlık diğeri de sözcükleri kullanarak para kazandıran

bir meslek dalı olarak yazarlık. Bu ikili anlayış sadece katılımcıların geçim sıkıntısı ile yazma isteği arasında duydukları gerilimi azaltmaz. Aynı zamanda katılımcılara; ekonomik sermaye yoksunluğunun oluşturduğu engeli aşarak “başarılı” olma imkanı vadeden bir “yazarlık” biçimi sunar.

İki tane iyi yazarlık var. Birincisi o mucizevî şeyi üretmek, ikincisi de benim yapmaya çalıştığım şey bloggerlık. Siz bana bir kelime vereceksiniz ben onunla ilgili muhteşem bir metin yazacağım herkes okuyacak falan bu da bir yazarlık çeşidi. Ama yeni nesil bir şey. Buna gerçekten toplumun ihtiyacı var mı bilmiyorum sadece bunu yapabileceğimi biliyorum bunun bana para kazandıracağını biliyorum. Bu da bir yazarlık çeşidi.” (G3)

3.1.2. Bu Yolda Yalnız Yürüyeceksin

Katılımcıların ifadeleri; onların edebi ilişkiler ağının dışında kaldıkları tezini desteklemektedir. Bu durum onların sanat cemaatlerine etkileşimsel erişimlerini sağlayacak sosyal sermayeden yoksun oldukları anlamına gelmektedir. Mülakat yapılan yedi kişiden sadece birinin yakın çevresinde basılı eseri bulunan yazarlar vardır ki bu yazarlar dernek üyesi tarafından yayınevleri ile kendisi arasında birer aracı olarak görülmektedir.

“Kafama düştü yani yayınlamak. Kuvvetle muhtemel arkadaşımın yayınevi üzerinden olacak. Genç Yazarlar Derneğindeki yayınevlerinden biri değil. Annem edebiyat öğretmeni onların arkadaşları arasında birkaç yazar ve yayınevi var. Arkadaşımı kiyle anlaşamazsam onlarla anlaşabilirim.”(G6)

Fakat dernek üyelerinin çoğunluğu bu görüşmeci kadar şanslı değildir. Bu şansız çoğunluk yazarlara ulaşmaya teşebbüs bile etmez.

“Kolay ulaşamam diye düşünüyorum belki de. Ulaşmak için çaba harcamak lazım. Onu harcamam. Bilmiyorum ki ben uğraşıp bir şeyler yazmışım ve birilerinin peşinden koşuyorum bunu oku bunu oku diye. İlerde bunu yapar mıyım? Bilmiyorum belki yaparım.”(G5)

3.1.3. Yanımızdan Geçip Giden Yazarlar

Katılımcıların kendileri için sosyal medya ve bloggerlık üzerinden çizdikleri alternatif yol, onların gözünde geleneksel edebiyat üretim kanallarını önemsizleştirmemiştir. Aksine “o mucizevi şeyi” üreten yazarlar dernek üyeleri için aynı kutsal yerindedir ve oldukları yerden dernek üyesi yazarlara aynı liyakatsizlik duygusunu aktarırlar. Ağ dışı kalan yazar sanal ortamın sunduğu alandan yararlanıp yazarlığın en azından ikinci biçimini başarmayı denerken “yazar olarak doğmuş kişiler” yanlarından geçip gider. Katılımcılar onlarla iletişim kurma fırsatları ellerine geçirdiklerinde onlarla nasıl konuşacaklarını bilemez, fantazmalarında dahi utanç hisseder ve kendilerini “açamaz”lar. Bu liyakatsizlik duygusunun temelinde katılımcıların estetik söylemlerin dilini çözmesini, bu dili “konuşmasını” ve diğer entelektüel konularda yetkinleşmesini sağlayacak kültürel sermayeden yoksun olmaları vardır.

“Bir kere Tarık Tufan’la oturup konuşmak isterim. Bir kere İstiklal Caddesinde gördüm. O zaman da İstiklal Caddesinde çalışıyorum. Elimde çöp var. Yanımdan kaçtı gitti. Yetişemedim de. Peşine de gidemedim. Çok içime oturmuştu. Tarık Tufan’la konuşmak isterdim Ali Lidar’la. Ulaşması çok kolay ama şehir değiştirmem lazım bunun için. Çalıştığım içinde çıkamıyorum şehir dışına ama gideceğim bir gün, yanına gideceğim. Yaşasaydı Attila İlhan’la Cemal Süreya’yla Özdemir Asaf’la konuşmak istedim. Üstadla konuşuruz, Necip Fazıl’la da mevzu çok derinlere gider, biz açamayız kendimizi utancımızdan.”(G5)

3.2. Alana Dahil Olma Girişimleri: Yayınevleri Ağlarına Girme Denemeleri

Bourdieu'ya göre herhangi bir kültürel arena, bir güçler alanıdır ve nesnel ilişkiler yapısı üzerine kuruludur. Crossley ise bu nesnel ilişkiler yapısının sosyal ilişkileri ortaya koyduğunu savunur. Kültürel etkinlik; Bourdieu'nun altını çizdiği gibi 'olası güçlerin bir alanı olarak, kendisini her faile bir olasılar alanı olarak sunan' alan içindeki konumların dağılımı ile yapılandırılmaktadır. Bu durumda her bir aracıyı veya her kurumu diğerleriyle olan ilişkilerine yerleştirmek, her birini diğer tüm 'pozisyon alma'lara karşı çerçevesel bir 'pozisyon alma' olarak konumlandırmak gerekmektedir (Bottero & Crossley, 2011). Bu itibarla Bourdieu'nun failin olasılar alanı olarak tanımladığı konumlanmaların Crossley'in argümantasyonunda bireyin ego ağındaki pozisyon almaları karşılık geldiği söylenebilir.

Bir yazara sunulan olasılar alanının kitap basımı gibi bir kültürel etkinliği yapılandırıp yapılandıramayacağı bu olasılar alanı içindeki konumlanmalardan yani bireyin ego ağındaki pozisyon almalarından çıkarılabilir. Nitekim Bourdieu'nun da belirttiği gibi baskıya verilecek metinler neredeyse her zaman tanınmış aracılarda yayınevlerine ulaştırılmaktadır. Bu bağlamda ego ağındaki tanınmış aracılarda ya da bu aracılara aracılık edecek başka aracılardan olmayan bir yazarın sahip olduğu olasılar alanının kitap basımını vademediği söylenebilir. Alana dışardan girmek isteyenler için aracılardan kritik önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ne var ki bu aracılara ulaşmak da bir sosyal sermaye gerektirmektedir, doğru aracılara erişebilen yazarlar edebiyat alanında varolma "başarısı" gösterebilirken aksi durumlarda yazarlar komisyonculuk vaatleriyle gerçekleşen çeşitli sömürülere maruz kalabilmektedirler.

3.2.1. Yayınevlerinin Kapılarını Aşındırmak

GYD üyeleri Türkiye edebiyat ortamındaki yayınevi ağının dışında konumlanmış yazarlardır. Her ne kadar bunu bir tercih olarak yansıtılsalar da yaptığımız

mülakatlarda yazdıkları kitapları yayınlamak için pek çok girişimde buldukları görülmektedir. Bütün bu başarısız girişimler alanda konumlanabilmek için yazara gerekli olan edebi ilişkiler ve ağlara dair önemli ipuçları vermektedir.

Katılımcıların edebi ortamla ilişki kurma denemelerinde en sık başvurdukları yol yayınevlerine eserlerini bizzat götürmektir. Yazar buradan sonuç alamayınca yayınevleri ile ilişki kurmasını sağlayacak başka vasıtalar aramaya başlamaktadır. Bu vasıtalar kimi zaman uzaktan bir akraba, kimi zaman uzun süredir görüşülmeyen bir komşu, kimi zaman bir yazarın asistanın arkadaşı, kimi zaman yayınevlerinin açtıkları roman/ hikâye yarışmalarıdır. Üyelerin alandaki faillerle somut etkileşim ağlarının bulunmaması kendisini araçların suiistimaline açık hale getirmektedir.

“Sürekli yazma içindeyim. Seneler geçtikçe... Bir umutsuzluğa kapılıyorum bir şaha kalkıyorum. O süreç içinde işte bu ilk roman yarışmasına başvurduğum. Makalelerimi başka yayınevlerine gönderiyordum. Doğan, İletişim, vs... Dergilere yazı yolluyordum. İşte bir akrabanın didisinin didisini falan böyle birilerini buldum. Onlar da kurdukları bağlantılardan farklı şeyler talep etti. Ben seni yarışmaya sokarım ama biraz beraber vakit geçirelim, şurada gel çay içelim, şurada gel bira içelim, şurada şunu yapalım. Yarışmaya katılıyorum zaten, derece için onlar da yardımcı olacaklar sözde, ama belki öyle insanlar bile değiller. Arkadaşımın akrabasıydı o. Bir yazarın asistanıydı. Sonra ya olmayacak galiba bu işler böyle deyip biraz kendimi geri çektim.”(G3)

3.2.2. Parayla Kitap Bastırmak

Mülakat yapılan dernek üyelerinden bir kısmı metinlerinin büyük yayınevleri tarafından basılmaması sonucunda para karşılığında kitap basan yayınevlerine

yönelmiştir. Söz konusu yayınevleri sermayelerini; yazarın edebiyat ortamını oluşturan ağlar ile olan kopukluğundan edinmektedir. Kolay ulaşılabilir olan ve yeteri kadar para verildiği müddetçe hemen her türlü kitabı basabilen bu yayınevleri; yazarların ellerine basılı bir eser almalarını sağlamakta fakat edebiyat ortamında var olabilmelerine yetecek itibarı onlara ödünç verememektedir. Zira bu yayınevlerinin kendileri salt ticari kaygılarla kurulmuş olmalarından dolayı edebiyat ağları içinde muteber bir konumda değildir dolayısıyla yazara ödünç verecek itibarları yoktur. Söz konusu yayınevleri, yazarın kültürel meşruiyet makamlarınca tanınmasını sağlamak şöyle dursun, kitap basıldıktan sonra yazarla olan ilişkisini bir sonraki ticari sözleşmeye kadar minimum seviyeye çekmektedir.

“Sen gidiyorsun bir adama üç bin dört bin lira alıyor tamam ben senin kitabını basıcam, dağıtıcam, reklamını yapıcam diye ama sonrasında bırak reklam yapmayı seninle iletişim bile kurmuyor. Mail atıyorsunuz cevap vermiyor, telefon açıyorsunuz telefonlarına cevap vermiyor. Bu dereceler.” (G3)

Basılı kitabın okuyucuya ulaşması bundan sonraki süreçte tamamen yazarın içinde bulunduğu ağdaki bağlantılarıyla ilişkilidir. Araştırmada; yazarın basılı eserini sahiplenmesinin kitabın okuyucu tarafından alınması nispetinde olduğu saptanmıştır. Kitabı satmayan ve edebi ortamda hiçbir şekilde görünürlüğe ulaşamayan yazar kendi eserine yabancılaşırken, yazar okur buluşması gibi birtakım vesilelerle okuyucuları ile iletişim kuran üyeler yazdıklarını sahiplenmektedir. Nitekim katılımcılar içerisinde bu tip bir yayınevinden kitabı çıkan yazarlardan sadece biri; okuyucularıyla reel ortamda iletişime geçme imkânı bulmuştur, dernek üyelerinden yine yalnızca bu üye ikinci kitabını bastırmaya karar vermiştir.

“Bunun peşine Bolu Abant İzzet Baysal’da kitap tanıtımı yaptık, söyleşi yaptık 24 Nisan’da. Abant İzzet Baysal’da kulüp yöneticisi

olan arkadaşlarım vardı. Ya biz de böyle şeyler yapsak kendi alanımızın dışına çıksak dediler. Olur, niye olmasın. Sağolsunlar misafir ettiler. Güzel, çok harika bir söyleşiydi. Muazzam bir his. Bir de galiba orada bir şeyler yazdığımı fark ettim. Bir şeyler yazabiliyorum ve birilerine dokunuyor yazdıklarım.”(G5)

3.3. Alan Bekçilerini Aşma İhtimali: Paralel Ağ Arayışları

Bourdieu her toplumsal alanın girişinde mevzilenmiş; bireyin oraya giriş yapıp yapamayacağını, içeride kalabileceği süreyi ve çıkış zamanını belirleyen bekçiler (gatekeepers) olduğunu belirtmiştir. Sanatsal alanın bekçileri Bourdieu'nün kültürel meşruiyetin farklı makamları adını verdiği; akademisyenler, eleştirmenler, edebiyat ve sanat ödülleri jürileri gibi referans gruplarıdır. Alanda neyin değerli olduğunu belirleyen bu gruplar edebi otoriteyi temsil etmektedir.

Edebiyat bekçilerinin konumlandıkları alana giriş noktalarından en önemlileri dergilerdir. Türkes'e göre dergiler; alandaki otoriter yapılanmanın merkezini oluşturmaktadır. İnsan elinden çıkma bir ürün olan dergi, simgesel metalar ekonomisinde canlı bir organizmaya, dergi olma niteliği ile kendisi bir otoriteye dönüşmekte hem kendisini üretenler hem de ürünleriyle bu dergileri besleyenler üzerinde bir hegemonya oluşturmaktadır. Bu hegemonya kendisini en çok şair ve öykü yazarlarına hissettirmektedir (Türkes, 1999).

Katılımcıların çoğu dergilerin edebiyat alanına giriş için taşıdığı önemi bildikleri halde buna teşebbüs dahi etmemişlerdir. Bu “tercih etmeme” durumu Bourdieu'nun ifade ettiği gibi sanatçı, yazar ya da araştırmacıyı kendi doğal yerine doğru götüren bir habitus seçimidir (Bourdieu, 1986). Katılımcılar alan bekiçileriyle karşılaştıklarında neler olacağını tahmin etmekte, yazar

olabilecekleri alternatif platformlar aramaktadır. Bu arayışlarında sanal edebiyat ortamları ve GYD olmak üzere iki mecraya yöneldikleri görülmektedir. Öte yandan dernek üyelerinin sanal edebiyat ortamını ve derneği edebiyatın geleneksel üretim kanallarına geçiş için bir vasıta olarak gördüğü saptanmıştır. Katılımcılar bu iki mecranın onlara; kendilerini edebi ilişkiler ağına sokacak bağlantılar ve alan bekçilerini aşarak alana girme imkânı sunmasını beklemektedir.

3.3.1. Yazarlığa Atılan İlk Adım: Sanal Edebiyat Ortamı

Mülakat yapmış olduğumuz dernek üyelerinin çoğunluğu ilk yazarlık deneyimlerini internet ortamında gerçekleştirmişlerdir. Katılımcılar bu durumu internet erişiminin kolay olmasına bağlamaktadır. Yazdıklarının dergiler tarafından kabul edilmeyeceği yönündeki düşünceleri katılımcıların bu tercihlerinde oldukça etkilidir. Bu noktada dernek üyelerinin edebiyat ortamıyla olan ilişkisizliklerinin, onların yayın girişiminde bulunma cesaretlerini kırdığı saptamasında bulunulabilir. Buna bir şekilde cesaret etmiş ama başarısız olmuş dernek üyeleri için sanal ortam yazar olmaya ilişkin yeni bir umut aşısı olmuştur.

“Blogda yazmak daha kolay. İnternete erişim daha kolay. Bir yerlere göndermeyi düşündüm ama yakın çevrem de böyle bir bağlantım olmadığı için kabul edilmeyeceğini düşündüğüm için teşebbüs etmedim.” (G6)

Öte yandan internet ortamında paylaştıkları yazılara gelen beğeni ve retweetler dernek üyelerine okunmaya değer şeyler yazdıklarını hissettirmekte ve onların yazar olma isteklerini yenilenmektedir.

“Kitaptan sonra blog açtım orada paylaştım. Blogu çok fazla devam ettirmedim ama. Twitter’den 140 karaktere sığacak şekilde

paylaşımlar, rt aldığımda mutlu oluyorsun. Hiç tanımadığın birinin rtlediğini görüyorsun altına ismini yazmamış ama yine de mutlu oluyorsun.” (G5)

Katılımcıların görece az bir kısmı; üniversite dergilerinde, edebiyat yarışmaları sonucu oluşturulan derleme kitaplarda ya da yerel dergilerde ilk yayın tecrübelerini edinmişlerdir. Üyelerin hemen hepsinin kendine ait bir bloğu ya da internet sitesi bulunmaktadır. Üyelerin dernekten haberdar olmaları yine sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmiştir. Derneğin yazışmaları ve paylaşımları sanal ortam üzerinden yapılmakta, iletişim genel olarak sosyal medya ve Whatsapp grupları üzerinden kurulmaktadır. Derneğin yayın sitesi Genç Yazı’da katılımcıların bir kısmının yazıları bulunmaktadır ve üyeler buradan kendi bloglarının linkini paylaşarak yorum ve takipçi toplamaktadır:

“Genç yazı da yazıyorum ve kendi sitemin linkini koyuyorum. Onlar da gelip güzel güzel yorum yapıyorlar.” (G3)

Dernek üyeleri internet ortamında yayın yapmanın avantajları arasında okunma oranının zaman geçtikçe yükselme ihtimali taşımamasını, yazılanların güncellenebilmesini zikretmektedir. Bununla birlikte internette yoğun bir şekilde yazılarını yayınlayan dernek üyelerinin sanal edebiyat ortamını dergi, gazete ve yayınevleri gibi edebiyatın geleneksel üretim kanallarına geçiş için bir vasıta olarak gördüğü saptanmıştır.

“Ben yayın girişiminde kasten bulunmadım. Çünkü yayıncılığın; siz yaptıklarınız paylaşma imkânı bulduktan sonra insanlar tarafından talep edildiği takdirde piyasaya çıkarılması gerektiğini düşünüyorum. Bu yüzden de üzerine para verip kendi kitabını bastırarak arkadaşlarla ilgili pek olumlu şeyler düşünmüyorum.” (G2)

Bu geçiş, yazar adayı birey için; yolladığı yazılara geri dönüş yapmayan dergilerden, kitaplarını yeterince iyi bulmayan yayınevlerinden ve içine giremediği edebiyat ilişkileri ağlarından alınacak bir intikam ihtimalini barındırmaktadır. Yazar bambaşka ilişkileri kullanarak geri dönecek ve kendini dışlayan ağdan intikamını alacaktır. Bunu o ağın ihtiyaç duyduğu itibarı ona ödünç vermeyerek gerçekleştirecektir.

“Bloggerlık bu anlamda daha bana çok yakışır diye düşünüyorum. Çünkü eğer takip ederseniz gazetede bir köşe olması söz konusu olabilir. Gerçi pek de bir gazete kalmadı ama... Sonra daha meşhur olursanız yayınevi teklif sunabilir. O zaman da çok beklerler. Gider gerekirse Genç Yazarlar Derneği’ne bastırırım kitabımı.” (G3)

3.3.2. Beni Yazar Yapabilecek Bir Yer: Genç Yazarlar Derneği

Katılımcılar; GYD’ye üye olurken kendilerini edebi açıdan geliştirecek ve profesyonelliğe adım atmalarını sağlayacak bir sosyal çevre edinmeyi umduklarını belirtmektedir. Derneğin üye sayısı düşük olmasına karşın yazarların metinlerinin paylaşıldığı genç yazı sitesinin takipçi sayısının çokluğu bu konudaki beklentiyi özellikle yeni üyelere yükseltmektedir.

“Sosyallik, kişilerle bağlantı kurma, yayınevi bulma vs. daha bir profesyonelliğe gitme yayılma anlamında o derneğin yararlı olacağına inanıyorum ben. Gördüğüm kadarıyla da sıradan değil gibi çok üyesi var.” (G7)

Genç Yazarlar Derneği 2014’deki ilk kuruluş aşamasında tamamen gönüllülük esaslı çalışmayı ilke edinmiş ve üyelikte herhangi bir ön koşul aramamıştır. Dernek üyelerine göre bu durum dernek faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini engellemiş ve kısa sürede onu âtil duruma getirmiştir. Bu bağlamda özellikle ilk üyeler; dernekte umduklarını bulamadıklarını belirtmekte, kendilerini edebiyat açısından

geliştirebilecek düzeyde bir sosyal çevreyi derneğin sağlayamamış olduğundan şikâyet etmektedirler.

“Kendini gerçekleştirmek peşinde insanlar. Kadınlar falan çok güzel oldu geldik öyle falan. Bu tarz insanlar. Ben bu insanlarla ne paylaşabilirim ki. Bir tane baba kızıyla geldi. Tamam çok sempatik falan ama yetmiyor ki.” (G3)

“Yalnız hissettim. Devretmek istedim. Devralan da olmadı. Birlik yoktu ve yetersiz geldi inancımı kaybettiğim için ayrılmamın daha iyi olacağını düşündüm.” (G6)

Yeni üyelerinin umduklarının aksine; derneğin kendi yazarlıklarına hiçbir katkı sağlamadığını belirten eski üyeler; dernek üyelerinin belirli bir buluşma mekânının olmaması, üyelerin genel kurul toplantıları dışında yalnızca sosyal medyadan iletişim kurabilmeleri ve dikkate değer bir edebiyat etkinliğinin dernek tarafından gerçekleştirilememesi sebebiyle Genç Yazarlar Derneği ile bir aidiyet bağı oluşturamadıklarını belirtmektedir. Derneğin yeni yönetim kurulu başkanın üyeliği belirli bir aidata bağlaması ile elde edilen gelir sonucu dernek ilk yayınlarını yapmaya başlamış, bu durum bazı yazarların orayla olan bağını güçlendirirken bazılarının dernekle bağının kopmasına sebep olmuştur.

3.4. Alanı Yeniden Üretmek: Başka Ağların Yazarı Olmak

Sanal platformlarda yazmayı ve daha da önemlisi okunmayı deneyimleyen katılımcılar; yazarlığın kendileri için de mümkün bir formunun olduğunu keşfetmişlerdir. Katılımcılardan birinin ifadesiyle “yeni nesil yazarlık” olarak adlandırılan bu form daha çok bir meslek olarak tanımlanmakta ve katılımcılar tarafından sanatsal bir uğraş olan yazarlıktan ayrılmaktadır. Mülakat yaptığımız dernek üyelerinin meslek olarak yazarlığı tanımlarken sıklıkla alandaki çıkar odaklarına, stratejik konumlanmalara, sermaye ilişkilerine göndermelerde

bulunduğu görülmüştür. Öte yandan katılımcılar sanatsal uğraş olan yazarlığı tanımlarken mucizevi olana referans yapmakta, sanatsal faaliyeti çıkardan arındırarak yüceltmektedir. Bu itibarla dernek üyelerinin yaratımın etkileyici ideolojisini yeniden ürettiklerini söylemek mümkündür. Böylece edebi alana dahil olamamalarına sebep olan sermaye dağılımı ve ilişkiler ağının üstünü bir kez de kendileri örtmekte, kendilerini edebi alanın dışında tutmakta ve kendi kendilerinin “bekçiliğini” yapmaktadır.

Edebiyat alanındaki toplumsal ilişkileri görünmez kılarak belirli bir edebiyat ürününün üretimi ve dolaşıma sokulması sürecini gizemlileştiren doxalardan biri de yaratıcı yazar- deha mitidir. Bourdieu’nun “yaratımın etkileyici ideolojisi” olarak adlandırdığı ideolojinin aygıtlarından biri olan bu mitin en temel işlevi bir yazarı diğerlerinden ayırtmak, farklılaştırmak aşkın bir noktada konumlandırabilmektir. Bu ayrışma edebiyat alanında işleyen inanç ekonomisi mekanizmasını aracılığıyla gerçekleşir. Yazar, yaratıcı deha olduğunu sanmasını sağlayan toplumsal belirlenimlerden azade olduğu yanılsamasına kendisini kaptırırken, okur yazar-öznenin kendisini kaptırdığı bu vehmi, yaratıcı dehanın bir dışı vurumu olarak kutsamakta ve yazarın laikleştirilmiş uhrevi bir dünyayla kendisinin kuramadığı türden bir ilişki kurduğuna inanmaktadır (Çelik, 2005:63).

Katılımcıların inanç ekonomisinden okurlara düşen payı içselleştirdikleri görülmektedir. Bu durum onları okur olma konumuna sabitlemekte ve alanda hareket etme olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Nitekim üyeler yazar olmaya ilişkin yoğun bir liyakatsizlik hissi taşımakta; kendilerini bu noktada yetersiz görmektedir. Ne var ki sözünü ettikleri yetersizliği telafi etmeye yönelik bir eğitim imkanını reddetmekte; yazarlığın öğretilemez olduğunu savunmaktadırlar. Bu açmazla rağmen içlerindeki yazar olma arzusunu bastıramayan katılımcılar sanal mecraların sunduğu yayın yapma imkanını değerlendirmekte ve okurlarıyla siber ağlar aracılığıyla ilişki kurarak yazarlığı deneyimleme yoluna gitmektedir.

3.4.1. Öğretilemez Yazarlık

Yaratımın etkileyici ideolojisinin katılımcılar üzerindeki etkisinin en belirgin göstergelerinden birisi yazarlığı “özneye indirgemeci” bir yaklaşımla tasavvur etmeleridir. Bu yaklaşımın “temel çalışma biçimi üretim sürecini yaratıcıya bağışlanan bir nitelikler kümesine indirgemek ve dikkati üreticinin üzerinde toplayarak üretimi olanaklı kılan koşulları gündem dışı tutmaktır (Çelik, 2005:56). Görüşmeciler yazarlığı hayal gücü, samimi duygular, duruş sahibi olmak, kendini bulmak gibi bireye işaret eden özelliklerle ilişkilendirmişlerdir. Görüşmecilerin geneli yazarlığın/ şairliğin sonradan öğrenilemeyeceğini düşünmektedir. Dernek üyeleri tarafından kişinin duygularıyla ilişkilendirilen ve tamamen şahsiyetle özdeşleştirilen yazarlık deneyimi; eğitimle kişiye duygu aktarımı yapılamayacağı gerekçesiyle öğretilemez bulunmaktadır. Bu noktada devreye yaratımın etkileyici ideolojisi girmekte ve yazar edebiyat ortamını oluşturan ağlardan kopukluğunu farkına varmaksızın sürdürmektedir.

“Ben bir insanın başka insana şiir yazmayı öğretebileceğine inanmıyorum. Bir şey ya şiirdir değildir. Onun taklidi yoktur. Dolayısıyla bir kişinin başkasına eğitim verebileceğine inanmıyorum.” (G7)

3.4.2. Liyakatsızlık Hissi

Katılımcıların; edebi yazında sıkça karşılaştığımız dahi yazar/efsanevi sanatçı hikâyelerindeki söylemi oldukça içselleştirmiş oldukları görülmektedir. Bu durum dernek üyesi donanımsız yazarların “meşru kültürün kutsal evrenine duydukları saygının altında ezilmelerine” ve yoğun bir liyakatsızlık hissi duymalarına neden olmaktadır. Kendilerini yetersiz hisseden yazarlar edebiyat ortamından uzaklaşmakta mevcut edebi ilişkilere yabancılaşmaktadır.

“Benim yazarlık tecrübem... Çok eksik çok kopmalar var. Yeterli değilim düşüncesi. Ne şairler var onların bile kendini şair olarak gördüğünü düşünmüyorum ben. Kitap konusunda çok eksikim. Okumadığım o kadar çok kitap var ki. Şairliğin esintisini almışım o kadar yani.” (G7)

“Yazar olmak istiyorum.” Böyle bir dil hiçbir zaman kurmadım. Ben hayal ettim ama. Benim dışında bir kişi ezbere bilsin benim yazdığım bir şeyi. Ya da benim yazdığım şeyi biri okusun yazdıklarım ona dokunsun. Bunu pek ifade etmedim.” (G5)

Yazar; yoğun biçimde duyduğu bu liyakatsizlik hissine karşı “okunmasam da olur” refleksini geliştirmiştir. Yazma eyleminin kendisiyle apaçık çelişen bu refleks dernek üyesi yazar için “edebiyat için edebiyat” sloganın tekrarıdır ve donanımlı yazarların kerametinden alınmış ufak bir pay hükmündedir.

3.4.3. Yeni Nesil Yazarlık: Bloggerlık

Katılımcıların meslek olarak yazarlık şeklinde tanımladıkları ikinci yazarlık türünde blog yazmak öne çıkmaktadır. Bloggerlar kendi web sitelerinde ya da başka web sitelerinde hobi veya para kazanma amaçlı içerikler üretmektedir. Bu üretim biçiminde biraz daha teknik bilgi devreye girmekte ve dernek üyelerinin bir kısmı bu alanda kendilerini geliştirdikleri taktirde parlak bir gelecekle olacağına inanmaktadır.

“Yazarlık tecrübemde aslında ses getiren hiçbir şey yok. Ama iki üç sene sonra inanılmaz ünlü bir blogger olacağım. Çünkü geçende 21 gün boyunca her gün blog girdim ve çok güzel dönüşler aldım. Şimdi böyle birkaç yıl daha devam ettikten sonra inşallah iki üç sene sonra ikici Gülse Birsal...” (G3)

Görüşmecilerin zihnindeki bu ikili yazarlık tanımını doğuran şey edebiyat üretiminin gerçekleştiği geleneksel ağların kapalılığına karşı bireyin kendine edebiyat ortamında alternatif bir var olma biçimi bulma arayışıdır. Ne kült bir eser üretip kendisini kalıcı bir yazar yapacak kültürel sermayeye ne de mevcut edebiyat ortamında kültürel dağılımın meşru makamları tarafından itibar görmesini sağlayacak sosyal ağlara sahip olan dernek üyesi internet ortamında doğru stratejileri izlerse yazdıklarını okuyucuya ulaştırabileceği kanısındadır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

İlişkisel sosyoloji geniş anlamıyla toplumsal hayatı toplumsal ilişkileri inceleyerek araştırır fakat bu ilişkilerden ne kastettikleri bir ilişkisel sosyologdan diğerine göre değişmektedir (Powell&Depelteau, 2015:15). Sembolik etkileşimcilik, sosyal ağ analizi ve figürasyonel sosyolojide ilişkiler toplumsal aktörler arasındaki somut bağlar olarak kavramsallaştırırken Bourdieu ilişkileri bir toplumsal uzam alanındaki görece konumlar olarak kabul eder.

Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz bulgular; bireylerin edebi alanda konumlanabilmelerinin belirli miktarda ekonomik ve simgesel sermaye gerektirdiğini buna sahip olmayan yazarların alana dahil olma girişimlerinin olumsuz sonuçlandığını göstermekte bu bağlamda Bourdieu'cu yaklaşımı doğrulamaktadır. Öte yandan bulgular; edebi alan dışında kalan yazarların ego ağlarının alandaki diğer failerle hiçbir somut etkileşim imkânı sunmadığını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Crossley'in alanda konumlanmada etkileşimin önemini vurgulayan Bourdieu eleştirisinin yerinde olduğu görülmektedir.

Genç Yazarlar Derneği'ne üye yedi kişinin yazarlıkla ilgili deneyimlerini anlamayı amaçlayan fenomenolojik desenli nitel bir araştırma olarak tasarlanan çalışmamız katılımcıların deneyimlerini tanımlayan şu dört kapsayıcı temayı ortaya çıkarmıştır: (i) alandan kopukluk: etkileşim referans çerçevesinden yoksun kalmak, (ii) alana dahil olma girişimleri: yayınevleri ve yazarlar ağına girmeye

çabalamak, (iii) alan bekçilerini aşma ihtimali: paralel ağ arayışları, (iv) alanı ideolojik olarak yeniden üretmek: başka ağların yazarı olmak.

Çalışmamızda incelediğimiz yazarların; edebiyat kamusundaki aktörlerden herhangi biriyle ortak bir geçmişi ya da geleceğe yönelik taşıdıkları ortak bir etkileşim beklentisi bulunmamaktadır; edebi üretimlerini gerçekleştirirken girdikleri etkileşimler bu durumun etkisiyle şekillenmektedir. Crossley'in kavramından yola çıkarak söylersek bu yazarlar edebiyat ilişkilerinin nitelik ve işlevini kavramalarına imkân verecek bir etkileşim referans çerçevesinden yoksun durumdadır. Bu durum Türkiye'deki edebiyat ortamının anlaşılmasına onların edebi pratiklerinin önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine edebiyat kamusu ile olan ilişkisizlikleri ve ağ dışı konumları bize bir tersten okuma yapmak imkânı vermekte ve yazarı ortaya çıkaran sosyal ilişkiler ve ağların önemini açığa çıkarmaktadır. Zira Crossley'in belirttiği gibi ilişki bağlarının önemi hakkında iddialarda bulunabilmemiz için onların nerede oldukları kadar nerede olmadıklarına da sistematik bir biçimde bakmak gerekir (Crossley, 2010: 5). Araştırma sonucunda etkileşim referans çerçevesinden yoksun katılımcıların aynı zamanda alana dahil olmaları için gereken ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeye de sahip olmadıkları görülmüştür.

Mülakat yaptığımız katılımcıların hemen tamamı reel edebi ortamları ilişki kurmayı pek çok kez denemiş fakat bunda başarısızlığa uğramışlardır. Bu ilişki kurma denemelerinin en sık rastlanılanı yazarın bizzat yayınevlerine yazdıklarını götürmesidir. Buradan bir sonuç alınamamasıyla yazar yayınevleri ile ilişki kurmasını sağlayacak başka vasıtalar aramaya başlar. Bu vasıtalar kimi zaman uzaktan bir akraba, kimi zaman uzun süredir görüşülmeyen bir komşu, kimi zaman bir yazarın asistanın arkadaşı, kimi zaman yayınevlerinin açtıkları roman/hikâye yarışmalarıdır. Yayınevleri ağlarının dışında kalan katılımcıların bir kısmını; yazdıklarını para karşılığı basacak yayınevleri aracılığıyla kitaplarını çıkartarak edebi ortamda bir yazar olarak var olmayı denemiştir. Fakat edebiyat ilişkileri

içinde kendisi muteber bir yer edinememiş olan bu yayınevlerinin yazarlara umdukları itibarı ödünç vermekten uzak olduğu saptanmıştır. Dernek üyesinin edebiyat kamusundan herhangi bir kişiyle somut etkileşim ağlarının bulunmaması kendisini araçların suiistimaline açık hale getirmekte ve süreç içinde yaşanan başarısızlıklar kişiyi umutsuzluğa düşürmektedir.

Katılımcıların çoğu dergilerin edebiyat alanına giriş için taşıdığı önemi bildikleri halde buna teşebbüs dahi etmemişlerdir. Bu yazar ya da araştırmacıyı kendi doğal yerine doğru götüren bir habitus seçimidir. Katılımcılar alan bekçileriyle karşılaştıklarında neler olacağını tahmin etmekte, yazar olabilecekleri alternatif platformlar aramaktadır. Bu arayışlarında sanal edebiyat ortamları ve GYD olmak üzere iki mecraaya yöneldikleri görülmektedir. Öte yandan dernek üyelerinin sanal edebiyat ortamını ve derneği edebiyatın geleneksel üretim kanallarına geçiş için bir vasıta olarak gördüğü saptanmıştır. Katılımcılar bu iki mecraanın onlara; kendilerini edebi ilişkiler ağına sokacak bağlantılar ve alan bekçilerini aşarak alana girme imkânı sunmasını beklemektedir.

Katılımcı yazarlar edebiyat üretimi için geleneksel kanallara başvurmadan tamamen vazgeçerek edebi pratiklerini kendilerine bireysel çaba ile var olma imkânını sunan internet ortamına taşımışlardır. Katılımcıların sanal mecradaki yazarlık deneyimlerini anlatırken, “sanatsal uğraş olarak yazarlık” ve “meslek olarak yazarlık” şeklinde bir ayrıma referans yaptıkları görülmektedir. Bu ikili tanımın yazarların geçim kaygıları ile yazma istekleri arasındaki gerilimi azalttığı saptanmıştır. Bununla birlikte her ne kadar yazarlığın ikinci biçimine yönelmiş görünseler de katılımcılar için “sanatsal uğraş olarak yazarlık” kutsal bir yerde durmaktadır. Sanatsal uğraş olarak yazarlığın büyük ölçüde öğretilemez olduğunu savunan katılımcılar söylemleriyle; “yaratımın etkileyici ideolojisini” devam ettirmekte ve edebiyat ilişkileri ağlarından kopukluklarını ve alan dışı konumlarını yeniden üretmektedirler.

Etik Kurul Kararı:

Bu makale; 2018 yılında Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde gerçekleşen II. İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuş olan "Türkiye Edebiyat Ortamında İlişkisizliğin Doğurduğu Bir Ağ Örneği: Genç Yazarlar Derneği" başlıklı bildirinin düzenlenmesinden oluşmaktadır. Veriler 2020 öncesine ait olduğu için etik kurul onayı bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Anar, T. (2011). "Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri." Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baki, E. (2010). *Ulusun İnşası ve Resmi Edebiyat Kanonu*. İstanbul: Libra Kitap
- Baran, A. G. ve Özsöz C. (2019). "Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi". *Sosyolojide Yakın Dönem Gelişmeler (iç) S. Suğur, & A. G. Baran (Ed)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Başçı, P. (2008). "Yerli Edebiyat, Yurdun Edebiyatı; Herkes Onu Okumalı: Türk Edebiyatı Kanonu ve Ulusal Kimliğin Sınırları". *Pasaj*. No:6. Kasım 2007-Mayıs 2008. S.44-69.
- Birkan, T. (2019). *Dünya ile Devlet Arasında Türk Muharriri 1930-1960*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bottero & Crossley. (2011). 'Worlds, fields and networks: Becker, Bourdieu and the structures of social relations',. *Cultural Sociology*, 5(1), s. 99-119.
- Bourdieu, P. (1986). Sermaye Biçimleri. J. Richardson (Dü.) içinde, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education (Cilt Mehmet Murat Şirin, s. 241-258)*.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. İstanbul: YKY.

- Bourdieu, P. (2014). "Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar". *Cogito*(76), s. 192-203.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). . California: Sage Publications, Inc. .
- Crossley, N. (2015). Etkileşimler, Bitişiklikler ve Beğeniler: İlişkisel Sosyolojide "İlişkileri" Kavramsallaştırmak. F. D. Christopher Powell içinde, İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler (G. Ç. Ali Esgin, Çev., s. 193-225). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Çelik, S. K. (2005). ""Edebiyat Alanı"nda "Yaratıcı Deha Miti"nin Kuruluşu". *Pasaj: Edebiyat Eleştirisi Dergisi* (001), s. 51-66.
- Göker, E. (2007). "Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?". E. G. (der.) Güney Çeğin içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Göker, E. (2010). "Araştırma Tasarımı Açısından Pierre Bourdieu'nün Sanat Sosyolojisi". G. Çeğin içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnalçık, H. (2003). *Şair ve Patron*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Powell, C. & Depelteau, F. (2015). *İlişkisel Sosyoloji, Ontolojik ve Teorik Yönelimler*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Türkeş, A. Ö. (1999). "Edebiyat Alanında Otoritenin Şekillenmesi". *Birikim* (127).
- Türkeş, Ö. (1999). "Edebiyat Alanında Otoritenin Şekillenmesi." *Birikim* (127) 1999, 39- 45.
- Onay, E. (2022). "III. Ahmed Devri Osmanlı Şiirinde Sosyal Ağlar ve Edebî Prestij." Doktora Tezi. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wacquant, L. J. (2007). "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi". E. G. (der.) Güney Çeğin içinde, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Writer; is one of the main actors of literary relations. However, in the current artistic literature, being a writer is abstracted from these relationships and treated as a special situation that depends heavily on personal talent. While there is a strong emphasis on the individual in all of these accounts, the social relations and networks that reveal the author as an actor remain implicit. However, the texts produced by the author; It is recognized, read, shared, reproduced and spread within a network of social relations. Even their writing takes place within a network of social relations.

The experiences of writers outside the literary community is as important as the experiences of the writers within the community in terms of understanding this relationality. "Young Writers Association" offers an important field of study for researchers interested in the subject, as it is an association founded by writers who want to gain recognition as "writers" in the field of literature but cannot find the opportunity to have their writings published by powerful and reputable publishing houses

Method

Our study was designed as a qualitative research with a phenomenological pattern, aiming to understand the writing experiences of seven members of the Young Writers Association. Participants were selected from among the association members with the purposeful sampling method, and snowball sampling was also used while progressing in the field. The data were collected using the semi-structured, in-depth interviewing technique.

Findings

This study identified four overarching themes as part of the analysis: (i) detachment from the field: lacking a frame of reference for interaction, (ii) attempts to get involved in the field: trying to break into the network of publishing houses and authors, (iii) possibility of bypassing gatekeepers: searching for parallel networks, (iv) reproducing the field ideologically: meaning of being a writer in other networks.

Conclusion and Discussion

The findings we obtained as a result of our study; It shows that individuals' positioning in the literary field requires a certain amount of economic and symbolic capital, and that the attempts of writers who do not have this to be included in the field result negatively, and in this context, it confirms the Bourdieuan approach. On the other hand, the findings; It reveals that the ego networks of writers outside the literary field do not offer any concrete interaction opportunities with other actors in the field. Therefore, it seems that Crossley's criticism of Bourdieu, which emphasizes the importance of interaction in positioning in the field, is appropriate.

Our analysis revealed four overarching themes that described participants' experiences:

(i) Disconnection from the Field: Lacking a Frame of Reference for Interaction:

The authors we examined in our study do not have a common past or a common expectation of future interaction with any of the actors in the literary public. The interactions they engage in while carrying out their literary productions are shaped by the influence of this situation. Based on Crossley's concept, these writers lack an interaction frame of reference that would allow them to grasp the nature and function of literary relations.

(ii) Attempts to Become Involved in the Field: Trying to Enter the Network of Publishers and Authors:

Almost all of the participants we interviewed have tried many times to establish relations with the real literary environment, but they have failed. The most common of these attempts to establish a relationship is for the author to personally take his writings to publishing houses. When no results can be obtained from this, the author begins to look for other means to establish relations with publishing houses. Some of the participants outside the publishing houses networks; He tried to exist as a writer in the literary environment by publishing his books through publishing houses that would print his writings for money. The association member's lack of concrete interaction networks with any person from the literary public makes him/her open to abuse by intermediaries, and the failures experienced in the process make the person despair.

**COVID-19 PANDEMİSİ SONRASI DÖNEMDE BEYAZ YAKALI
PROFESYONELLERİN YAŞAM TARZLARININ DÖNÜŞÜMÜ:
BOURDİUCU BİR OKUMA**

Özge SARIALIOĞLU*

Cihan ERTAN**

Öz

Bu makalede, toplumsal yaşamın her alanında derinden etkileri olan Covid-19 pandemisinden yola çıkılarak, beyaz yakalı profesyonellerin gündelik hayat organizasyonlarının, yaşam tarzlarının ve çalışma biçimlerinin pandemiden nasıl etkilendiği incelenmiş ve bu etkiler, Bourdieu'nun yaşam tarzı, habitus ve sermaye tipleri kavramları çerçevesinde tartışılmıştır. Bu makale, iki temel sorudan yola çıkmıştır: (1) "Covid – 19 pandemisi, beyaz yakalı çalışma biçimlerini nasıl etkilemiş ve dönüştürmüştür?", (2) "Pandemiyle birlikte çalışma biçimlerinde yaşanan değişim beyaz yakalı yaşam tarzlarını nasıl etkilemiştir?" Bu sorular etrafında, pandemiyle birlikte hibrit/uzaktan çalışma modeline geçen ve pandemi sonrasında da uzaktan/hibrit çalışmaya devam eden farklı sektörlerdeki 15 beyaz yakalı profesyonelle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu görüşmelerden elde edilen veriler ATLAS.ti nitel veri analiz programı aracılığıyla tematik analiz tekniğine başvurulmuş ve analiz edilmiştir. Covid – 19 pandemisiyle birlikte beyaz yakalı profesyonellerin çalışma biçiminin uzaktan/hibrit modeline evrildiği, bu dönüşümün beyaz

* Araş. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ozgesarialioglu@gmail.com, Düzce/Türkiye

** Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cihanertan1@gmail.com, Düzce/Türkiye

yakalılar için bir kriter haline geldiği, çalışma modelinin dönüşümü ve pandeminin yayılan etkileriyle birlikte beyaz yakalı yaşam tarzlarının da dönüştüğü, bu makalenin temel bulgularını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 pandemisi, beyaz yakalı profesyoneller, yaşam tarzı, habitus, sermaye.

THE TRANSFORMATION OF WHITE-COLLAR PROFESSIONALS' LIFESTYLES IN THE POST-COVID-19 PANDEMIC PERIOD: A BOURDIEUIAN READING

Abstract

This article examines how the daily life organizations, lifestyles and working models of white-collar professionals have been affected by the Covid-19 pandemic which has profound effects on all areas of social life, and discusses these effects within the framework of Bourdieu's concepts of habitus and capital types. This article is based on three main questions: (1) "How has the Covid-19 pandemic transformed white-collar working models?", (2) "How has the shift in work patterns due to the pandemic impacted white-collar lifestyles?" In relation to these questions, in-depth interviews were conducted with 15 white-collar professionals from various sectors who transitioned to a hybrid or remote working model during the pandemic and continued with this arrangement afterward. Data was analyzed using thematic analysis technique through the ATLAS.ti. The main findings are that the working style of white collars has evolved into a remote or hybrid model, this shift has become a key criterion for white-collar employees, and both the work model and white-collar lifestyles have transformed under the widespread influence of the pandemic.

Keywords: Covid-19 pandemic, white-collar professionals, lifestyle, habitus, capital.

1. GİRİŞ

Literatürde uzunca bir süre ilgi odağı olan beyaz yaka tartışması, sınıf (Bora vd.,2011; Erdayı, 2012; Nuro, 2014) ve sınıfla bağlantılı olarak beyaz yakalı çalışanların prekaryalaşması (Özalp ve Yaman, 2020; Vatanserver, 2013) bağlamında gerçekleşmiştir. Bu tartışmalar, bir yandan beyaz yakalı emeğin dönüşümüne odaklanarak "beyaz yaka prekaryalaşıyor mu?" (Gezer-Aydın,

2021) sorusuna, diğer yandan; beyaz yakalıları “orta sınıf olarak inceleyebilir miyiz?” (Bora vd., 2011; Bora ve Erdoğan 2011) sorusuna cevap aramaktadır. Örneğin, Bora ve Erdoğan (2011) beyaz yakalılığın işsizlik tehdidi altında olduğunu ve beyaz yakalılığın “lüzumsuzlaşması” yönünde bir eğilim olduğunu belirtmektedir. Bu tartışma odaklarının dışında, Özmen (2017), beyaz yakalı yaşam tarzlarını inceleyerek, bu toplumsal grubun heterojenliğine dikkat çekmektedir. Bora (2011), beyaz yakalılığın temel ayırıcı referans noktasının, üniversite mezunu olmak, yabancı dil bilmek, ‘rafine’ zevklere sahip olmak gibi kültürel sermaye kaynaklarıyla şekillendiğini; beyaz yakalıların böylelikle kendilerini ‘vasıfsız’ iş gücü kitlesinden ayırdığını belirtmektedir.

Küresel etkisiyle Covid – 19 pandemisi, genelde çalışma hayatı, özelde de beyaz yakalı çalışanlar üzerine yapılan araştırmalara yeni bir yön vermiş ve güncel literatür, Covid-19 pandemisinin hayatımıza girmesiyle, pandeminin beyaz yakalı çalışma deneyimine olan etkisini incelemeye yönelmiştir (Açıkgöz ve Mutlu, 2022; Akca ve Küçüköğlü, 2020; Baydar, 2012; Cerev vd., 2022; Ertan ve Sarialioğlu, 2022; Yıldırım ve Tur, 2021). Açık ki pandemi, hayatlarımızı, gündelik yaşamın birçok alanını etkilemiş ve dönüştürmüştür. Sosyalleşme biçimlerden tüketim alışkanlıklarına, mekânla kurulan ilişkiden çalışma biçimlerine kadar birçok pratik, pandeminin dönüştürücü etkisiyle karşı karşıya kalmıştır. Beyaz yakalı profesyonellerin çalışma biçimleri ve gündelik hayatları da bu süreçten etkilenmiştir. Bu bağlamda beyaz yakalılık ve pandemi arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaların bir kısmı, Covid - 19 pandemisiyle birlikte çalışma biçiminde yaşanan değişimi vurgularken (Değirmenci 2022), bir kısmı pandeminin bir katalizör görevi gördüğünü (Omay, 2020) belirtmektedir. Çalışma biçiminin dönüşümüne odaklanan çalışmalarda, beyaz yakalı işlerin uzaktan çalışmaya elverişli iş grupları olduğu ifade edilmektedir (Arntz vd., 2020: 383). Nitekim, Galasso ve Foucault’un da (2020) işaret ettiği gibi; Covid – 19 sürecinde, düşük eğitimlilerin ve mavi yakalıların düzenli iş yerlerine gitmeleri

daha muhtemelken; beyaz yakalıların ve üniversite mezunlarının, evden çalışmaları daha fazla söz konusu olmuştur. Ek olarak, iletişim ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmelerin (kablolu internet, akıllı telefonlar gibi) çalışma biçimlerinin üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu; bu etkinin, uzaktan çalışmayı imkanı hale getirmesinin yanında; çalışma saatlerinin hem zamanın kontrolü hem de çalışılan zamanın genişlemesi bağlamında esnemesi ve meslektaş, iş veren ve/veya müşterilere istenildiği anda yanıt verilmesi beklentisinin oluşması düzleminde gerçekleştiği ifade edilebilir (Neely, 2020: 276). Uzaktan/evden çalışma modeli, özellikle Covid – 19 pandemisinin etkisiyle daha yerleşik hale gelmiştir (Değerli, 2023). Değerli (2023), 2405 beyaz yakalı çalışandan edindiği veriler doğrultusunda, 6 aydan daha fazla tamamen uzaktan ya da hibrit çalışanların, uzaktan ve hibrit çalışma koşullarının artı ve eksilerini değerlendirdiklerini ve hibrit çalışma biçimine eğilim gösterdiklerini; artan eğitim seviyesi ve yaşın hibrit çalışmayı daha tercih edilir kıldığını ileri sürmektedir.

Çalışma yordamlarının dönüşümü, iş yeri ve özel mekânların iç içe geçmişliğinin yarattığı belirsizlikler, bedensel ve zihinsel sağlık gibi etkilerinin yanı sıra Covid – 19 pandemisi, sağlıktan turizme, emlaktan beslenme sektörlerine kadar ekonomik olarak küresel olumsuz etkilerini kısa sürede göstermeye başlamıştır (Nicola vd., 2020; Goodell, 2020). Fernandes (2020), 30 ülke örneğinde yaptığı çalışmada, Covid – 19 pandemisinin, gayri safi milli hasılda düşüslere neden olduğunu, özellikle de ekonomisi hizmet sektörü ve turizme dayalı ülkelerin, etkiye daha açık hale geldiğini ileri sürmektedir. Yagi ve Managi (2021: 527), Covid – 19'un yarattığı ekonomik krizin, 2008 küresel finans krizinden 1,4 kat daha büyük olduğuna dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, iş kaybı, maaş kesintisi, ticari şirketlerin kapanması gibi etkilerle (Donthu ve Gustafsson 2020) pandemi, pek çok iş ve istihdam alanını durma noktasına getirmiş (Clemente-Suarez vd., 2021), beyaz yakalı çalışanlar, Covid – 19 kaynaklı ekonomik krize

karşı kırılğan hâle gelmiş ve pandemi öncesi ekonomik hedeflerini yeniden değerlendirmek zorunda kalmışlardır (Janetius, 2020). Covid – 19'un yarattığı küresel ekonomik zorluklar, kaçınılmaz biçimde Türkiye'de de hissedilmiştir. Sertkaya ve Baş (2021), Türkiye ekonomisinin pandemiden doğrudan etkilendiğine dikkat çekerek pandeminin, ekonomik krizin etkilerini büyüttüğüne işaret etmektedir. Benzer şekilde Adıgüzel de (2020: 217), 2018'de Türkiye'nin yaşadığı, döviz kuru kaynaklı ekonomik krizin yarattığı ekonomik küçülme, kur artışı, kişi başına düşen gelir seviyesinde düşüş gibi negatif etkilerin hemen sonrasında Covid – 19 krizi ile karşılaşmasını, ekonomik krizi derinleştiren bir unsur olarak değerlendirmektedir.

Sonuç olarak pandemi pek çok sektörden bireyi ekonomik, kültürel ve sosyal olarak etkilemiştir. Bu makale ise; mikro sosyolojik bir perspektifle, Covid-19 pandemisiyle beyaz yakalı çalışanların gündelik hayatları arasındaki bağlantıdan yola çıkarak, pandeminin beyaz yakalı profesyonellerin yaşam tarzlarını nasıl etkilediğine ve dönüştürdüğüne odaklanmaktadır. Bu ana odak etrafında bu makalenin konusunu, beyaz yakalı dünyasının (çalışma biçiminden sosyalleşme hallerine kadar, tüketim biçimlerinden gündelik pratiklere kadar) pandemiyle birlikte nasıl yeniden düzenlendiği oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu makale, iki temel araştırma sorusundan yola çıkarak temellendirilmiştir: (1) "Covid – 19 pandemisi, beyaz yakalı çalışma biçimlerini nasıl etkilemiş ve dönüştürmüştür?", (2) "Pandemiyle birlikte çalışma biçimlerinde yaşanan değişim beyaz yakalı yaşam tarzlarını nasıl etkilemiştir?" Bu sorular etrafında bu makalede hem pandeminin hem de pandemiyle birlikte çalışma biçimindeki dönüşümden yola çıkılarak, uzaktan/hibrit çalışma modelinin beyaz yakalı profesyonellerin gündelik hayat organizasyonlarını nasıl etkilediği açıklanmaktadır. İkinci olarak pandemiyle birlikte çalışma biçiminin yüz yüze modelden hibrit/uzaktan modele dönüşmüş olmasının beyaz yakalı profesyonellerin gündelik hayatını nasıl etkilediği, profesyonellerin uyumlanma ve gündelik hayatlarını yeniden organize

etme biçimleri çerçevesinde açıklanmaktadır. Son olarak beyaz yakalı mikrokozmosunun pandemiyle birlikte nasıl yeniden inşa edildiği, bulgular ışığında tartışılmaktadır. Tüm bu tartışmalar, kuramsal çerçeve bölümünde detaylandırılan, Bourdieu'nun yaşam tarzı, habitus ve sermaye tipleri kavramları ekseninde yürütülmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

Bourdieu'nun habitus ve sermaye kavramları ile bu makalenin konusunu oluşturan yaşam tarzının dönüşümü arasındaki ilişkisellik, şüphesiz ki Bourdieu'nun (1984) belirli beğeniler, estetik yargılar, tarzlar, pratikler, eyleme biçimleri, tercihler ya da yönelimler dayatan yaşam tarzları evrenin, aynı zamanda yatkinlıkların bir ürünü olarak ortaya çıktığı düşüncesine dayanmaktadır. Bourdieu (1984), yer yer beğenilerin yaşam tarzı olduğunu vurgulayarak, yaşam tarzı evreninin toplumsal konumla olan ilişkisine dikkat çekmekte ve yaşam tarzının hem bireylerin toplumsal konumları içinde şekillendiğini hem de toplumsal konum elde etmenin bir aracı olduğunu ifade etmektedir. Ek olarak yaşam tarzının (beğeniler), kültürel kalıplar oluşturarak türdeş yaşam stillerine (Bourdieu, 1984) dönüştüğünü vurgulamaktadır. Bu türdeşlik aynı zamanda benzer toplumsal konumu paylaşan ya da aynı toplumsal sınıf içinde konumlanan eyleyicilerin diğerlerinden ayrılmasının da bir aracıdır. Bu açıdan yaşam tarzı hem birleştirici hem de ayırıcı bir işleve sahiptir. Bourdieu'ya göre bunun temel nedeni, her toplumsal sınıfın kendi habitusunu inşa etmesidir.

Bourdieu'ya (1984) göre habitus, yapısal/nesnel olarak kategorileştirilebilir pratiklerin hem üretici ilkesi hem de bölme sistemidir. Yapılandırıcı (modus operandi) ve yapılaşmış (opus operatum) yatkinlık sistemi veya somutlaşmış toplumsallık olarak (Bourdieu ve Wacquant, 1992) habitus, alanın yapısının,

yani; dışsal mekanizmaların bireyler tarafından içselleştirilmesi, pratiklere dönüştürülmesi ve bedensel yatkinlar halini alması olarak özetlenebilir. Habitus, toplumsallaşmış öznellik olması sebebiyle, bireysel olanın kolektifliğine vurgu yapmakta; bu yönüyle öznel beklentiler ile beğenilerin, yalnızca bilinçli seçimler olmadığına işaret etmektedir. Sermaye taşıyıcıları olarak eyleyiciler, habitusları içinde, söz konusu habitusu tanımlayan sermayeleri doğrultusunda hareket etmektedirler (Bourdieu ve Wacquant, 1992). Sermaye, maddileşmiş emek olarak eyleyenlerin toplumsal yaşam içinde güç ve konum elde etmesinin bir aracıdır. Aşağıda değinilen sermaye biçimleri, toplumsal alanda bireylerin var olabilmesinin ön koşulu olarak belirginleşmektedir. Bourdieu (1993), sermayeyi ve onun biçimlerini, bireylerin yatkinlıklarının diğer bireylerle bağlantılı olacak şekilde müzakere ve değiş tokuş edilmesi, eyleyicilerin oyuna sürdüğü ve sürmeye devam edeceği kozlar olarak açıklamaktadır. Bireyin toplumsal yaşantıdaki başarısı, habitusun içine ne kadar yerleştiği ve sermayelerinin ne kadar güçlü (sermaye[leri]nin yoğunluğu) olduğuyla ilişkilidir.

Bourdieu (1984), dört temel (ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik) sermaye tipi ve bunların alt varyasyonlarından bahsetmektedir. Toplumsal sermaye, bireylerin veya bir grubun kurumsallaşmış, uzun ömürlü iletişim ağına sahip kaynakların tümünü ifade eder (Field, 2006: 35). Toplumsal sermayenin korunması ile geliştirilmesi, bireylerin doğuştan getirdikleri aile, eğitim kurumu gibi kurumlar aracılığıyla aktarılan eğilimler aracılığıyla sağlanır. Eyleyiciler başkalarıyla iletişimlerini dolayısıyla toplumsal sermayelerini geliştirir. Bu açıdan toplumsal sermayenin aynı zamanda toplumsallaşmanın bir aracı olduğu söylenebilir. Kültürel sermaye, bedenselleşmiş (bedene işlemiş), nesneleşmiş (tablolar, kitaplar gibi kültürel malların birikimi) ve kurumsallaşmış (eğitim yoluyla elde edilmiş ve somutlaşmış) kültürel sermaye alt türlerine ayrılır ve Bourdieu (1984) tarafından bilgi birikimi, bilgi ve becerilerin tamamı olarak açıklanır. Bilgi, itibar, tanınma, değer gibi anlamları kapsayan sembolik

sermaye, toplumsal, kültürel ve ekonomik sermaye ile bunların alt-türlerinin nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığıyla ilişkisel olarak büründüğü en genel biçimdir (Bourdieu ve Wacquant, 1992). Bireylerin başkaları üzerinde nasıl bir etki uyandırdığıyla ilişkili olarak simgesel sermaye, aynı zamanda toplumsal tanınırlığın, prestijin ve eyleycilerin kendilerini diğerlerinden ayırmasının bir aracı olarak işlev görür. Ekonomik sermaye, ekonomik kaynakların (para, mal, servet, gelir vb) elde edilmesi olarak tanımlanır ve Bourdieu'ya (1984) göre bireyler yalnızca ekonomik sermayenin cinsinden değil, eğitim, kültürel etkinlik, sanatsal faaliyetlere yönelim, tüketim biçimi ve serbest zaman aktivitelerini içeren kültürel sermaye ve sembolik sermayenin cinsinden de kendilerini diğerlerinden ayırır. Sembolik sermaye toplumsal konumun önemli bir göstergesidir ve Bourdieu'nun toplumsal sınıf ve konum çözümlemesinde önemli bir gösterendir.

Bu makalede elde edilen bulgular, Covid – 19 pandemisinin, çalışma biçiminde neden olduğu dönüşümle ilintili olarak, beyaz yakalı çalışanların yaşamları üzerindeki etkisini, Bourdieu'nun, sermaye tiplerine ve bunların, bir toplumsal konum oluşturmaya ilişkin çizdiği kavramsal çerçeveden hareketle analiz edilecektir.

3. Yöntem

Bu araştırmada beyaz yakalı profesyonellerin gündelik hayatlarının Covid-19 pandemisiyle birlikte nasıl dönüştüğünü, pandeminin beyaz yakalı çalışanların yaşam tarzlarını nasıl etkilediğini beyaz yakalıların deneyimlerinden yola çıkarak keşfetmek amaçlandığı için araştırma yöntemi olarak nitel yöntem başvurulmuştur. Nitel yöntem, Charmaz'ın da (2006: 14) ifade ettiği gibi, araştırmacının, dünyayı katılımcıların içinden ve onların gözünden görmesine

aracılık etmekte ve araştırmacıya, dünyaya ilişkin katılımcıların bilgisine erişme olanağı sunmaktadır.

3.1. Veri Toplama Aracı: Katılımcıların kendi gerçeğliğine ulaşmak hedeflendiği için nitel araştırma yöntemleri içerisinden yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğine başvurulmuştur. Yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme, incelenen konu hakkında katılımcılardan benzer türden bilgiler toplama olanağı sağlaması, görüşmeyi belirli bir odak etrafında sınırlandırması bakımından araştırmacılara kolaylık sağlamakta; aynı zamanda soruların tam yapılandırılmamış olması katılımcılara belirli bir konu hakkındaki deneyimleri ile düşüncelerini aktarma esnekliği sağlamaktadır (Franckel ve Wallen, 2009). Araştırma sorularının cevaplarını elde edebilmek için beyaz yakalı yaşam tarzına ilişkin genel sorular pandeminin yaşam tarzına etkisi ve ekonomik krizin yaşam tarzına etkisi temalarını içeren 10 sorudan oluşan bir yarı yapılandırılmış mülakat formu oluşturmuştur.

3.2. Katılımcı profili: Covid – 19 pandemisi öncesinde, sürecinde ve sonrasında beyaz yakalı olarak çalışma deneyimi olan, pandemi sonrasında uzaktan ya da hibrit çalışma modeline geçen, İstanbul’da ve özel sektörde çalışan, en az üniversite mezunu beyaz yakalı profesyoneller araştırmanın katılımcı profilini oluşurmaktadır. Bu profile uyan 11 kadın 4 erkek olmak üzere 15 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 27 ile 42 arasında, iş deneyimleri 5 ile 14 yıl arasında değişmektedir. Yedi katılımcı üniversite mezunuyken beş katılımcı yüksek lisans, iki katılımcı ise doktora mezunudur. Katılımcıların gelir düzeylerine bakıldığında ortalama gelirlerinin 60.000 Türk lirasının üzerinde olduğu görülmektedir. Katılımcı profilindeki cinsiyet dengesizliği katılımcılara kartopu tekniğiyle ulaşılmasından kaynaklanmakta, bu durum ise araştırmanın sınırlılığını oluşurmaktadır. Bununla birlikte araştırma cinsiyete doğrudan odaklanmadığı ve merkezine

beyaz yakalı profesyonel toplumsal pozisyonunun nasıl şekillendiği ve pandemiyle nasıl dönüştüğünü açığa çıkartmayı aldığı için cinsiyete göre oluşabilecek farklılıklar dışarıda bırakılmıştır.

3.3. Veri toplama süreci: İlk beş görüşme tamamlandıktan sonra görüşmeler deşifre edilmiş ve veri analizine başlanmıştır. Verilerin toplanması ve analizinin eş zamanlı olarak yürütülmesi, yalnızca görüşmelerin doyum noktasının değil; aynı zamanda teorik doygunluğun anlaşılmasına fırsat sağlaması açısından önemlidir (Sterni 1980). Katılımcılara kartopu tekniğiyle ulaşılmış, görüşmeler doygunluğa ulaştığında ve araştırmada teorik doygunluk sağlandığında derinlemesine görüşmeler sonlandırılmış ve derinlikli veri analizine geçilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların meslekleri

Katılımcılar	Meslek	Medeni Durum
K 1	Planlama şefi	Bekar
K 2	Uzman kimyager	Bekar
K 3	İnsan kaynakları uzmanı	Bekar
K 4	Akademisyen	Bekar
K 5	Müşteri oluşturma uzman	Bekar
K 6	Endüstriyel tasarımcı	Bekar
K 7	Satış uzmanı	Bekar
K 8	Uzman	Bekar
K 9	İnsan kaynakları uzmanı	Evli
K 10	Editör	Bekar
K 11	İnsan kaynakları uzmanı	Bekar
K 12	Akademisyen	Bekar

K 13	Müşteri ilişkileri uzmanı	Bekar
K 14	Bilgisayar programcısı	Bekar
K 15	Araştırmacı	Evli

3.4. Verilerin analizi: Elde edilen veriler ATLAS.ti nitel veri analiz programı aracılığıyla tematik analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analizi başlangıç kodların oluşturulmasını içeren açık kodlama, verilerin detaylı irdelenmesi temaların ve alt kodların oluşturulmasını içeren eksenli kodlama, son olarak tüm verilerin değerlendirilmesi ve temel kategorilerin oluşturulmasını içeren seçici kodlama olmak üzere üç aşamadan oluşmuştur. Bu aşamaların tamamlanmasıyla elde edilen kategoriler bulgular kısmında detaylandırılmıştır. Bununla birlikte kelime bulutu analizi tekniği kullanılarak beyaz yakalı profesyonelleri yaşam tarzlarının ortaklaştığı sembolleri görselleştirilmiştir. Bu kapsamda MAXQDA nitel veri analiz programı kullanılarak, katılımcıların yaşama biçimlerini anlatırken kullandıkları kelimeler arasından en sık tekrar eden, en çok bahsedilen kelimeler seçilerek Şekil 1: Yaşam Tarzı Sembolleri oluşturulmuştur.

4. Gündelik Hayatın Dönüşümü

Bireylerin gündelik hayat organizasyonu, kendilerini tanımlama biçimleri, toplumsal olarak kendilerini yerleştirdikleri konum, yaşam tarzlarıyla bağlantılıdır. Hissetme, davranma, eyleme, tüketme biçimlerinin toplamı olarak yaşam tarzı, Bourdieucu anlamda habitus, aynı zamanda toplumsal gruplar arası hiyerarşinin işareti, yani grupların kendilerini diğer gruplardan ayırtırken başvurduğu göstergelerden biridir. Bourdieu'nun (1984) belirttiği anlamda yaşam tarzı hiyerarşileri, yaşama biçimlerine göre ayrılan bir toplumsal dünya gerektirir. Bu bağlamda, yaşam koşullarının itici güç olduğu beyaz yakalı yaşam

tarzı, tüketim alışkanlıkları, gündelik pratikler, kültürel alanlar, serbest zamanın organizasyonu etrafında örgütlenmekte ve beyaz yakalı dünyasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, makalenin giriş kısmında vurgulandığı üzere; yaşamın her alanında bükücü bir gücü olan Covid-19 pandemisi hem derinleşen ekonomik krizin hem de pandemiyle gündelik hayatımıza dahil olan hibrit ya da uzaktanlığın etkisiyle, bu dünyanın farklı alanlarını sarsmış, yaşam tarzının yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Bu açıdan kısmi bir kriz olarak adlandırabileceğimiz bu süreç, pandemiyle birlikte krizin salt ekonominin cinsinden değil; toplumsal olanla ilişkilene ve yaşamın genel örgütlenmesiyle ilişki olarak, hayatların tamamına yayılmıştır. Tam da bu noktada neyin kriz olarak yorumlanacağı önemli bir sorudur. Bu araştırmanın bulguları, beyaz yakalı profesyonellerin kendilerini içine yerleştirdikleri beyaz yakalı konumunun pandemiyle birlikte sarsıldığını, beyaz yakalı profesyonellerin bir tür belirsizlik süreciyle karşı karşıya kaldığını, dolayısıyla beyaz yakalı dünyanın kriz halinde olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan bu makalede kriz ve krizin tetiklediği belirsizlik, yalnızca olumsuz deneyimlere gönderme yapmamaktadır; zira pandeminin, yayılmasını mümkün kıldığı uzaktanlık, beyaz yakalının gündelik hayatının organizasyonunda olumlu etkilere de sahiptir.

Gündelik hayatın organizasyonundaki dönüşüme geçmeden önce beyaz yakalı yaşam tarzının sembollerine değinmek, neyin krize girdiğini ve bunun sonucunda hangi pratiklerin dönüştüğünü açığa çıkartmak açısından önemlidir. Beyaz yakalı profesyonellerin yaşam tarzlarının temel gösterenleri, derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ışında görselleştirilen Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Yaşam Tarzı Sembolleri

Şekil 1’de gösterildiği üzere beyaz yakalılar, belirli semboller üzerinden mikro kozmoslarını tanımlamakta ve gündelik hayat organizasyonlarını, bu sembollere ulaşma, bunları dolaşıma sokma ve gösterme etrafında şekillendirmektedir. Bourdieu (1984; Bourdieu & Wacquant, 1992), alanların genel yasaları olduğunu belirterek; her alanın tutum, beğeni, yargı ve eylemlilikler dayattığını vurgular. Benzer şekilde araştırmamızın bulgularının işaret ettiği üzere; beyaz yakalılık bir alan olarak değerlendirildiğinde, beyaz yakalı dünyasının ortak eylemlilikler ve beğeniler barındırdığı görülmektedir. Örneğin; bir Start Up firmasında çalışan K5, beyaz yakalı yaşam tarzının gösterenlerini kendi deneyimlerinden yola çıkarak şu şekilde özetlemektedir;

“Instagram’da bir tane reels vardı, bir tane kız, beyaz yakalı o da ‘beyaz yakalı olduğum için şu an kahve içiyorum...’ falan diye konuşuyor. Bir beyaz yakalı olduğum için kahvemle güne başlıyorum yani. Hafta içi maksimum 1, en fazla 2 akşam arkadaşım ile kahvede buluşuyorum. Yılda en az 4 defa falan kendi kişisel yurtdışı tatilim oluyor. Yaz tatilimi mutlaka yapıyorum. Akşamları böyle çok şey geçiyor... Tenis ve voleybolu çok seviyorum. Klasik şeyler yani. Beyaz yakalı profiline çok uyuyor olabilirim o yüzden.”

Bununla birlikte, yukarıda vurgulandığı üzere; Covid-19 pandemisiyle birlikte beyaz yakalı dünyasının sarsıldığını ve beyaz yakalıların pandeminin sarsıcı etkisine cevap olarak gündelik pratiklerini yeniden düzenlediklerini, bunun da en temelde yaşam tarzını korumaya yönelik bir girişim olduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak, araştırmanın bulguları ışığında, uzaktan/hibrit çalışma modeli ve beyaz yakalı çalışanların gündelik hayat organizasyonları arasındaki ilişkiye ve bu alandaki dönüşüme odaklanılacaktır. Giriş kısmında da vurgulandığı üzere, uzaktan/hibrit çalışma modelinin, Covid-19 pandemisiyle birlikte yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Her ne kadar pandemi öncesinde de uzaktan/hibrit çalışma deneyimi olsa da bu çalışma modelleri şüphesiz ki pandemi döneminde hızla yayılmış, pandemi sonrasında etkisini devam ettirmiş ve araştırmanın bulgularının işaret ettiği gibi; beyaz yakalı çalışanlar için bir kriter haline gelmiştir. Nitekim katılımcıların tamamının “pandemi öncesinde hibrit ya da uzaktan çalışıyor muydunuz?” sorusuna hayır cevap vermiş olması bunun bir göstergesidir. Bu durum, hibrit/uzaktan çalışmanın katılımcılarımız için yeni bir deneyim olduğuna işaret etmektedir.

Çalışma biçiminin değişimi ile gündelik hayat arasındaki ilk ilişki, zaman/mekân organizasyonunun yeniden düzenlenmesiyle bağlantılıdır. Özellikle ofise giderken ve ofisten dönerken harcanan zamanın ortadan kalkması, beyaz yakalı çalışanlara bir esneklik tanımış; böylelikle beyaz yakalıları, gündelik yaşam örüntülerini yeniden organize etme fırsatı bulmuşlardır. Katılımcılar bu durumu, pandemin olumlu etkilerinden biri olarak tanımlamakta ve “istersem evde, istersem bir kafede çalışıyorum”, “gündüz market alışverişine gidip akşam çalışıyorum”, “trafikte kalmadığım için daha az yoruluyorum”, “kendime daha çok zaman ayırabiliyorum” gibi cümleler ile ifade etmektedirler. Özetle pandemiyle belirginleşen çalışma biçimindeki değişimin, beyaz yakalı profesyonellerin gündelik rutinlerinde kırılmaya neden olduğu, zaman/mekân düzenlemesinin aktörler tarafından gerçekleştirilebilir hale gelmesine imkân

tanıldığı söylenebilir. Bu durum, beyaz yakalı yaşam tarzının gerçekleştirilmesi için gerekli serbest zamanı sağlamıştır. Diğer yandan bedenın görünümünün düzenlenmesi, bu görünümün başkalarına sunulması, giyinme, sosyalleşme gibi pratikleri içeren döngünün, yine çalışma biçiminin dönüşmesiyle kırılması, Şekil 1’de yer alan yaşam tarzının ayırıcı sembollerinin gerçekleşme ve sunulma zeminini sarsmıştır. Katılımcıların belirttiği ayırıcı yaşam biçimlerinin tehdit altına girmesi bir krize neden olmuştur; yaşam tarzının sunulamıyor oluşu bu tehdidin kaynağıdır. Her ne kadar uzaktan çalışmak konforlu olarak tanımlansa da gündelik rutinin gerçekleştirilemiyor ve bununla bağlantılı olarak yaşam tarzının ayırıcı sembollerinin sunulamıyor oluşu, bir kırılmaya neden olmuştur. Örneğin, insan kaynakları uzmanı olarak çalışan K3, bu krizi ve krize yönelik cevabını şu şekilde açıklamıştır:

“2020’de bir önceki işimi bıraktım. Tamamen evden çalışmaya geçti beyaz yaka, ben çok sıkıldım. 4 ay kadar evde kaldım. Çok bilgisayar başında olayım istemiyorum, kalkmalıyım, giyinmeliyim, insanların içinde olmalıyım diye düşünüyorum. Gerçekten sadece evden çalışmaya döndü diye işten ayrıldım. Evden çalışmanın çok avantajı var. Mesaiye 8’de başlamanız bekleniyorsa, 08:15’te bilgisayarın başına geçiyorsunuz ama ev hayatıyla iş aynen devam etmiyor. Evden dışarı çıkmalıyım... Şimdi hibrit çalışma geldi. 3 gün gidiyorsunuz, 2 gün evdesiniz. Ben hibriti tercih ederim.”

K3, uzaktanlığın neden olduğu kırılmaya bir çözüm olarak hibrit çalışma tercihini sunmaktadır. Araştırmanın bulguları, gündelik hayatın konforlu organizasyonunu mümkün kılmasına rağmen; uzaktanlığın yerine, görelı bir uzaktan çalışmayla karakterize olan hibritin tercih edilmesinin; yaşam tarzıyla ve bu yaşam tarzının ayrıcalıklı sembollerine sahip olmaya devam etmekle bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Şekil 1’de gösterilen katılımcıların tanımladıkları sembolere ulaşım, gündelik hayatın evin dışına taşınmasıyla

Covid-19 Pandemisi Sonrası Dönemde Beyaz Yakalı Profesyonellerin Yaşam Tarzlarının Dönüşümü: Bourdieucu Bir Okuma mümkündür. Bourdieu'nun (1984, 1993) belirttiği haliyle bu girişimin, sembolik sermaye tiplerini elinde bulundurarak ayırıcı yaşam tarzını sürdürmeyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, yaşanan kriz ve belirsizlik, yaşam tarzının sunumuna ilişkindir. Bourdieu (1984), toplumsal konum ile yaşam stilini yansıtan tüketme, beğeni ve eylemliliklerin ilişkisine dikkat çekerek, nihayetinde yaşam tarzı hiyerarşilerinin oluştuğunu vurgulamaktadır. Tüketim nesnelerinin çoğu, toplumsal değerlerini, toplumsal kullanım biçimleriyle edinir (Bourdieu, 1984). Dolayısıyla katılımcıların yaşam tarzı vurgusu, aynı zamanda başvurdukları göstergelere yükledikleri toplumsal anlamla ilişkilidir. Bu açıdan, pandemiyle yaygınlaşan uzaktanlığın ayırıcı yaşam tarzlarını tehlikeye düşürmesi, göstergelerin hem başkaları tarafından görünemiyor hem de başkaları tarafından da paylaşılabilir olmasıyla açıklanabilir. Örneğin K4, uzaktanlık ile mavi ve beyaz yaka arasındaki mesafenin azalması arasındaki bağı şu şekilde açıklamaktadır:

“Her şey bir kere online’a dönüştü. Bu bence mavi ve beyaz yakalıyı yakınlaştırdı. Birçok şeyin ücreti ortadan yok oldu, yer değiştirme masrafları ortadan kayboldu. Kimsenin tüketime ulaşamadığı bir dönemdeydik. En fazla evimizde yemekler yapabiliyorduk, bu bağlamda bir mavi yakalı ne yapıyorsa ben de onu yapmış oldum. Youtube’dan yoga videoları izliyorum, bir yoga kursuna başvurmak yerine mesela.”

Pandemi döneminde yalnızca çalışma biçiminin değil; kapanmaların etkisiyle hayatın online bir şekilde yaşanır olmasından bahseden K4, bunun pandemi sonrasında da etkisini devam ettirdiğini vurgulamaktadır: “Şimdi de o erişimler bir seçenek olarak var. Bir şeye paramız yetmediğinde veya gidecek zamanımız olmadığında online olabilir diye düşünüyoruz.” Uzaktan ya da hibritin uygulanması, K4’ün yorumlarından da anlaşılacağı üzere, yalnızca çalışma biçiminin değil; gündelik hayatın dönüşmesiyle de ilişkilidir. Bu bağlamda,

pandemiyle yaygınlaşan uzaktanlık ya da hibrit olma durumunun bir bakıma, her zaman – olasılık dahilindeki – uzaktan olmaya evrildiğini ve pratikler dünyasının bir seçeneği haline geldiğini söylemek mümkündür. Öte yandan bulgularımızın işaret ettiği üzere; bu dönüşüm, beyaz yakalı ‘hissetme’ ve davranma biçimlerini de etkilemiş, profesyoneller beyaz yakalılıkla ilintilendirdikleri yaşam biçiminin pratiklerini gerçekleştirmek için çözümler üretmiştir. Bu süreçte beyaz yakalı ‘hissetme’, katılımcılar tarafından bir ihtiyaç olarak tanımlanmıştır. Örneğin K7, bu hissin bir ihtiyaç olarak nasıl belirdiğini ve çözüm yollarını şu şekilde açıklamıştır:

“Hibrit çalışıyorum, öyle bir konforum var. Bir yerde olmama gerek yok. Müşterilerle telefon üzerinden ilerleyen bir işim var. Kimse bana şu saatte gel demiyor, bu saatte git demiyor. Herkes için çıktısına bakıyor, Avrupa kafası var, Türk Türk yönetilmiyor işimiz. İstedimde evden çalışıyorum. Küçük bir ofisimiz var, çok sıkılırsam, plazaya gideyim, beyaz yakalı gibi davranayım istersem ofise gidiyorum.”

K7'nin eski gündelik rutine kısmi bir geri dönüş olarak yorumlanabilecek bu girişimi, diğer katılımcılar açısından da ortak bir girişim olması açısından önemlidir. Gündelik hayatın organizasyonu, değişen çalışma modelinin sağladığı konforun korunması ve tam da bu konfor nedeniyle ortaya çıkan ayrıcalığını hissetme ihtiyacı oluştuğunda ise pandemi öncesi gündelik rutine geri dönüş söz konusudur. Bu açıdan hibrit çalışma biçimi, yukarıda K3'ün de işaret ettiği gibi, beyaz yakalılığın sembollerine ulaşım potansiyelini barındırması açısından, bir ara form olarak tercih edilmektedir.

Son olarak araştırmanın bulguları, beyaz yakalı yaşam tarzı söz konusu olduğunda, gündelik hayatın organizasyonunda kırılma yaratan diğer bir durumun ise pandemiyle birlikte derinleşen ve pandemi sonrasında etkisini

arttıran ekonomik kriz olduğuna işaret etmektedir. Bourdieucu anlamda belirli bir yaşam tarzını sağlayacak ekonomik sermayenin hacminin azalmasına rağmen yaşam tarzını, dolayısıyla beyaz yakalı dünyanın korunmasına yönelik girişimleri bu bağlamda düşünmek mümkündür. K2'nin "konuşulan ama kimsenin hayatında çok da uygulamadığı" bir şey olarak tanımladığı ekonomik kriz etkisi, yaşam tarzının bileşenleri olan tüketim ve kültürel mallara erişimi kısıtlama potansiyeli taşımaya karşın; beyaz yakalı profesyonellerin yaşam standartlarına bunu yansıtılmaya çalıştığı bir süreç olarak açıklanabilir. K7 ekonomik krizin etkilerinin hissedilmesine karşın yaşam tarzının korunmasına yönelik pratikleri şu şekilde aktarıyor:

"O lanet olası tatile yine de gidiliyor. Kredi çekiliyor, kredi kartına giriliyor, cepten gidiyor, borç alınıyor, o tatil yerlerine gidiyor beyaz yaka, o telefonu yine alıyor, o kıyafeti yine giyiyor. Sürdürebilirlik yok. Avrupa'ya da gidiliyor. Gitmek istesem, öyle bir motivasyonum olsa, borç harç ben de gidecektim, ne yapacaktım? Herkes gidiyor, ben eksik mi kalayım? Beyaz yakanın öyle bir motivasyonu var: herkes yapıyor, ben niye yapamayayım? borç harçla yine yapılıyor. Geri kalmama motivasyonu var, Tabi ki ekonomik durum bu noktaya getirmeyi daha da hızlandırdı."

K7'nin söylemlerinden ve araştırmanın bulgularından yola çıkarak bu yaşam tarzının beyaz yakalı profesyoneller için ortaklaştığını ve belirli pratikler dayattığı; bu ortaklığın "herkes gidiyor, ben eksik mi kalayım" şekilde ifade edildiği söylenebilir. Dolayısıyla ekonomik kriz, beyaz yakalı kozmosta paylaşıldığı düşünülen pratiklere erişimi tehdit etmektedir. Ancak beyaz yakalı profesyoneller, bu dünyanın gerekliliklerini tüketim ve kültürel ürünlere erişim aracılığıyla devam ettirmeye çalışmaktadır. Böylelikle gündelik hayatın organizasyonu kriz yokmuşçasına gerçekleştirilmektedir. Başka bir ifadeyle, çalışmanın bulguları, katılımcıların hala beyaz yakalı dünyanın içine

yerleşebildiklerini hissetmek ve başkalarına da sunabilmek için ihtiyaç duydukları kültürel ve sembolik sermayelerini yeniden üretmeye yöneldiklerine işaret etmektedir.

5. Beyaz Yakalı Mikro Kozmosunun Yeniden İnşası

Araştırmanın bulguları, yukarıda da tartışıldığı gibi, Covid – 19 pandemisinin; çalışma biçiminin değişimiyle ortaya çıkan zaman/mekânın dönüşümünü, bunun gündelik yaşam pratikleri üzerindeki etkisini ve bunlara ek olarak pandeminin yarattığı olumsuz ekonomik koşulları içeren toplumsal sonuçlarının, beyaz yakalı çalışanların, pandemi öncesinde başvurdukları sembolik göstergelerin altını oyduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, araştırma kapsamında, beyaz yakalı olmanın, salt ekonomik koşulların belirlediği bir konumla değil; bununla birlikte, belirli sembolik göstergelere sahip olmak ve bunları sergileyebilme kapasitesine sahip olmayla da ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kapasitenin değişmesi, daralması ya da tehdit altına girişi, beyaz yakalı çalışanların ya yeni oluşan koşullara uyumlanma ya da bu tehdidi ortadan kaldırma girişimlerini ve Bourdieucu anlamda habitusun alışılmış kodlarını yeniden inşa etme refleksini harekete geçirmektedir. Beyaz yakalı olmayı tanımlayan unsurlardaki pandemi kaynaklı değişimler her zaman bir tehdit olarak değil deneyim alanlarının etkilenmesi olarak da ortaya çıkmaktadır. Ancak her iki türlü de beyaz yakalı dünyasındaki bir değişime ve dönüşüme işaret etmektedirler. Dolayısıyla, beyaz yakalı olma hâli, pandeminin etkilerine yeniden uyumlanmayı içeren bir süreci başlatmış görünmektedir.

Kentin beyaz yakalılıkla ilişkilendirilen farklı bölgeleri üzerinden, beyaz yakalının yaşam alanlarının sınırlarının çizildiği ve bir beyaz yakalı kozmosunun, aşağıda yer verilen görüşmecinin kullandığı bir eğretilenlikle, beyaz yakalı fanusunun inşa edildiği dikkat çekmektedir: “Onu da Şişli’de yaşadığım için ya Nişantaşı ya

Kanyon'da buluşuyorum, bir fanusum var yani yaşadığım. Beyaz yakalıların da aslında öyle bir fanusu var yani bence. Bu bölgede yaşayanlar böyle, karşı tarafta yaşayanlar için de Kadıköy olabilir belki.” (K5). Benzer biçimde K7'nin “Kadıköy'de takılmak, üçüncü dalga kahveciler...” ifadelerine, beyaz yakalı çalışanı tanımlamak için başvurması da mekân ve beyaz yakalı mikro kozmosu arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Buradan yola çıkarak kentsel mekanın, farklı toplumsal mekanların beyaz yakalı mikrokozmosunda bir karşılığının olduğunu, Järvinen ve Gundelach'den (2007) yola çıkarak mekanının beyaz yakalı yaşam tarzının ve bu dünyaya ait olmanın sembolik bir göstergesi olarak kurulduğunu söylemek mümkündür.

Kentle benzer biçimde, ofisin, beyaz yakalılar için salt işin gerçekleştirilmesine ilişkin bir anlamı olmadığı; bunun ötesinde, beyaz yakalı habitusunun kurucu öğelerini içeren sembollerin mekânı olduğu ifade edilebilir. Mekanla ilişkili olarak üretilen sembolik anlamlar, aynı zamanda beyaz yakalı çalışanların ayrıcalıklı (en azından öyle olduğu düşünülen) konumlarına eklenmekte ve bu konumları tesis etmektedir. Dolayısıyla mekân, onu tesis eden özellikleriyle, tek başına beyaz yakalının kendi kozmosu içindeki bir sermayeye dönüşmektedir. K5'in ifadeleri, ofis mekanının, beyaz yakalı dünyası içindeki ayırıcı olma özelliğini oldukça çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır:

“Bir ofise bir beyaz yakalı mı taşınacak? Ofise içmimarlar girer, renkler oraya uymalı, beyaz yakalının gireceği mekânın güzel olması gerekiyormuş gibi düşünülür. Youtube'da öyle kanallar vardı. Ofis ziyaretleri yapılan yerler gösterilir, hep böyle fikir olarak oyun mekanları vb. vardır. Mavi yakalının ise sadece bir çay paydosu vardır. Maalesef öyle oturmuş bazı ayrımlar var yani.”

Benzer biçimde, katılımcılardan bazılarının ideal iş yeri mekanına ilişkin olarak, kahve içilecek konforlu alanlara, “trendy” mimariye (K7), pahalı bir kahve

makinesine, ferahlığa ve bol yeşillığe (K5), temiz bir ofise, pırl pırl cama (K9) yaptıkları vurgular, iş yerinin, beyaz yakalı dünyasındaki sembolik sermaye açısından önemli konumuna işaret etmektedir.

Bir önceki bölümde değinildiği gibi; uzaktan çalışma modelinin pandeminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı açıktır. Örneğin; hibrit modelde çalışan K4 bu durumu, “Kesinlikle pandemiyle, ondan önce hiç aklıma gelmeyecek bir şeydi” sözleriyle ifade etmektedir. Uzaktan çalışmayı yerleştirmesiyle beraber, Covid – 19 pandemisinin, beyaz yakalı mikro kozmosunun önemli bileşenleri olduğu gözlemlenen kent ve iş yeri mekanları düzleminde, özellikle iş yeri mekanının sembolik anlamlarıyla olan bir mesafelenmeye yönelik etkisi söz konusudur. Örneğin K6, kendisi için çalışma modelinin hibrite evrilmesinin geri dönülmez bir değişiklik olduğunu belirterek ve iş yerinin mekansallığından uzaklaştığının altını çizerek, kendisi de dâhil kimsenin tam zamanlı iş aramadığını ifade etmektedir. Görüşmelerin gerçekleştirildiği zaman diliminde, çalıştığı işinden ayrılmayı düşünen K9 da ayrılma nedeninin ofiste bulunma sıklığı olduğunu ifade ederek, “işlerin böyle yapılabilir olduğunu gördükçe ... remote'lara başvuru sürecini hızlandırdığını” ileri sürmektedir. İş yeri mekansallığının, pandeminin etkisiyle beyaz yakalı dünyasındaki değişiminin diğer bir düzeyini, yine uzaktan çalışmanın sonuçlarından biri olduğu iddia edilebilecek biçimde, ofisin artık çalışma edimiyle olan yakınlığının azalması oluşturmaktadır. Hibrit ya da uzaktan çalışanlar için fiziksel bir ofis bulunsa ve toplantı ve belirli günlerde ofiste bulunma zorunluluğu nedeniyle ofise gidiliyorsa bile çalışma – ofis bağlantısının gevşediği görülmektedir. Ofis artık, çalışılan mekân olarak iş yeri dışı diğer mekanlarla yer değiştirmiş ve daha ziyade sosyalleşme alanı halini almıştır:

“Ofise gittiğimde çalışmıyorum zaten. Çünkü iki onu görüyorsun, kahve içiyorsun, tüm günü lak lakla geçiriyorum, o iş ekstra kalıyor bana. Ofise

gideceksem önden hazırlık yapıyorum yani. Bir araya gelmek tabii önemli, özellikle yeni bir şirkete giriyorsan, ben pandemide iki iş değiştirdim, ilk bir buçuk iki ay düzenli olarak ofise gittim. Hem kendimi göstermek için, benim ifade edebiliyor olmam gerekiyordu kendimi, sonra gitmemeye başladım, birkaç ay sonra, ne zaman gittiğimi hatırlamıyorum. Pandeminin şirketlere iyi geldiğini düşünüyorum. Önceden yoktu böyle bir şey, belli başlı vizyon sahibi şirketlerde vardı uzaktan çalışmak” (K5).

Pandemi ve onun uzaktan çalışmayı yaygınlaştırıcı etkisiyle birlikte, her ne kadar çalışma ve ofis mekânı arasındaki bağ görece çözülsün de ofisin beyaz yakalı olmaya ilişkin sembolik değerinin kimi çalışanlar için hâlâ geçerli olduğu ifade edilebilir. Ofisin sembolik önemi, çalışma biçimi (hibrit/uzaktan/yüz yüze) tercihlerinde açığa çıkmaktadır. Bireyler, ofise gitmenin ve ofiste olmanın beyaz yakalılığa ilişkin sembolik değerine erişmeyle; ofise gitmeyerek bu değere mesafelenme ikircikliğinde kalabilmektedirler. Bu ikirciklik konumda kalmanın kendisi, pandeminin beyaz yakalı çalışanlar dünyası üzerindeki etkisini ve bireylerin bu dünyayı yeniden organize etmek durumunda kaldıklarını göstermektedir. K10'nun konuya ilişkin ifadeleri, bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir: “hibrit tercih ederim. Zaten evim çok yakın, giyinip gitmiş oluyorum, iyi geliyor bana. Çıkışta bir geziniyorum, o gün dışarıda yemek yiyoruz, diğer türlü evden hiç çıkmıyoruz. Ofise gitmeyi o yüzden seviyorum.”

K10'nun anlatısı, salt ofisin önemine değil; ofise gitme ritüelinin, beyaz yakalı çalışan için sembolik değerine de işaret etmektedir. Bu bağlamda ofis için hazırlanmak, giyinmek ve dışarı çıkmanın altı çizilmektedir. K8, beyaz yakalı mikro kozmosu içinde sembolik bir anlama sahip olan giyinmenin göstergesel önemine işaret ederek, pandeminin beyaz yakalılığa ait kıyafet kodlarında yarattığı dönüşüme göndermede bulunmaktadır. Söz konusu katılımcı, Covid – 19 pandemisinin bu alandaki olumsuz etkisini vurgulayarak, “neredesye

yataktan kalktığı kıyafetle gelenler var. Eskiden böyle değildi. Evdekiyle farklı olmalı ... diye düşünüyorum” diyerek, bu durumun kendisinde yarattığı huzursuzluğu şu şekilde ifade etmektedir:

“Yöneticilerimiz de dahil olmak üzere kot t-shirt giymeye başladılar. Bir yöneticiyseniz sıfır yaka tişörtle gelmemelisiniz diye düşünüyorum ama şu anki ortamımız bizim öyle değil. Biraz daha kurumsal bir firmayız ama start up enerjisine dönüşen bir firma gibi olduk diyebilirim. Belki iş dinamiği onu gerektiriyor diyeceğim ama bizim sektör öyle değil aslında. Biz de resmi gözüken bankacılık gibi ağır bir sektördeniz. Şu an ortam öyle değil, farklılaştı birazcık.”

Katılımcıların bu anlatıları, beyaz yakalının cisimleşme deneyimlerinin, beyaz yakalı çalışanlar dünyası içindeki önemine göndermede bulunmaktadır (Zuboff, 1998). K2, bunun önemini, bedenlerinin kurumsal kimliklerin uzantısı haline gelmesi gerektiğine, aksi durumda “kapının biraz dışında kalma” sonucunun doğduğuna işaret ederek aktarmaktadır. Katılımcıların ifadelerine dayanarak; pandeminin, giyinme/kıyafet eğilimleri bağlamında beyaz yakalı kozmosunu dönüştürdüğü ileri sürülebilir. Pandemiyle birlikte, cisimleşmeye ilişkin beyaz yakalılığın kültürel alanında yaşanan dönüşüm, bazı katılımcılar tarafından kolayca kabul edilebiliyorken, bazıları için pandeminin bu alandaki yeniden tanımlayıcı etkisine uyum sağlamak çok da kolay gerçekleşmemektedir. Bu zorluğu, finans sektöründe çalışan K8’in ifadelerinde görebilmekteyiz: “Bankada kumaş pantolon ve kumaş gömlek giymek gerekiyordu ama pandemiyle birlikte kot üstüne sweatshirt ile satış yapan insanlar oluyor. Sweatshirt de giyme mesela, gerek yok. İş yerinde gömlek ve kazakla da durabilirsiniz diye düşünüyorum.”

Görülebildiği gibi, beyaz yakalı çalışanların hem iş yeri hem de kent bağlamında mekanla ilişkilendirme ve cisimleşme deneyimlerinde, pandeminin etkisiyle birlikte

kalıcı denebilecek değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Tüm bu dönüşümler, beyaz yakalı kültürel alanı olarak ifade edilebilecek, beyaz yakalı mikro kozmosunda, pandemiden önceki organizasyondan farklılaşan bir organizasyonun baş vermesine zemin hazırlamıştır. Bu zeminin kurucu unsurunu ise yine Covid – 19 pandemisiyle yaygınlaşan uzaktan çalışma modelinin oluşturduğu görülmektedir.

Beyaz yakalı mikrokozmosu, yaşam tarzının sembollerini barındıran, kendi içinde ortaklaşan ancak bu dünyanın dışıyla da mesafelenmeyi beraberinde getiren; katılımcıların tanımlamasıyla bir ‘fanus’ olarak açıklanabilir. Bu dünyanın pratikler döngüsü, araştırmanın bulgularının işaret ettiği üzere ev, ofis, plaza, sosyalleşme mekanları, tatiller, diğer beyaz yakalılar ile buluşma gibi eylemlilikler etrafında gerçekleşmektedir. Örneğin K11 bu döngüyü “Sabah 9’da ofise girip 6’da çıkan, happy hour yapabilen, öğle yemeğine giden, öğle kahvesini alan standart bir beyaz yakalı gibi bir hayat” şeklinde ifade etmektedir. Pandemiyle birlikte çalışma biçiminin dönüşmesi, aynı zamanda bu döngünün de kırılmasına yol açmaktadır. Özellik kapanma döneminde evle olan ilişkinin değişmesi, pandemi sonrasında hibrit/uzaktan çalışma modeline geçen beyaz yakalı profesyonellerin evde daha çok vakit geçirmesine neden olmuştur. Evle ilişkinin değişmesinin bağlamı, evin hem bir iş mekânı hem de sosyalleşme alanına dönüşmüş olmasıyla ilintilidir. Örneğin; pandemi döneminde ev partileri, evde buluşma, ev etkinlikleri yapmaya yönelen beyaz yakalı profesyoneller pandemi sonrasında, pandemi öncesinde dışarıda gerçekleştirdikleri sosyalleşme aktiviteleri için evin uygun bir mekân olduğunu keşfetmiş ve evi, bir sosyalleşme alanına dönüştürmüştür. Bu açıdan beyaz yakalı mikro kozmosunun mekânsal bağlamda bir daralma yaşadığını söylemek mümkündür. Katılımcılar, bu daralmanın bir diğer nedenin derinleşen ekonomik kriz olduğunun altını çizmektedir. Mannheim (2017:195) yerleşmiş pratikler ile ekonomik sermaye arasında bir ilişki kurarak; bu pratikleri gerçekleştirebilmek için gerekli olan

maddi olanaklardan yoksun olmanın hayal kırıklığının bir kaynağı olduğunu belirtir ve ekler; “Sorunsuzca yürüdüğü ve karşılandığı sürece yerleşik alışkanlıklarımıza ve beklentilerimize, iktisadi ön koşulları hakkında pek fazla düşünmeden zaten elde edilmiş şeyler olarak bakarız. Bunların ayırdına ancak değişen finansal koşullar alışkanlıklarımız ve beklentilerimizi yeni durumla uyumlu hale getirmeye ya da tamamen değiştirmeye zorlandığında gerçekten varırız... Değişen ekonomik koşulların en belirgin tepkisi genellikle belli belirsiz bir huzursuzluk duygusudur.”

6. Sonuç ve Tartışma

Covid – 19 pandemisi, salt kamu sağlığını tehdit eden bir salgın hastalık olmanın ötesinde, ilan edildiği tarihten itibaren toplumsal olanı çeşitli açılarla bölen bir olgu olarak var olmuştur. Her ne kadar artık süregiden bir pandemi olarak tanımlanmıyor olsa da toplumsalın üzerinde bıraktığı etkileri kalıcı olmaya devam etmektedir. Özellikle beyaz yakalı meslek grupları içerisinde ortaya çıkan çalışma biçimindeki değişim, bu kalıcı etkilerin önemli bir tanesini teşkil etmektedir. Makalede tartışıldığı gibi; pandeminin etkisiyle yüz yüze çalışma biçiminin, bir seçenek olarak kalsa bile, uzaktan/hibrit çalışma modeline geçişi, beyaz yakalı çalışanların gündelik yaşam pratiklerini ve mekânla ilişkilendirme biçimlerini değişikliğe uğratmıştır. Pandeminin yarattığı bu durum, salt bir değişim olmanın ötesinde; beyaz yakalılığa ilişkin yerleşik kodların yeniden gözden geçirilmesine ve düzenlenmesine neden olmuştur. Bu kodların toplamının, Bourdieu’nun (1993) belirttiği üzere farklı sermaye tiplerinin birleşiminden oluşan bir habitusun varlığına işaret ettiği ifade edilebilir. Beyaz yakalı çalışanların kendilerini tanımlamak üzere başvurdukları göstergelerin birleştirici bir unsuru olarak işaret edilebilecek habitusun, pandeminin çalışma yaşamı üzerinde bıraktığı izlerden etkilenmiş olduğu görülmektedir. Bu araştırma, bu etkinin sonuçlarını, mekânın anlamı, beyaz yakalının cisimleşme

deneyimleri ve gündelik yaşamın pratiklerinin dönüşümü ve yaşam tarzının inşası bağlamında, farklı düzeylerde ortaya koymaktadır.

Bourdieu (1984) anlamda yaşam stilleri, toplumsal olarak tanımlanmış ve nitelendirilmiş semboller sistemlerine dönüşmüş toplumsal ürünlerdir. Bourdieu (1984) yaşam tarzlarını örneklendirirken seçkinler ve 'avam'lar arasında bir karşıtlık ilişkisi kurarak habitusların karşılıklı ilişkilerine dikkat çeker. Bu açıdan yaşam tarzları, pratikler dünyasının habitusun kalıplarına göre nasıl algılandığı ve sembolleştirildiğiyle ilintilidir. Kültürel etkinlikler, mobilya, ev, araba, kitap, parfüm, giysi, spor gibi tüketim mallarının tamamında bireylerin kendilerini diğerlerinden ayırdığını iddia ettikleri pratikler vardır ve bu pratikler dünyası ayırıcı yaşam tarzlarını inşa eder. Beyaz yakalılar mikrokozmosunu bu bağlamda düşündüğümüzde, araştırmanın bulguları hem toplanan sembolere, yani; tüketim mallarına ve kültürel kaynaklara (örneğin Şekil 1: Yaşam Tarzı Sembolleri) hem de bu pratikler aracılığıyla beyaz yakalıların kendilerini diğerlerinden nasıl ayırdığına işaret etmektedir. Bununla birlikte olağan gündelik hayat akışında bir kırılmaya neden olan pandemi, bu kırılmanın etkilerini pandemi sonrasına da taşımış ve beyaz yakalıların gündelik hayatının yeniden organizasyonunu gerekli kılmıştır. Bu gereklilik, yalnızca kriz anına verilen bir cevap değil, yaşam tarzının ve ayırıcı pozisyonların korunmasına yönelik bir gerekliliktir. Gündelik hayatın kendi olağan akışını dayatması hem bir uyumlanma hem de belirli yatkınlıkların tekrarlanması şeklinde gerçekleşir. Bu açıdan beyaz yakalı profesyonellerin pratikler dünyasında tamamen bir değişiklik yaşanmamış ancak uyumlanmanın bir sonucu olarak bir değiş tokuş gerçekleşmiştir. Bourdieu'nun belirttiği üzere (Bourdieu ve Wacquant, 1992) yaşam tarzının habitusun içinde şekillendiği düşünülürse; beyaz yakalı pratikler dünyasının pandemiyle birlikte yeniden organizasyonun yine habitus etrafında gerçekleştiğini söylemek mümkün hale gelir.

Saha verilerinin gösterdiği gibi; tüm yukarıda aktarılan düzeyler (mekân, beden, yaşam tarzı ve gündelik hayat) beyaz yakalı çalışanların özellikle sembolik, ekonomik ve kültürel sermayelerinin (Bourdieu, 1984;1993) görünür hale geldiği; ayrıca beyaz yakalı kimliğinin sunumunu olanaklı kılan kaynaklar olarak işlerlik göstermektedir (Burger vd., 2015; Goffman, 2004). Zira, sermaye türlerine sahipliğin cinsinden tanımlanabilecek bireysel yaşam koşulları, paylaşılan kültürel bir kimliğin yaşam biçimi üzerinden inşasına aracılık etmektedir (Zablocki & Kanter, 1976). Covid – 19 pandemisinin gerek mekânla ilişkilene (evlere kapanma, kamusal alanın sınırlı kullanımının etkisiyle), gerek çalışma biçiminin değişimi gerekse de ekonomi üzerindeki etkileri, sermaye türleri ve bunların sunum kaynaklarında değişikliklere neden olmuştur. Zira beyaz yakalı bir çalışan olmaya ilişkin olarak bilinen, başvuru ve bireyleri, Bourdieucu anlamda beyaz yakalı olarak toplumsal bir konuma yerleştiren semboller, uzaktan çalışmanın etkisiyle sarsıntıya uğramıştır. Toplumsal varoluşun sembolik kodlarının sarsılması, bunların ortadan kalktığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Ancak yine de gerçekleşen kalıcı değişimler çerçevesinde, uyumlanılması gereken ve yeni unsurlar barındıran bir sembolik düzenin, beyaz yakalı dünyası içinde ortaya çıktığı iddia edilebilir. Pandemiyle birlikte yaygınlaşan uzaktan çalışma modelinin ve yine pandemiyle derinleşen ekonomik krizin etkisiyle, beyaz yakalı olmaya ilişkin olarak sembolik öneme sahip bazı göstergeler (para, mekân ve beden gibi), daha önceki sembolik güçlerinden kayıplar, en iyi ihtimalle de dönüşüm yaşamıştır. Bu kayıplar, bazen bir toplumsal konum, prestij kaybı bazen de salt yeni bir düzenin getirisi olarak karşılanmıştır. Her iki durumda da beyaz yakalı çalışan dünyası, Covid – 19 pandemisinin etkisiyle, bir dönüşümün merkezinde kendini bulmuş ve aktörler tarafından yeniden organize edilmek durumunda kalmıştır.

Covid-19 pandemiyle birlikte beyaz yakalı profesyonellerin yaşam tarzlarındaki dönüşümü Bourdieu'nun kuramsal çerçevesi aracılığıyla açığa çıkartmayı

Covid-19 Pandemisi Sonrası Dönemde Beyaz Yakalı Profesyonellerin Yaşam Tarzlarının
Dönüşümü: Bourdieucu Bir Okuma

hedefleyen bu araştırmanın sınırlılıklarından biri beyaz yakalı yaşam tarzını genel bir çerçeveden ele alması, bu nedenle toplumsal cinsiyet perspektifini dışarıda bırakmasıdır. Bunun nedeni araştırma soruları çerçevesinde, toplumsal cinsiyetin, cevap aranan araştırma sorularının odaklarından biri olmamasıdır. Bununla birlikte gelecek çalışmalar bu araştırmada sunulan bulguları referans olarak toplumsal cinsiyet, pandemi ve beyaz yakalı yaşam tarzları arasındaki ilişkiye odaklanabilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu çalışma kapsamında katılımcılardan bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, B., Mutlu, M. D. (2022). "Muhasebe Mesleğinde Dijital Dönüşüm: Covid-19 Pandemi Döneminde Uzaktan Çalışma Uygulamaları", İnsan ve

- Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 11(2), 845–864.
<https://doi.org/10.15869/itobiad.971503>
- Adigüzel, M. (2020). “Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(37), 191 – 221.
- Akca, M., Küçüköğlü, M. T. (2020). “Covid-19 ve İş yaşamına Etkileri: Evden Çalışma”, Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives, 8(1), 78–81.
<https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Arntz, M.; Yahmed, S. B., Berlingieri, F. (2020). “Working from Home and COVID-19: The Chances and Risks for Gender Gaps”, Intereconomics, 55(6), 381 – 386.
- Baydar, G. 2012. “Evden Çalışanların Gündelik Yaşam Pratikleri”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 35, 61–78.
- Bora, T., Bora, A., Erdoğan, N., Üstün, İ. (2011). Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T., Erdoğan, N. (2011). Cüppenin, Kılıcın ve Kalemin Mahcup Yoksulları: Yeni Kapitalizm, Yeni İşsizlik ve Beyaz Yakalılar. İçinde: *Boşuna mı Okuduk: Türkiye de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İletişim Yayınları, 13-44.
- Bora., T. (2011). Herkes işsiz ama seninki farklı”: Türkiye’de beyaz yakalı işsizliğine genel bir bakış. çinde: *Boşuna mı Okuduk: Türkiye de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İletişim Yayınları, 49-74.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question*. Sage.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

- Bourdieu, P. (2002). *Habitus. İçinde. Habitus: A Sense of Place*, ed. Hillier J and Rooksby E, 27–34, Burlington, VT: Ashgate
- Bourdieu, p., ve Wacquant, L. J. D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity.
- Burger, R., louw, M., pegado, B. B. I. de O., & van der Berg, S. (2014). Understanding consumption patterns of the established and emerging South African black middle class. *Development Southern Africa*, 32(1), 41–56. <https://doi.org/10.1080/0376835X.2014.976855>
- Cerev, G., Sariipek, D. B., Ayhan, E. E. (2022). “İşgücü Piyasasında Pandemi Sonrası “Yeni Normal”; Hibrit Çalışma ve İş-Yaşam Dengesi”, *İnsan ve İnsan Dergisi*, 10(35), 11–22. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1189607>
- Clemente-suarez, V. J., navarro - jimenez, E., moreno - Luna, L., Saavedra - Serrano, M. C., Jimenez, M., Simon, J. A., Tornero - Aguilera, J. F. (2021). “The Impact of the COVID - 19 Pandemic on Social, Health, and Economy”, *Sustainability*, 13(6314), 1 - 25.
- Değerli, M. (2023). “New normal for gold and white-collar workers: The hybrid way”, *bmij*, 11(1), 168 – 183. <https://doi.org/10.15295/bmij.v11i1.2194>
- Değirmenci Demirel, S. (2022). “Covid 19 Pandemisiyle Zorunlu Esnek Çalışma ve Teknoloji Eliyle Denetim”, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 12(4), 1140–1151. <https://doi.org/10.7456/11204100/016>
- Donthu, N., Gustafsson, A. (2020). “Effects of COVID-19 on business and research”, *Journal of Business Research*, 117, 284–289. doi:10.1016/j.jbusres.2020.06.008
- Ertan, C., Sarılioğlu, Ö. (2022). “Covid – 19 Experiences of Stage Performers: Narratives from Turkey”, *Comparative Sociology*, 21, 395 – 418.

- Fernandes, N. (2020). "Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on the World Economy", IESE Business School Working Paper Series. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3557504>.
- Field, J. (2008). Sosyal Sermaye, 2. Basım; İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Galasso, V., foucault, M. (2020). "Working during COVID-19: Cross-country evidence from real-time survey data", OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 246, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/34a2c306-en>
- Gezer-Aydın, G. (2021). "İşgücünün prekerleşmesi sürecinde beyaz yakalılar: AVM'de çalışanlar üzerine bir alan araştırması", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(40), 197–219. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.767413>
- Goodell, J. W. (2020). "COVID-19 and finance: Agendas for future research", Finance Research Letters, 35, <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101512>.
- Goffman, E. (2004). Günlün Yaşamda Benliğin Sunumu. Metis Yayınevi, İstanbul.
- Janetius, S. T. (2020). "Case Study: Covid19 Pandemic And The Personal Financial Goals For Retirement Savings", EPRA International Journal of Economic and Business Review, 8(8), 44 – 47.
- Järvinen, M., Gundelach, P. (2007). "Teenage Drinking, Symbolic Capital and Distinction", Journal of Youth Studies, 10(1), 55–71. <https://doi.org/10.1080/13676260701196137>.
- Mannheim, K. (2017). Kültür Sosyolojisi. M. Yalçınkaya (çev.). Pinhan Yayıncılık. İstanbul.
- Neely, M. T. (2020). "The Portfolio Ideal Worker: Insecurity and Inequality in the New Economy", Qualitative Sociology, 43: 271 – 296, doi: 10.1007/s11133-020-09444-1.

- Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., Agha, M., Agha, R. (2020). "The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review", *International Journal of Surgery*, 78, 185 – 193. <https://doi.org/10.1016/j.ijso.2020.04.018>
- Nurol, B. (2014). "Beyaz Yakalı Emegın Değersizleşmesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(1), 76–129. <http://www.sosyolojidernegi.org.tr/dergi>
- Özalp, B., YAMAN, S. (2020). "Beyaz Yakalılar Bir Prekaryalaşma Sürecinde Mi?", *Journal of Business Research - Turk*, 12(4), 4396–4412. <https://doi.org/10.20491/isarder.2020.1112>
- Özmen, Z. (2017). *Beyaz yakalı yaşam tarzları*. Ankara: Phoneix Yayınları.
- Sertkaya, B., Baş, S. (2021). "Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Riskler ve Olası Senaryolar", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 147 – 167.
- Yagi, M., Managi, S. (2021). "Global supply constraints from the 2008 and COVID-19 crises", *Economic Analysis and Policy*, 69, 514 – 528. <https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.01.008>.
- Yıldırım, S., Tur, G. (2021). "Covid 19 Salgın Sürecinde Mobbing Sorunu: Evden Çalışan Beyaz Yakalılar Üzerine Bir Araştırma", *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 171–186.
- Zablocki, B. D. Kanter R.M. (1976). The differentiation of Life-Styles. *Annual Review of Sociology*. 2: 268-298.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The Covid – 19 pandemic was a phenomenon that not only threatened public health, but also affected society in various ways and some of these effects still continue. The pandemic affected social life, from the way people interacted with each other, to consumption and the way people related to space. Changes in the working model due to the pandemic are one of these impacts. This is

significant, especially for white collar workers since white-collar jobs are more convenient for the remote working model as argued in the relevant literature. As argued in the article, transitions of the working model from face-to-face to remote or hybrid (even as a choice) with the impact of the pandemic has an influence on white-collar workers in terms of everyday life practices and the ways of relating to space. This shouldn't be considered a change, as it requires a review and reorganization of the established codes of white-collar culture.

This article examines how the daily life organizations, lifestyles, and working models of white-collar professionals have been affected by the Covid-19 pandemic which has had profound effects on all areas of social life. It discusses these effects within the framework of Bourdieu's concepts of lifestyle, habitus, and capital types. This article is based on three main questions: (1) "How has the Covid-19 pandemic affected and transformed white-collar working models?", (2) "How has the shift in work patterns due to the pandemic impacted white-collar lifestyles?"

Method

This study is methodologically based on the qualitative research model and the data was obtained through in-depth interviews. In-depth interviews were conducted with 15 white-collar professionals from various sectors who transitioned to a hybrid or remote working model during the pandemic and continued with this arrangement afterward. The in-depth interviews lasted about 2 hours. Data was analyzed using the thematic analysis technique through the ATLAS.ti qualitative data analysis software.

Findings (Results)

The article has two prominent results which were argued under the title of the transformation of everyday life and reorganization of white-collar microcosmos. The main findings of this article are that the working style of white-collar professionals has evolved into a remote or hybrid model, this shift has become a key criterion for white-collar employees, and both the work model and white-collar lifestyles have transformed under the widespread influence of the pandemic. In addition, our findings indicate that, despite enabling a comfortable organization of daily life, the preference for a hybrid model, rather than remote work, is linked to lifestyle and the desire to maintain access to the privileged symbols of this lifestyle. The research findings indicate that, when it comes to the white-collar lifestyle, another factor disrupting the organization of daily life is the economic crisis, which deepened with the pandemic and intensified in its aftermath. Our findings show that white-collar workers define their microcosms through certain symbols and shape their daily life organization

around acquiring, circulating, and displaying these symbols. The white-collar microcosm can be described as a 'bubble,' as participants define it, which contains the symbols of their lifestyle, fostering a shared identity while also creating a distance from the outside world. Also, with the transformation of work modes due to the pandemic, this cycle has also been disrupted, altering the context of the relationship with home. In this respect, it is possible to say that the white-collar microcosm has experienced a spatial constriction. Participants of our research emphasize that another reason for this constriction is the deepening economic crisis.

Conclusion and Discussion

In the Bourdieusian (1984) sense, lifestyles are social products that have transformed into socially defined and characterized systems of symbols. When considering the white-collar microcosm in this context, the research findings reveal both the collected symbols—namely, consumption and cultural goods—and indicate how white-collar workers distinguish themselves from others through these practices. However, the pandemic, which caused a disruption in the ordinary flow of daily life, carried the effects of this disruption into the post-pandemic period, making it necessary for white-collar workers to reorganize their daily lives. The imposition of the ordinary flow of daily life occurs both as an adaptation and as a repetition of certain tendencies. In this sense, there has not been a complete change in the world of practices of white-collar professionals; rather, an exchange has taken place as a result of adaptation. As Bourdieu suggests (Bourdieu and Wacquant, 1992), if we consider that lifestyle is shaped within habitus, it becomes possible to say that the reorganization of the white-collar world of practices in response to the pandemic has once again occurred around habitus.

CHILD LABOUR AND THE EFFECTIVENESS OF THE ILO'S PROGRAM ENDING CHILD LABOUR BY 2025

Mehmet Emin BEKİK*

Abstract

Child labour, which has been observed throughout human history, continues to persist today. However, the presence of children in the workforce negatively impacts their emotional, physical, and social development. Among these negative effects, perhaps the most significant is that children, due to the necessity of working, are unable to continue their education and therefore lack the necessary skills and qualifications for the rest of their lives. Both preventing child labour and developing binding norms in this area have been the focus of significant efforts by international organizations such as the United Nations and the ILO. One of these efforts is the ILO's program aimed at Ending Child Labour by 2025. This study discusses the effectiveness of this program. In this context, the program remains a target and is concluded to be more of a dream than a reality in terms of eradicating child labour.

Keywords: *ILO, child labour, social policy.*

* Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, İş Hukuku Anabilim Dalı, emin.bekik@inonu.edu.tr, Malatya/Türkiye

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ VE ILO'NUN 2025 YILINA KADAR ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN SONA ERDİRİLMESİNE YÖNELİK PROGRAMININ ETKİNLİĞİ

Öz

İnsanlık tarihinin her döneminde görülen çocuk işçiliği bugün de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Ancak çocukların çalışma hayatında bulunması onların ruhsal bedensel ve sosyal gelişimlerinin olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz etkiler içinde belki de en önemlisi çocuğun çalışmak zorunda kalması nedeniyle eğitimine devam edememesi ve yaşamın geri kalan döneminde gerekli donanımdan yoksun ve niteliksiz birey olarak geçirmesidir. Hem çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi hem de bu alanda bağlayıcı normların geliştirilmesinde Birleşmiş Milletler, ILO ve diğer uluslararası kuruluşlar önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalardan birisi de ILO tarafından hayata geçirilen 2025 Yılına Kadar Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine Yönelik Program'dır. Bu çalışmada tarafından uygulamaya konulan bu programın etkinliği tartışılmıştır. Bu bağlamda program bir hedef olarak kalmakta ve çocuk işçiliğini sona erdirme konusunda hayalden öteye geçemediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: ILO, çocuk işçiliği, sosyal politika.

1. INTRODUCTION

In the development of humanity, childhood has always held a significant place. The conditions of upbringing during this period and the education received greatly contribute to the quality of life in adulthood. Child labour, however, is a global phenomenon and has been observed in almost all countries since ancient times. The presence of children in the workforce adversely affects their mental, physical, and social development. Among these negative impacts, perhaps the most significant is the child's inability to continue their education due to having to work, leading to a lack of necessary skills and qualifications in their later life.

To protect children's rights, the United Nations (UN) adopted the Convention on the Rights of the Child. Additionally, the International Labour Organization (ILO), a specialized agency of the UN, adopted the Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work to address child labour. In this context, ILO has implemented a series of projects worldwide under the name ILO/IPEC.

Although national and international legal regulations aim to prevent child labour, it remains prevalent worldwide. The primary reason for children's participation in the workforce is poverty. Today, the high incidence of child labour in underdeveloped or developing countries confirms this. It must be stated clearly that unless poverty is addressed, completely eliminating child labour remains a distant dream. Therefore, organizations combating child labour find it more realistic to focus on combating the worst forms of child labour in the short term. In the long term, developing broad-scale poverty alleviation strategies becomes more crucial. This study will discuss the effectiveness of the 2025 Program and Policies for the Ending of Child Labour published by the ILO.

2. CHILD LABOUR AND HISTORICAL DEVELOPMENT

The concept of child labour, which has become widespread internationally, threatens the entire world in the context of human history and is one of the greatest problems of the 21st century, is defined differently depending on the level of development of countries, their historical and social structures, age limitations in legal regulations, and the types of work children are engaged in. The ILO designates those under the age of 15 who work to contribute to the family budget or earn a living as "working children" or "child labourers," while those aged 15-24 who are employed are referred to as "young workers." Furthermore, the ILO defines child labour as work that often deprives children of their childhood, diminishes their potential and dignity, and is harmful to their

physical and mental development . Therefore, child labour includes the following:

- Work that is mentally, physically, socially, or morally dangerous and harmful to children,
- work that prevents them from attending school regularly and receiving an education,
- work that leads to them leaving school early,
- work that forces children to juggle excessively long and heavy labour with their schooling.

The worst forms of child labour' are defined in Article 3 of ILO Convention No. 182. According to this article, the worst forms of child labour include the following :

- All forms of slavery and practices similar to slavery, including the trafficking and trade of children, their use in debt bondage or forced labour, and their forced or compulsory use in armed conflicts;
- the use of children in prostitution, the production of pornographic materials, or in pornographic performances, as well as their procurement or presentation for these purposes;
- the use of children in illegal activities, such as the production and trafficking of drugs specified in relevant international agreements, as well as their procurement or presentation for these activities;

- work that is harmful to children's health, safety, or moral development due to its nature or the conditions under which it is performed.

UNICEF defines "child labourers" as follows: children aged 5-11 who work for at least 1 hour a week for monetary purposes or who work 28 hours a week at home, and children aged 12-14 who work for pay for 14 hours a week or who work 28 hours a week at home (UNICEF, 2007).

When we examine the historical process of the emergence of child labour, we can see that children working or being employed has been present at every stage of history and can even be traced back centuries. In ancient times, child labour was primarily carried out to sustain oneself by working in agriculture to provide for one's livelihood (Ertürk, 1994: 16). It is not incorrect to say that the term "child labour" primarily came to prominence with the Industrial Revolution, and indeed, the developments and changes brought about by the Industrial Revolution are significant in explaining the current state of child labour. When we examine historical records, we see that children worked in labour-intensive jobs before industrialization. With the advent of the industrial era, the shift of labour-intensive tasks to machines accelerated the employment of children in factories (Çöpçüoğlu, 1998: 54). During the Industrial Revolution, women and children working for low wages helped employers achieve significant profits and rapidly accumulate wealth. For individuals working 14-15 hours a day under harsh conditions, there were no social rights such as health, insurance, job security, or vacations mentioned in the national legal regulations of the countries during this period (Kaçmazoğlu, 2016: 50).

Although child labour has been encountered throughout history, it reached tragic proportions in England during the 18th and 19th centuries with the Industrial Revolution. During this period in England, women and children made

up two-thirds of the workers in factories, and the age at which children started working fell to as young as 6 years old. In 1802, the British Parliament made the first regulation by passing the "Act for the Preservation of the Health and Morals of Apprentices." This Act not only expressed the need to protect children but also revealed the conditions under which children had been working up to that time (Avşar ve Öğütoğulları, 2012: 12-13).

Regulations up to the 20th century were not limited to this. However, after the establishment of the ILO, efforts in this area gained momentum. These efforts can be listed as follows:

- At the International Labour Conference held in 1919, the first convention on child labour, Convention No. 5 on the Minimum Age of Employment, was adopted.
- In 1973, ILO Convention No. 138 on the Minimum Age Convention was adopted, covering children working in all economic sectors.
- In 1989, the UN General Assembly adopted the Convention on the Rights of the Child. This is the most comprehensive treaty on children's rights ever adopted globally.
- To provide international support for national programs combating child labour, in 1992 the ILO launched the International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC).
- At the World Summit for Social Development in Copenhagen in 1995, a declaration and action plan were adopted, calling on all countries to ban child labour.

- In 1998, the International Labour Conference adopted the Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work. This declaration stated that all ILO member states, whether or not they ratify the related conventions, are obligated to eliminate child labour.
- In 1999, the ILO adopted Worst Forms of Child Labour Convention of Child Labour and Recommendation No. 190.

3. CURRENT SITUATION OF CHILD LABOUR IN THE WORLD

Child labour is a global and social issue that concerns the entire world. When we compare the official statistics provided by the ILO regarding the current state of child labour worldwide with those from the past, it is clear that while the gap has decreased, it is not possible to say that the problem of child labour has been eradicated. Child labour stems from various economic, social, and cultural factors. These reasons include poverty, lack of education, social and cultural factors, poor governance, and a lack of oversight.

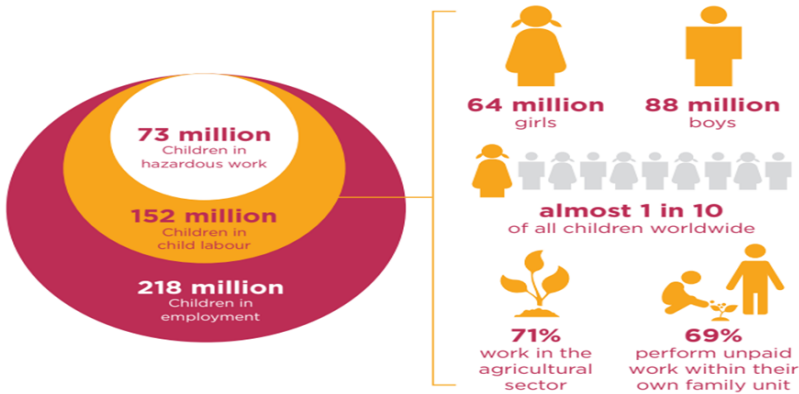

Figure 1. Statistics on Child Labour Worldwide

Reference: ILO

In the report titled "Programs and Policies to Ending Child Labour by 2025," published by the ILO in 2018, the statistics on child labour are shown in Figure 1. The figure reveals that while there are 218 million children employed worldwide, there are a total of 152 million children who fall under the ILO's definition of child labour. Of these, 64 million are girls and 88 million are boys. Therefore, 1 in 10 children worldwide falls into the definition of child labour. Among these children, 71% work in the agriculture sector, and 69% work as unpaid family workers. The figure also shows that 73 million children are engaged in the worst forms of child labour. According to the report, 4.3 million children are subjected to forced labour worldwide. Of these children, 1 million are exploited for sexual purposes. Meanwhile, 3 million children are forced to work by the private sector as a form of debt bondage, and 300,000 children are subjected to forced labour by the state.

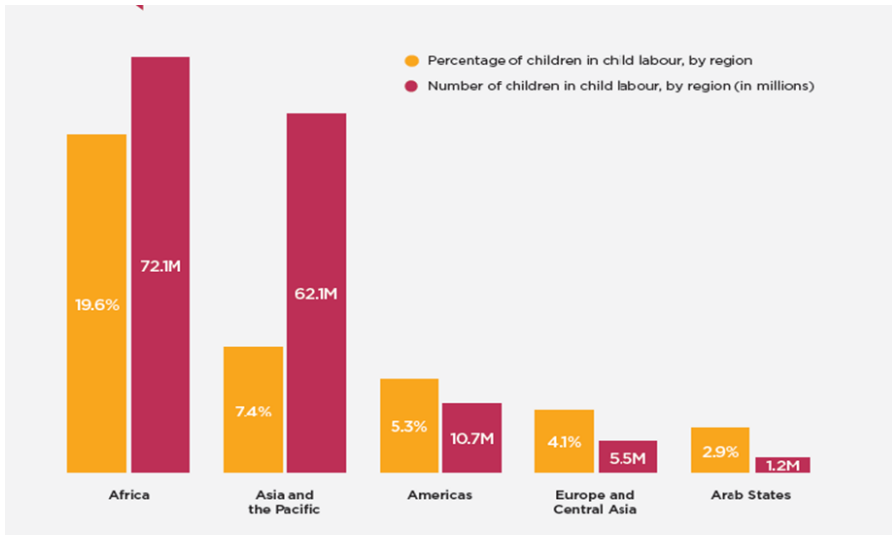

Figure 2. Distribution of Child Labour by Region

Reference: ILO

Africa leads all regions in both the percentage of children involved in child labour—one-fifth—and the total number of children engaged in child labour, which stands at 72 million. Asia and the Pacific follow as the second-highest regions in both metrics, with 7 percent of children and 62 million children involved in child labour. Together, Africa and Asia-Pacific account for nearly 90 percent of the global child labour population. The remaining child labourers are distributed among the Americas (11 million), Europe and Central Asia (6 million), and the Arab States (1 million). In terms of prevalence, 5 percent of children in the Americas are engaged in child labour, 4 percent in Europe and Central Asia, and 3 percent in the Arab States.

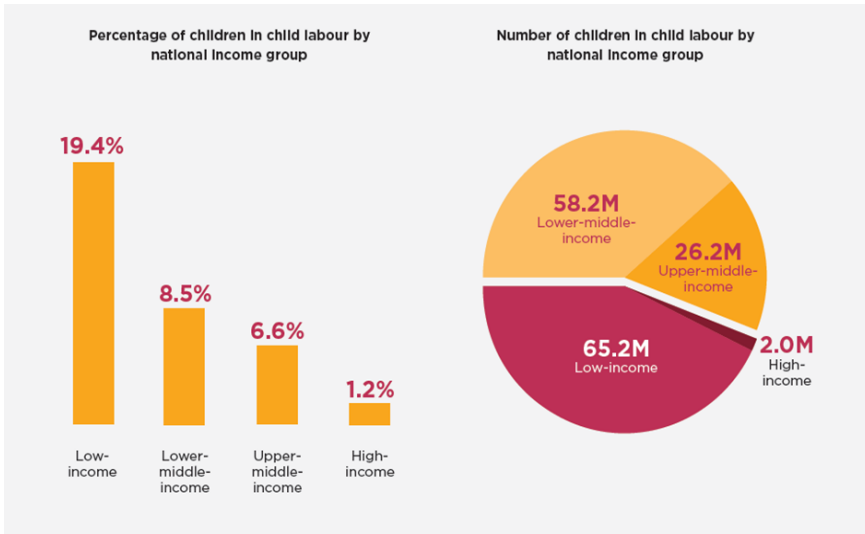

Figure 3. Child Labour and National Income

Reference: ILO

Analyzing child labour by national income levels provides further understanding of its global distribution. As shown in Figure 3, child labour is most prevalent in low-income countries, affecting 19 percent of children. However, it remains

significant in other income categories as well. In lower-middle-income countries, 9 percent of children are engaged in child labour, while in upper-middle-income countries, the figure is 7 percent. According to the data in Figure 5, a total of 84 million children in child labour—representing 56 percent of the global child labour population—reside in middle-income countries. Additionally, 2 million children in high-income countries are also involved in child labour. These figures highlight that addressing child labour effectively requires more than just focusing on the poorest nations; it must also consider issues present in middle and high-income countries. Across all income levels, family and community poverty emerges as a common factor contributing to child labour.

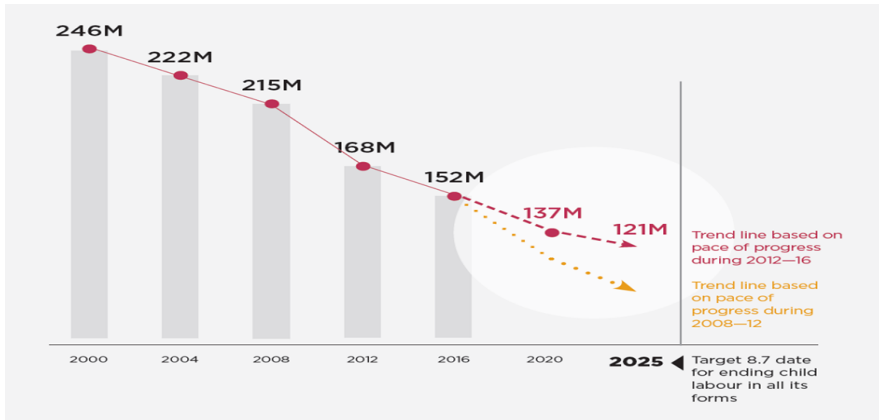

Figure 4. Millions Of Children In Child Labour, Showing Actual And Projected Trend Lines Toward Eliminating Child Labour By 2025

Reference: ILO

Figure 4 illustrates that if current progress continues, 121 million children will still be engaged in child labour by 2025, with 52 million of them involved in hazardous work. Even if the progress rate from 2008 to 2012—the fastest recorded to date—is maintained, it will be insufficient to meet the goal. Achieving zero child labour by the end of 2025 will require significantly

accelerated efforts. Although progress is being made, it needs to be much more rapid. At the country level, global trends in child labour reveal a more complex situation. While many countries have made substantial reductions in child labour, others have seen increases. Additionally, some countries are experiencing stalled progress. This variation highlights the need to analyze why certain countries have been more successful in reducing child labour than others. Understanding these differences is crucial for shaping effective strategies to eliminate child labour entirely by 2025.

Figure 5. Number Of Children In Child Labour, Aged 5-14 Years
By School Attendance Status

Reference: ILO

Figure 5 reveals that a substantial number of children involved in child labour are entirely excluded from education. Among children aged 5-14, 36 million are engaged in child labour and are not attending school, which represents 32 percent of all children in child labour within this age group. National statistics further show a notable disparity in school attendance between children who are involved in child labour and those who are not, across nearly every country. Research indicates that child labour negatively impacts the educational

achievements of those who attempt to balance work and school, often leading to premature school dropout and full-time labour.

Children globally participate in various forms of work, both paid and unpaid. However, they are identified as child labourers if they are either too young for employment or engaged in dangerous tasks that could jeopardize their physical, mental, social, or educational growth. In the least developed nations, just over 20% of children aged 5 to 17 are involved in work that poses risks to their health and development.

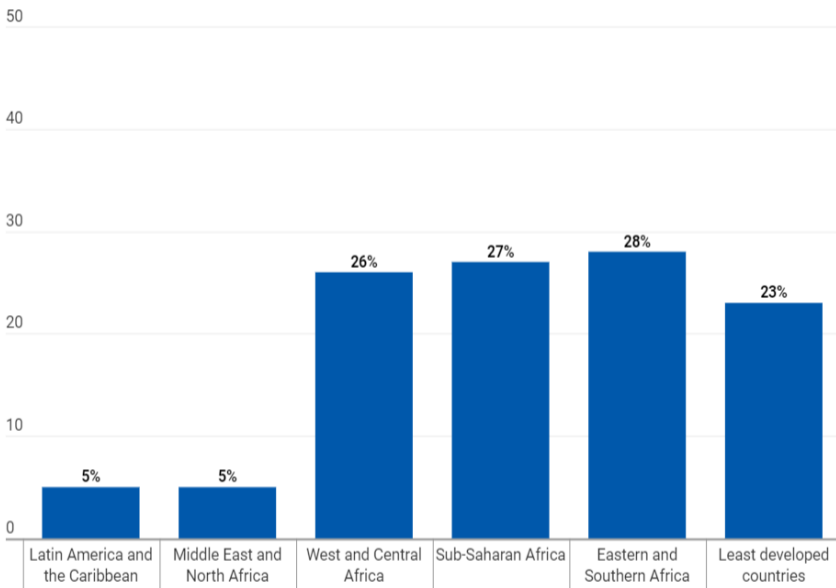

Figure 6. Percentage Of Children Aged 5 to 17 Years Engaged In Child Labour At The Moment Of The Survey, By Region

Reference: UNICEF

In a study conducted by UNICEF between 2015 and 2023, the distribution of child labor across regions was examined. The findings showed that 5% of child labor occurs in Latin America and the Caribbean, 5% in Middle East and North

Africa, 26% in West and Central Africa, 27% in Sub-Saharan Africa, 28% in Eastern and Southern Africa, and 23% in least developed countries.

REGION	EFFORTS	CHALLENGES
Americas	<ul style="list-style-type: none"> Strengthened laws and policies to protect children from labor abuse in agriculture and increased penalties for using children in sexual exploitation. Improved education access by allowing foreign children to go to school and giving more money to programs that educate at-risk children. 	<ul style="list-style-type: none"> Many children, both citizens and migrants, don't have birth certificates or documents, which makes them more vulnerable to exploitation. Labor inspectors do not have enough resources or people to monitor places where child labor happens, like informal businesses and rural areas.
East Asia & the Pacific	<ul style="list-style-type: none"> Made education more accessible, especially for children with disabilities, by improving laws, schools, and funding. Created new plans to fight the growing problem of online sexual exploitation of children, such as updating court processes, making guidelines to keep children safe online, and spreading awareness. 	<ul style="list-style-type: none"> Increased migration led to more migrant children working. Hazardous work prohibitions do not meet international standards or include all the risky areas where children work.
Europe & Eurasia	<ul style="list-style-type: none"> Gave labor inspectors the authority to conduct labor inspections and more resources to do their jobs better and reach rural areas. Increased support for social programs and services, like giving more cash benefits and helping homeless children. 	<ul style="list-style-type: none"> Laws do not meet international standards for protecting young workers in informal jobs and preventing the commercial sexual exploitation of children. Lack of coordination due to insufficient resources and poor cooperation between social protection, health, and law enforcement agencies made it harder to fight child labor.
Middle East & North Africa	<ul style="list-style-type: none"> Passed new laws to better protect children from forced labor, human trafficking, and sexual exploitation. Increased cash transfers and social programs to help vulnerable children go to school. 	<ul style="list-style-type: none"> Weak implementation and enforcement of laws due to governance issues and armed conflicts. Labor inspectors are understaffed, under-resourced, and lack authority or don't inspect all areas, like informal construction sites.
South & Central Asia	<ul style="list-style-type: none"> Passed legislation to ban forced child labor and list dangerous jobs that children under age 18 cannot do. Expanded social programs and coordination efforts for children at higher risk of child labor, like programs to help street children, children from minority groups, and boys leaving juvenile detention. 	<ul style="list-style-type: none"> Poor coordination between national and local authorities led to limited local implementation of enforcement guidelines and policies related to child labor. Labor inspectors do not have enough resources and could not do unannounced inspections or monitor for labor violations.
Sub-Saharan Africa	<ul style="list-style-type: none"> Passed laws to protect children from sexual exploitation, trafficking, forced labor, and recruitment by armed groups. Increased birth registrations to help children go to school. 	<ul style="list-style-type: none"> Minimum age for work laws do not cover children working in informal jobs. Governments continued to exploit children, including recruiting them into armed conflict and supporting armed groups that use child soldiers.

Figure 7: Regional Analysis of Government Efforts and Challenges

Reference: U.S. Department of Labor

Tackling child labor necessitates a comprehensive strategy that involves accurate data collection and focused social initiatives. By eliminating obstacles

to education and guaranteeing that every child has access to quality schooling, governments can make substantial progress in disrupting the cycle of poverty and child labor. For further details on government initiatives and ongoing challenges highlighted in this year's report, refer to Figure 7.

4. ELIMIATING AND PREVENTING CHILD LABOUR

In the ILO report titled "Programs and Policies to End Child Labour by 2025," policies to combat child labour are grouped under five main headings: strengthening legal protection, expanding quality and inclusive education for all, enhancing social protection, promoting decent work, and addressing child labour in supply chains (ILO, 2018).

4.1. Strengthening Legal Protection

The creation and development of legal frameworks is the first step in combating child labour. The ILO's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work includes two of its eight core conventions—Conventions No. 138 and No. 182—which form the basis for legal regulations on child labour in countries. However, it must be clearly stated that merely establishing legal frameworks is not sufficient. It is essential to ensure the widespread implementation of these regulations and to establish an effective monitoring mechanism.

According to the report, the steps needed to strengthen legal protection are as follows:

- Promote the ratification of international legal standards related to child labour

- Identify a national list of hazardous work

- Ensure alignment between national laws regulating the minimum working age and international norms
- Set an age range for compulsory education
- Implement development, education, social protection, and other social policies and programs to eradicate child labour
- Strengthen monitoring systems for the implementation and enforcement of regulations
- Expand fundamental labour rights at the national level
- Ensure freedom of association
- Establish legal regulations to prevent discrimination

When examining the policies outlined in the report, implementing national standards along with international standards and concrete policies represents the first step. However, ensuring norm consistency and expanding these regulations through development and other social policies constitutes the fundamental starting point.

4.2. Expanding Quality and Inclusive Education for Everyone

Education helps countries grow economically and supports their prosperity and development. It is crucial for every individual to lead a fulfilling life. However, when children enter the workforce, they are unable to continue their education and end up lacking essential skills and qualifications, resulting in disadvantaged positions for the rest of their lives.

In the report published by the ILO, the second policy for combating child labour is expanding quality and inclusive education for all. The steps to be taken in this regard are as follows (ILO, 2018):

- Expand preschool programs and childcare services.
- Eliminate school fees, provide free uniforms, implement cash transfer programs for textbooks and school transportation, and establish food transfer programs for educational purposes.
- Develop a qualified teaching workforce, enhance the effectiveness of the education system, ensure guarantees for freedom of association and academic freedom, and support projects and programs that encourage girls to attend school.
- Ensure protection against violence, including sexual violence, for both girls and boys in schools.

When examining the policies, it is essential to note that the foundation of the required steps is the widespread provision of free education for all. In addition to free education, it is necessary to provide supporting services such as free uniforms, textbooks, meals, and transportation.

4.3. Strengthening Social Protection

One of the primary reasons for children being involved in the workforce is poverty. Families with low-income levels need the money their children earn. In countries that have not completed the industrialization process, with high population growth rates and a young demographic structure, families' approaches to education are often under the compelling pressure of poverty.

Social protection encompasses all income and service support provided through public means to improve living conditions and prevent declines in living standards, based on equality and rights, and through income redistribution, to ensure that individuals can lead lives of human dignity in the face of income insecurity (Kapar, 2006: 7). According to the ILO, the social protection floor consists of nationally defined basic social security guarantees aimed at overcoming and preventing social exclusion, deprivation, and poverty. Its components include basic health care, income security for children, income security for the working-age population, and income security for the elderly (Kapar, 2015).

According to the report published by the ILO, the steps needed to strengthen social protection in the fight against child labour are as follows:

- Increase unconditional cash transfers to prevent child labour caused by poverty in households.
- Establish school-based conditionality connections for cash transfers to families to ensure effective implementation.
- Initiate or expand in-kind and cash transfer programs for education to reduce child labour.
- Expand health protection to address social and economic losses to safeguard health.
- Broaden social protection for disabled individuals to address household social and economic gaps (including the provision or expansion of caregiving services).
- Ensure income security during old age.

- Place greater emphasis on active labour market policies.
- Launch microcredit and microinsurance programs to facilitate access to financial resources for families not covered by protection schemes.

Therefore, poverty constitutes a major factor leading to child labour. Additionally, considering that poor families use a significant portion of their earnings on basic foodstuffs, child labour becomes crucial for the sustainability of their livelihoods, and thus, increasing poverty leads to increased use of child labour. Hence, the flawless functioning of social protection mechanisms is crucial for effectively combating child labour.

4.4. Decent Work

"Decent work" was first articulated by ILO Director Juan Somavia at the ILO conference held in 1999, emphasizing that increasing opportunities for decent work for both women and men within the framework of freedom, equality, security, and, most importantly, human rights should be among the ILO's primary goals (Ghai, 2005, p. 2).

In the literature, the term "decent work" is defined using various terms such as "proper work," "respectful work," "human dignity work," and "suitable work." Decent work can be described as "work that respects individuals' rights to employment and working conditions, occupational health and safety, social security benefits, and the right to express themselves through unions or other representation and participation mechanisms" (Işığçok, 2009, p. 309). According to the ILO, decent work is work that provides productive and fair wages, ensures workplace safety and social protection for families, offers better opportunities for personal development and integration into society, allows individuals the freedom to express their concerns, enables them to participate

in decision-making processes that affect their lives through organization, and ensures that all women and men benefit from equal opportunities and are treated equally (ILO, 1999).

In this context, decent work is evaluated through the following dimensions; first, since it is impossible to discuss decent work without employment, job opportunities should be provided for all men and women who wish to work. This means offering productive jobs that provide wages sufficient for workers and their families to live with dignity and ensure the competitiveness of businesses and countries within a framework of sustainable development. Second, work should be based on free will. Individuals should not be forced to work or to work in specific ways. This includes prohibiting forced labour and slave labour and ensuring that child labour meets the age and working condition criteria established by international norms. Additionally, employees should have the freedom to join trade unions and similar organizations. Third, employees should be treated fairly and justly in the workplace. This involves prohibiting all forms of discrimination in the workplace, ensuring that gender and race differences do not affect access to jobs, and maintaining a balance between work and family life. Forth, security is essential. This includes protection against accidents and diseases related to the working environment, as well as financial protection that covers income and retirement rights. Lastly, respect involves treating employees with dignity and including them in decision-making processes related to their working conditions (Anker, Chernyshev, Egger, Mehran, & Ritter, 2002, p. 2).

The ILO report has outlined four strategic goals for ensuring decent work:

- Job Creation: An economy that offers investment, entrepreneurship, skills development, job creation, and sustainable livelihood opportunities.

- Protection of Labour Rights: Recognition of workers' rights, implementation of legal regulations to represent and protect the interests of disadvantaged workers, especially the poor.
- Expansion of Social Protection: A framework that provides safe and adequate leisure and rest opportunities for both men and women, supports family and social values, offers compensatory opportunities in case of income loss or reduction, and ensures access to adequate healthcare services.
- Development of Social Dialogue: The presence of strong and independent worker and employer organizations is crucial for increasing productivity, resolving labour disputes, and building integrated societies.

Therefore, the ILO places great importance on the concept of decent work in addressing poverty and child labour, and it is among the ILO's primary goals. Decent work plays a key role in fair, inclusive, and sustainable development, and it is also a complementary component of efforts to reduce poverty. In this context, decent work ensures productivity and fair wages, occupational health and safety, social protection for workers and their families, and opportunities for workers to participate in and organize around issues that affect their interests.

4.5. Combating Child Labour in Supply Chains

It is an unfortunate situation that child labour is a part of global supply chains, with millions of people consuming and producing goods ranging from agriculture to mining, manufacturing, tourism, and services every day. The demand for products in global supply chains is immense. In the rapidly growing

consumption culture, companies aim to reduce labour costs to keep expenses low and profits high. As a result, employers view children as silent, low-skilled workers and therefore see them as easy targets. According to research on child labour, it is found that child labour is heavily utilized in supply chains such as cocoa and tobacco. According to a 2018 report by the U.S. Department of Labour, approximately 3.2 million child labourers are involved in cocoa production worldwide. The ILO has proposed the following policy recommendations to end child labour in global supply chains:

- Establish a regulatory system that considers the expectations of all commercial enterprises while also ensuring social balance.
- Expand monitoring services.
- Develop international framework agreements between multinational enterprises and global trade union confederations that include fundamental labour rights.
- Support programs and voluntary initiatives to combat child labour in supply chains.
- Increase the prevalence of public-private partnerships.

In its report, the ILO states that global supply chains act as a driving force in the fight against child labour. This is because global supply chains are where child labour is most intensely observed worldwide. To address this issue, one of the most important policies proposed by the ILO is international framework agreements. This is crucial because supply chains involve multinational companies, and solutions will be achieved through agreements made at the international level.

5. CONCLUSION AND RECOMMENDATION

Child labour, which refers to the use of children's labour for production purposes, remains relevant even in the so-called "information age." This issue is not exclusive to underdeveloped countries; examples can also be found in Western economies where industrialization has long been completed. In this context, the International Labour Organization (ILO) plays an effective role in combating child labour and has included the goal of a world free from child labour in its urgent action plans.

In this context, the ILO aims to eliminate child labour by publishing the "Program and Policies for the Ending of Child Labour by 2025" report as part of the Sustainable Development Goals. The ILO's action plan focuses on five main policies: strengthening legal protection, expanding quality and inclusive education for all, enhancing social protection, promoting decent work, and combating child labour in supply chains.

The report published by the ILO is detached from reality. This is because the prevalence of child labour in less developed economies highlights the connection between this issue and the criteria of underdevelopment. Studies reveal a "vicious cycle" relationship between child labour and almost all criteria of underdevelopment, and this relationship plays a significant role in perpetuating underdevelopment. Considering these findings, it becomes apparent that the issue of child labour cannot be separated from the broader socio-economic problems within a country, and that measures to address it require comprehensive policies.

Child labour is a priority issue within the social dimension due to its negative effects on children's daily well-being and its serious implications for national development. Children engaged in labour markets need to be redirected to

educational opportunities as soon as possible. However, the expansion of quality education for all is constrained by time and financial limitations. Additionally, there is a lack of awareness regarding this issue in less developed countries. In these countries, efforts to prevent child labour are implemented in a top-down manner (government-nongovernmental organization-public), and an effective communication strategy to raise public awareness is not established.

In the process of globalization, increasing poverty and deteriorating income distribution have facilitated children's participation in labour markets. As a result, the ILO has argued for the expansion of social protection. However, the ILO has not differentiated between countries and has overlooked the underdeveloped-developed country criterion. According to the statistics provided, half of the world's child labourers are in Africa. Looking at the global economy, Africa is the poorest continent. In Africa, where hunger and death are rampant, countries are unable to establish a comprehensive social protection system and even struggle to meet the basic food needs of their populations. Therefore, the ILO's report remains a goal rather than a reality and fails to go beyond being a mere aspiration in ending child labour.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırma aşamasında, yazımında ve yayınlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırma aşamasında, yazımında ve yayınlanmasında finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç duyulmamıştır.

REFERENCES

- Anker, R., Chernyshev, I., Egger, P., Mehran, F. & Ritter, J. (2002). Measuring Decent Work With Statistical Indicators. Geneva: ILO Working Paper No. 2.
- Avşar, Z., ve Öğütoğulları, E. (2012). "Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri." Sosyal Güvenlik Dergisi, 2(1): 9-40.
- Çöpoğlu, M. (1998). Çocuk İşçiliği. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertürk, Y. (1994). Pattern of Child Labour In Rural Turkey. Ankara: ILO-IPEC Yayınları.
- Ghai, D. (2002). "Decent Work: Concepts, Models and Indicators." International Institute for Labour Studies, DP/139/2002.
- ILO (2018). Ending Child Labour by 2025: A Review of Policies and Programmes. Geneva: International Labour Office.
- Işığışık, Ö. (2009). "Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş." Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 56: 308-331.
- Kaçmazoğlu, H.B. (2016). Sömürüye Dayalı Kapitalist Sistemde Çocuk Emeği, Sosyal Refah Devleti ve Bu Koşulları Yaratan Batı Düzenine Yönelik Bazı Eleştiriler. Kapitalizm ve Paternalizm Kısacasında Çocuk, Ankara: Eğitim Sen Yayınları.

Kapar, R. (2006). Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi. İstanbul: Birleşik Metal Sendikası Yayınları.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

İnsanlığın gelişim evresinde çocukluk her zaman önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde hem yetişme koşulları hem de bu dönemde alınan eğitiminin yetişkinlik evresindeki yaşam kalitesi üzerinde büyük katkısı bulunmaktadır. Çocuk işçiliği ise dünya çapında bir olgudur ve tarihin ilk çağlarından beri dünya ülkelerinin neredeyse tamamında görülmektedir. Ancak çocukların çalışma hayatında bulunması onların ruhsal bedensel ve sosyal gelişimlerinin olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz etkiler içinde belki de en önemlisi çocuğun çalışmak zorunda kalması nedeniyle eğitimine devam edememesi ve yaşamın geri kalan döneminde gerekli donanımdan yoksun ve nitelsiz birey olarak geçirmesidir. Çocukların haklarının korunması amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bununla birlikte BM'nin uzmanlık kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından Çalışma Yaşamından Temel Haklar ve İlkeler Bildirgesi kabul edilerek çocuk işçiliğinin önüne geçilmek istenmiştir. Bu kapsamda ILO dünya çapından ILO/IPEC adı verilen bir dizi proje gerçekleştirmiştir.

Çocuk işçiliği; çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren işlerde çalıştırılmaları olarak tanımlanabilir. Her ne kadar ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler ile çocuk işçiliğinin önüne geçilmek istense de dünyada çocuk çalışması yoğun bir biçimde görülmektedir. Çocukların çalışma yaşamında yer almasının en önemli nedeni yoksulluktur. Bugün dünyada çocuk işçiliğinin

gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde yoğun bir biçimde görülmesi de bunu doğrulamaktadır. Açıkça söylemek gerekirse bugün dünyada yoksulluk önlemediği sürece çocuk işçiliğini tamamen yok etmek hayalden öteye gidemez. Bundan ötürü çocuk işçiliği ile mücadele eden örgütler kısa vadede çocuk işçiliğinin en kötü biçimleriyle mücadele etmeyi daha gerçekçi bulmaktadır. Uzun vadede ise geniş ölçekli olarak yoksulluk mücadele stratejileri geliştirmek daha elzem olmaktadır. Bu çalışmada çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine yönelik olarak ILO tarafından yayınlanan “2025 Yılına Kadar Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine Yönelik Program ve Politikalar” ın etkinliği tartışılacaktır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası kuruluş tarafından yayınlanan raporlar ve istatistikler kullanılmış ve bu alanda yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir.

Bulgular

Çocuk emeğinin üretim amaçlı kullanımını ifade eden çocuk işçiliği “bilişim çağı” olarak adlandırılan günümüzde hâlâ güncelliğini korumaktadır. Bu sorun yalnızca az gelişmiş ülkelere özgü olmayıp, sanayileşme sürecinin çok önceden tamamlamış batı ekonomilerinde de çeşitli örneklerine rastlanmaktadır. Bu noktada ILO çocuk işçiliği ile mücadelede etkin bir rol oynamakta ve çocuk işçiliğinden arınmış bir dünyayı acil eylem planı içine almıştır. Bu kapsamda ILO Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri kapsamında “2025 Yılına Kadar Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine Yönelik Program ve Politikalar” raporunu yayınlamaya çocuk işçiliğini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. ILO’nun bu eylem planı beş ana politika üzerinde durmaktadır. Bunlar; yasal korumanın güçlendirilmesi, herkes için kaliteli ve kapsayıcı eğitimin

yaygınlaştırılması, sosyal korumanın güçlendirilmesi, insan yakışır iş ve tedarik zincirlerinde çocuk işçiliği ile mücadeledir.

ILO'nun yayınladığı bu rapor gerçeklikten uzaktır. Çünkü, çocuk işçiliğinin az gelişmiş ülke ekonomilerinde daha yaygın oluşu bu sorunun az gelişmişine, kriterleri ile olan bağlantısını gündeme getirmektedir. Yapılan çalışmalar, az gelişmişlik kriterlerinin hemen hepsi ile çocuk istihdamı arasında bir "kısır döngü" ilişkisi bulunduğunu ortaya koymakta ve bu ilişki az gelişmişliğin sürekli hale gelmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu veriler ışığında çocuk işçiliği sorununun genel olarak ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik problemlerden ayrı tutulamayacağı ve çözüme yönelik tedbirlerin geniş çaplı politikalar gerektirdiği ortaya çıkmaktadır. Çocuk işçiliği, bir çocuk hakları ihlalidir; ortadan kaldırılmasını sağlamak için tüm toplumlar ve sivil toplum kuruluşları için bir zorunluluktur.

Sonuç ve Tartışma

Çocuklar, toplumların en savunmasız bireyleri olarak kalmıştır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana, çocuklar ailelerine, kabilelerine ya da toplumlarına çeşitli şekillerde yardımcı olmuşlardır. Sanayi Devrimi'nin üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen, gelişmiş ülkeler bile çocuk işçiliğinin sona erdirilmesine yönelik çabalarını tam anlamıyla sonuçlandırabilmiş değildir. Çocuk istihdamı, gerek çocukların günlük refahları üzerinde yarattığı olumsuz etkiler gerekse de ulusal kalkınma açısından taşıdığı ciddi sakıncalar dolayısıyla, sosyal boyut kapsamında yer alan sorunlar içinde öncelikli olanı teşkil etmekte ve emek piyasalarında yer alan çocukların bir an önce eğitim alanına yönlendirilmesi gerekmektedir. Fakat kaliteli ve herkes için eğitimin yaygınlaştırılması zaman ve mali kısıt altındadır. Buna ek olarak az gelişmiş ülkelerde bu konuda bu konuyla ilgili bir bilinçlenmenin olmadığı görülmektedir. Bu ülkelerde çocuk işçiliğini önleme çalışmaları yukarıdan aşağı (hükümet-sivil toplum kuruluşları-halk)

olmakta ve halkın bu konuda bilinçlenmesi için iyi bir iletişim stratejisi kurulamamaktadır.

Küreselleşme sürecinde artan yoksulluk ve bozulan gelir dağılımı çocukların emek piyasalarına katılımı kolaylaştırmaktadır. Bu durumdan ötürü ILO sosyal korumanın yaygınlaştırılması gerektiğini savunmuştur. Fakat ILO burada ülke ayrı gözetmemiş ve azgelişmiş-gelişmiş ülke kıstasını gözden kaçırmıştır. Bu çalışma verilen istatistiklerde dünyada çocuk işçilerinin yarısı Afrika kıtasındadır. Dünya ekonomisine bakıldığında Afrika, dünyanın en yoksul kıtasıdır. Açlığın ve ölümün kol gezdiği Afrika'da ülkeler, kapsamlı bir sosyal koruma sistemi kurması bir yana halkın gündelik yaşamını devam ettirmesi için gerekli olan gıda ihtiyacını bile karşılayamamaktadır. Dolayısıyla ILO'nun yayınladığı bu rapor bir hedef olarak kalmakta ve çocuk işçiliğini sona erdirmeye konusunda hayalden öteye geçememektedir.

PERFORMANSIN EVRELERİ, İÇERİKLERİ VE MÜZİK BAĞLAMı

BAKIMINDAN TÜRKİYE’DE NEO-ŞAMANİK RİTÜELLER*

Sultan BİLGET GÜÇLÜER**

Öz

Performans, çok sayıda faaliyet ve davranışı kapsayan geniş bir eylem yelpazesi olarak ifade edilmektedir. Türkiye’de gerçekleştirilen şaman ritüellerine bakıldığında performatif tutumların varlığı dikkat çekmektedir. Günümüzde gerçekleşen Neo-Şamanik ritüeller, etkileşimli ve yüz yüze olmalarının yanı sıra her yere uyarlanabilmelerine olanak tanıyan esneklikleriyle de öne çıkmaktadır. Neo-Şamanik ritüellerin performans evreleri, içeriği ve müzik perspektifi Türkiye’de bu ritüelleri gerçekleştiren ritüel uygulayıcılarının görüşlerine dayanarak analiz edilmiştir. Performans odaklı araştırmaların, müzik de dahil olmak üzere ifade sistemlerinin performans bağlamlarına uygun olarak nasıl oluşturulduğunu tespit etmek için kullanıldığı kabul edilmektedir. Bu doğrultuda Neo-Şamanik ritüellerin performans analizi, kültürel bağlam ve sosyal etkinin yanında performans eşlik eden müzik icrasının da belirgin bir etkiye sahip olduğu fikri dikkate alınarak bütüncül bir temelde ele alınmıştır. Sonuç olarak performatif tutum ışığında, Neo-Şamanik ritüellerde tercih edilen performansın ve teatral anlatıların ritüel uygulayıcılarının isteğine veya algılanan gerekliliğe göre kullanıldığı

*Bu makale, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzik ve Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzikoloji Anabilim Dalı, Müzikbilimleri Doktora Programı çerçevesinde Doç. Dr. Serdar ERKAN danışmanlığında hazırlanan “Türkiye’de Neo-Şamanik Ritüeller ve Müzik” başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

† Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü sbilgetgucluer@adiyaman.edu.tr, Adıyaman/Türkiye.

* Araştırma için Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından 13.10.2022 tarihli ve 326 karar sayısı ile Etik kurul izni alınmıştır.

anlaşılmaktadır. Ayrıca Neo-Şamanik ritüellerde kullanılan unsurların ve bu bağlamda uygulanan anlatı yapısının kadim geleneği yansıtmaktan ziyade modernize edilmiş bir yapıyı yansıttığı ifade edilebilir. Öte yandan, bu iddiaya karşı çıkan eleştirel bakış açıları da mevcuttur. Buradan hareketle Neo-Şamanik ritüel performansları saha araştırmaları çerçevesinde ele alınıp; kültürel etkileşim ekseninde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Neo-Şamanizm, ritüel, performans.

NEO-SHAMANIC RITUALS IN TURKEY IN TERMS OF PERFORMANCE PHASES, CONTENT AND MUSICAL CONTEXT

Abstract

Performance is defined as a wide range of actions covering a large number of activities and behaviours. When we look at the shamanic rituals performed in Turkey, the presence of performative attitudes draws attention. Today's Neo-Shamanic rituals are characterised by their interactive and face-to-face nature, as well as their flexibility that allows them to be adapted to any location. The performance phases, content and music perspective of Neo-Shamanic rituals are analysed based on the views of ritual practitioners in Turkey. It is recognised that performance-oriented research is used to identify how expressive systems, including music, are constructed in accordance with performance contexts. Accordingly, the performance analysis of Neo-Shamanic rituals is considered on a holistic basis, taking into account the cultural context and social influence, as well as the idea that the musical performance accompanying the performance has a significant influence. As a result, in the light of the performative attitude, it is understood that the performative attitudes and theatrical narratives preferred in Neo-Shamanic rituals are used according to the desire or perceived necessity of ritual practitioners. In addition, it can be stated that the elements used in Neo-Shamanic rituals and the narrative structure applied in this context reflect a modernised structure rather than reflecting the ancient tradition. On the other hand, there are also critical perspectives that oppose this claim. From this point of view, Neo-Shamanic ritual performances will be handled within the framework of field research and evaluated on the axis of cultural interaction.

Keywords: Neo-Shamanism, ritual, performance.

1. GİRİŞ

Mihály Hoppál (2019: 268), Şamanizm’i bilgi ve ritüel içeriğinin sözlü veya performatif anlatılar yoluyla aktarıldığı kadim bir gelenek olarak tanımlamaktadır. Ancak Şamanizm imgesinin postmodern dönemde yeni bir kültürel fenomen olarak ele alındığını belirtmektedir. Place (2008: 13-14), kabile Şamanizm’ini araştırmaya, yazmaya ve deneyimlemeye başlayan bazı antropologlar ve diğer modern Batılıların sayesinde Şamanizm’in modern kültürün bir parçası olarak günümüze ulaştığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda Şamanizm kavramı nezdinde çok fazla bibliyografinin ve veri tabanının olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Bu perspektifte Şamanizm konusu artık 20. yüzyılın sonu, 21. yüzyılın başı itibariyle bilimsel literatürde “Neo-Şamanlık”, “DeneySEL Şamanlık”, “Post-Şamanlık” gibi adlandırmalarla ele alınır duruma gelmiştir (Bayat, 2021: 10). Böylece yakın geçmişe işaret eden şaman geleneklerinin, kültürel bellek hatırlatılarak inşa edildiği ve toplumsal bellek ile sunulduğu “yeni” bir görüntü ortaya çıkmaktadır.

Yeni Çağ ihtiyaçları doğrultusunda şekillenerek tasavvur edilen Neo-Şamanizm’in eklektik, çok kültürlü, farklı perspektifleri içerisinde barındıran, çok dilli, çoğulcu bir hareket olarak tanımlanır hale geldiği görülmektedir (York, 2009: 197). Yeni Çağ Şamanizmi üzerine pek çok ifade bulunmaktadır. Örneğin Hartmut Zinser, Yeni Çağ Şamanizminin “gerçek” Şamanizm’le çok az ortak noktaya sahip (Zinser, akt. Hanegraaff, 1996: 52) olduğunu ele alırken; York (2009: 197), yerli Şamanizm uygulamalarından farklı olarak, bilginin ezoterik olmaktan ziyade egzoterik hale getirildiğini söylemektedir. Hoppál (2019: 268) ise araştırmaları ve yerinde deneyimleri neticesinde günümüzde Şamanizm

görüntüsünü üç gruba ayırmıştır: Kültürel devamlılığı kesintiye uğramış olanlar, kültürü olduğu gibi değişime uğramadan aktarıp yaşatanlar ve şehir Şamanizmi. Bu araştırmada ele alınan konu da “kent/şehir Şamanizm” uygulamaları ekseninde son gruba atıfta bulunmaktadır. Hoppál (2003: 139), post-geleneksel Neo-Şamanizm’in sayısız biçimlerinden ve örneklerinden söz ederken; Şamanizm’le ilgili araştırmaların genel olarak eski formları konu alan yanına değindiğini; günümüzde var olan postmodern Neo-Şamanik uygulamaların gözden kaçırıldığını belirtmektedir. Burada yerli marjinal kabile geleneklerinden ziyade kent kültürüyle harmanlanmış ve bu doğrultuda düzenlenmiş bir yapı tasavvur edilmektedir. Düzenlenmiş bu yeni gelenekler “icat edilmiş gelenekler” (Hobsbawm ve Ranger, 2006: 2) olarak yansıtılırken diğer yandan gelenekleri sürdüren topluluklar “hayali cemaatler” (Anderson, akt. Beard and Gloag, 2016: 95) veyahut “vestiyer cemaatlar” (Bauman, 2022: 43) gibi ifadelerle bağdaştırılır olmuştur. Bu eksende Türkiye’de şaman ritüellerini gerçekleştiren bazı ritüel uygulayıcılarının sözlü ve yazılı anlatılarına başvurularak şehir yaşamına intikal etmiş Neo-Şamanik ritüel pratiklerinin performatif tavır doğrultusunda iz düşümü ve müzikal bağlamda kullanım alanı tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Neo-Şamanik ritüel uygulamalarının ortak kaynaklardan beslenen büyük bir topluluk veya alternatif olarak kendi içerisinde merkezlenmiş küçük topluluklar arasında gerçekleştiği ifade edilebilir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmeler Neo-Şamanik ritüel içerikleri hakkında belirli bazı örüntülerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Şamanizm’in güncel performansa dönüştürülmesi icracının zihninde yer alan teatral sahnenin nasıl kurulduğuna dair ipuçları sağlamaktadır. Başta müzik olmak üzere belagat, postür, jest-mimikler, çerçevelenmiş ve çerçevelenmemiş tüm sözlü aktarımlar, giyim-kuşam, sahne tasarımı, rollerin niteliği gibi performans unsuruna dönüştürülebilecek tüm ifade biçimlerinin icracının zihnindeki bu teatral sahnede nasıl konumlandırıldığı; dahası, bir

topluluk olarak ritüel uygulayıcılarının, bu performanslarında performans öğelerine ve icra bağlamlarına yaptıkları ortaklık ya da farklılık göndermeleri bu çalışma çerçevesinde Neo-Şamanizm kültürünün kendisini oluşturmaktadır.

Diğer yandan saha araştırmalarının bütünlüğü göz önünde bulundurulduğunda, kaynak kişilerin Neo-Şamanik performansları ele alırken kullandıkları kavramlar dikkat çekmektedir. Burada sürekli telaffuz edilen temel kavramın “ritüel” olduğu görülmektedir. Kaynak kişilerin performans kavramını karşılaması için kullandıkları diğer kavramlar da “çalışma”, “yolculuk”, “seans”, “ayın”, “kamp”, “seremoni”, “pratik” olarak sıralanabilir. Bu araştırmada performans kavramı, gözlemlenen araştırma grubu için ait oldukları topluluğa bağlı olarak sahada ve sahne arkasında gerçekleşen etkileşimleri ve eylemleri ele almak için kullanılmıştır. Bu çalışmada öncelikle “performans” çatı kavramı, anlamı ve kapsamı bağlamında incelenecektir. Daha sonra performans ve performans çalışmalarının merkezinde yer alan “ritüel” terimine ve ardından performans, ritüel ve müzik bağlamında mevcut literatüre atıfta bulunularak genel bir anlatı çerçevesi oluşturulacaktır. Bulgular bölümünde ise performansla bakış açısı saha verilerine dayalı olarak değerlendirilecektir.

1.1. Performans ve Ritüel Kavramı Üzerine

Performans çalışmaları 1960’larda ve 1970’lerde tiyatro, antropoloji, iletişim çalışmaları ve halk bilimleri alanlarında gelişim göstermiştir. 1970’lerin sonundan itibaren de kurumsallaşmaya başlamıştır. Waterman’ın (2019: 142) örneklemeyle akademide performans çalışmaları, New York Üniversitesinde (tiyatro ve kültürel antropoloji) ve Northwestern Üniversitesinde (iletişim çalışmaları, etnografi ve sözlü yorum) önemli programlar ortaya çıkarmıştır. 1990’lardan bu yana da hızla genişlemiştir. Waterman, son yıllarda, dünya çapında akademik programların kurulmasıyla bu alanın uluslararası hale geldiğini vurgulamaktadır.

Marvin Carlson (2018: 13), performans teriminin sanatta, edebiyatta, sosyal bilimlerde ve çeşitli alanlarda son zamanlarda popüler hale geldiğini; popüleritesinin ve kullanımının artmasıyla da performans analizinin veya anlamının karmaşık hale gelerek kafa karışıklığına yol açtığını belirtmektedir. Schechner (1973: 3), psikoloji, sosyoloji, antropoloji, psikoterapi, iletişim teorisi, etnoloji ve performans gibi görünüşte farklı alanlar arasındaki temas noktalarının tam olarak ne olduğunun bilinmediğini ifade etmektedir. Ayrıca, sosyal bilimlerdeki performans çalışmalarının sözcük dağarcığı çoğunlukla tiyatronun sözcük dağarcığından uyarlanmıştır. Bunlar rol oynama, sahneler, dekor, oyunculuk ve/veya eylem olarak sıralanabilir. Ayrıca tiyatro için sosyal bilimlerden uyarlanan anahtar kelimeler; etkileşim, ritüel, tören ve yüzleşmedir. Buna karşılık Auslander’a (2008: 2) göre, tiyatro ve performans çalışmaları belirli özellikleri paylaşırken, önemli farklılıklarla da ayrılırlar. Tiyatro çalışmalarını nesne odaklı bir disiplin olarak ele alırken; performans çalışmalarını paradigma odaklı bir disiplin olarak belirtmektedir.

Auslander (2008: 3), başlangıçta tiyatro, antropoloji (folklor ve sözlü geleneklerin incelenmesi dâhil) ve sosyolojiyi içeren hümanistik ve sosyal bilimsel disiplinlerden alınan fikirlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan performans çalışmalarının, zaman içerisinde teorinin etkisiyle yeniden şekillendiğini vurgulamaktadır. Tiyatro, antropoloji ve sosyolojinin orijinal birleşiminin, önce postyapısalcı ve feminist teorik yaklaşımlara, ardından da kültürel çalışmalar ve postkolonyal teorinin etkisine teslim olduğunu ifade etmektedir. Schechner (2020: 126) ise performans çalışmalarında somutlaşma, eylem, davranış ve faillik sorularının kültürler arası olarak ele alındığını ve bu yaklaşımın, günümüz dünyasında kültürlerin her zaman etkileşim halinde olduğunu kabul eden yanını vurguladığını belirtmektedir.

Schechner (2020: 1) performansını geniş bir perspektiften ele almaktadır. Planlı veya plansız gerçekleşen, günlük yaşamı kapsayan ya da özel olarak tasarlanan her oluşumun, olayın ve olgunun bir performans olabileceğini ifade etmektedir. Bauman (1992: 41-47) ise performansını, “bir iletişimsel davranış biçimi ve bir tür iletişimsel olay” olarak ifade ederek performansın genellikle estetik olarak işaretlenmiş ve yüksekliği sınırlı, özel bir şekilde çerçevelenmiş ve izleyici için sergilenmiş bir iletişim biçimini önerdiğini belirtmektedir. Performans analizini “aslında performansın bizzat kendisi” olarak görürken; performansın iletişim sürecinin sosyal, kültürel ve estetik boyutlarını vurguladığını söylemektedir. Bauman'ın ifadesi, bu araştırmada ele alınan Neo-Şamanik ritüeller hususundaki perspektifi yansıtmaktadır. Bu çalışma, günümüz Türkiye'sindeki şamanik ritüellerin kültürel unsurları, icracılar ve seyirciler arasındaki iletişim yöntemi ve performans bileşenlerinin ritüele katkısı üzerine yoğunlaşacaktır.

Performans kavramının çok çeşitli anlamları kapsadığı görülmektedir. Bu bağlamda, performansın kültürel çalışmalar doğrultusunda ele alınış biçimi, araştırmaların öncelikli odak noktalarından biri olmuştur. Her ne kadar verilen görüşme cevaplarında Türkiye’de gerçekleştirilen şaman ritüellerinin “bir performans” olmadığı (C. Sertdemir, görüşme, 11 Şubat, 2022)[‡] vurgusu yer alsada yapılan tanımlamalarda performansın odağına ritüelin konumlandığı ifade edilebilir.

Grimes (2006: 381-385), performans teriminin birden fazla çağrışımı olduğunu ifade etmektedir. Etimolojik olarak performansın iki Latince terimden türetildiğini ele alarak “aracılığıyla” anlamına gelen “per” ve “biçim” anlamına gelen “forma” şeklinde olduğunu belirtmektedir. Bu geniş etimolojik kullanıma göre ritüelin, “biçimsel bir davranış olduğu ölçüde performans olarak sayılacağını” belirtmektedir. Ayrıca Grimes, “Goffmancı” bakış açısından

[‡] Ritüel uygulayıcısı.

performansı değerlendirdiğinde, tüm sosyal etkileşimlerin performans olduğunu; fakat sunulan şeyin kutsal ve sorgulanamaz olduğu hususunda ısrar edildiğinde performansın ritüelleştiğini belirtmektedir. Erkan (2022: 101) ise geleneksel ifadelerin toplumla olan ilişkisi performans anını şartlayan ve ona etki eden dinamiklerle birlikte ele alınması gerektiğini vurgulayarak etnografik literatürde söz konusu performansları niteleyebilecek temel kavramın ritüel olduğunu ifade etmektedir.

Performans teriminin tanımlanmasında ortaya çıkan kafa karışıklığının ritüel terimi için de geçerli olduğu görülmektedir. Snoek (2006: 3), ritüel teriminin tanımlanması hususunun sorunlu ve önerilen tanımların sonsuz olduğunu; her önerinin bir başkası tarafından eleştirildiğini ifade etmektedir. Boudewijnse, ritüelin, heterojen disiplinler yelpazesinde, özellikle sosyal bilimler, antropoloji ve din bilimleri içinde geniş çaplı bir araştırma konusu olduğunu belirtmektedir. Tartışmaların, ritüel olarak izole edilebilecek davranış türleri, temel özellikleri ve bu davranışın amaçları üzerine odaklandığını ifade etmektedir (Boudewijnse, 2006: 123). Erik Erikson, ritüelleşmeyi kişiler arası etkileşime ve örtük ya da açık anlaşmalara dayandırmaktadır. Ritüelin tekrarlama ile karakterize edildiğini belirterek, anlamlı ve uyarlanabilir olduğundan söz etmektedir (Boudewijnse, 2006: 135). Erving Goffman, Erikson’un da ele aldığı gibi ritüel davranışını günlük etkileşimin bir parçası olarak görmektedir. Goffman, günlük kişilerarası davranışın kurallara dayalı doğasını varsayarak “etkileşim ritüeli” kavramını ortaya koymaktadır (Goffman, akt. Boudewijnse, 2006: 136-137). Diğer yandan Rao (2006: 143), ritüellerin sosyal bağlamların düzenlenmesi ve yeniden organize edilmesi için önemli işlevler gördüğünü ifade etmektedir. Durkheim, ritüelleri “Toplum şekillendiren ve toplum aracılığıyla şekillenen sosyal olgular.” olarak tanımlamaktadır (Durkheim, akt. Rao, 2006: 144). Clifford Geertz’e göre ise ritüeller yalnızca sosyal ilişkileri ifade etmekle kalmaz, aynı

zamanda davranış modelleri ve davranış biçimleridir. Yaratıcı performanslara katılım yoluyla, ritüel katılımcılarının bir inanç sistemi yarattıkları ve onu oynarken içselleştirdikleri aktarılmaktadır (Geertz, akt. Rao, 2006: 146). Snoek (2006: 13), ritüel davranışı, genel davranıştan farklı, özel bir davranış biçimi olarak ele almaktadır. Genel olarak, konuşma eylemleri de dâhil olmak üzere tüm insan eylemlerinin ritüel davranışın bir parçası olabileceği görüşündedir. Argyle'a ise insan ritüel davranışını, hayvan ritüelinin bir devamı olarak görmekte ve sözsüz iletişime dayandırmaktadır (Boudewijnse, 2006: 138).

Bazı ritüeller gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçasıyken, diğerleri gündelik yaşamdan bağımsız olan kutsal yönü vurguladığı anlaşılmaktadır. Psikolojik, sosyal ve kültürel boyutları da dahil olmak üzere ritüel davranışların işlevleri incelenirken, ritüelin sözlü ve sözsüz iletişim, tekrarlanan eylemler, dil, performans, dramaturji ve semboller gibi biçimsel yönlerine odaklanılmaktadır. Bununla birlikte, ritüel ve performansın birbirini dışlayan kavramlar olmadığı, aksine iç içe geçtiği konusunda bir farkındalık görülmektedir. Ritüelleri inceleyen araştırmacılar bu kavrama çeşitli disiplinler perspektiflerden yaklaşmaktadır. Makale nezdinde ise ritüeller doğaüstü güçler ve doğaüstü varlıklarla iletişim kurmanın bir aracı olarak kabul edilirken; günlük yaşamla iç içe geçmiş olsalar da günlük yaşamdan bağımsız olarak görülmektedir.

1.2. Performans ve Ritüel Bağlamında Müzik

Müziğin toplum, kültür ve insanla olan karşılıklı ilişkisi bu çalışma alanındaki önemli bir konuyu temsil etmektedir. Said (2006: XV), müziğin sosyal ve kültürel ortamda gerçekleşen bir etkinlik olarak kavramsallaştırılması halinde müzik çalışmalarının daha ilgi çekici hale gelebileceğini ileri sürmektedir.

Gerard Henri Behague (1992: 174), ses-yapı olgularına ve ses üretiminin tarihsel özgülüğüne odaklanmanın, performansın daha geniş bir şekilde

kavramsallaştırılmasını kısıtladığını ifade etmektedir. Behague, performansı etkileyen çeşitli bağlamsal faktörleri, katılımcıların (icracılar ve dinleyiciler) gerçek müzikal ve müzikal olmayan davranışlarını ve topluluk tarafından belirli bir bağlam veya durum için tanımlanan performans kurallarını veya sembollerini dikkate alarak, performans çalışmalarına kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca bir organizasyon ilkesi olarak müzik performansının, sözsüz iletişim şeklinde müzikal eylem alanına tamamen entegre edilmiş bir olay ve süreç olarak görülüp değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. John Blacking (1992: 90) ise etnomüzikolojik keşiflerin, müziğin farklı toplumsal bağlamlarda, farklı bireyler tarafından yapıldığı ve anlamlandırıldığı süreçleri ortaya çıkarmak üzere tasarlanmış, bağlama duyarlı saha çalışmalarıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Buna karşın, etnomüzikolog Norma McLeod “müzikal etkinlik” terimini bağlamsallaştırılmış bir şekilde kullanmayı tercih etmekte ve “müziğin kültürel bir performansı” olarak tanımlamaktadır (Behague, 1992: 175). Bu doğrultuda, metin merkezli müzikoloji araştırmalarının aksine, performans odaklı araştırmalar, içerisinde müziğin de bulunduğu ifade sistemlerinin icra bağlamlarına göre nasıl şekil aldığını görebilmek üzere kullanılmaktadır.

Öte yandan ritüel ve müzik ilişkisine değinilecek olduğunda; Jerome Lewis (1999: 21), müziğin ritüele anlam verirken aynı zamanda ritüelin de müziğe anlam verdiğini ifade etmektedir. Erkan, ritüel ve müzik ilişkisini şu şekilde aktarmaktadır:

“Müziğin, arkeoloji ve antropolojinin araştırmaları sayesinde, en eski toplumlardan bu yana ritüellerin ayrılmaz bir parçası olduğu bilinmekte ve dünya üzerinde ritüele sahip olmayan (özellikle temelini sözlü kültürel zihin mirasının oluşturduğu topluluklar

dikkate alındığında) herhangi bir toplumun bulunmadığı belirtilmektedir. Bu yönüyle ritüellerin, insanın evrimleşme sürecinde geliştirdiği evrensel bir “bir arada bulunma yöntemi” olduğu düşünülmektedir.” (Erkan, 2022: 101).

Ellis, müzikte insan icadının önemini vurgulamış ve müzik sistemlerinin diğer sosyal faaliyetlerin düzenleyici ilkeleriyle bağlantılı kültürel sistemler olduğunu öne sürmüştür; müzik sistemlerinin diğer kültürel sistemlerle bağlantılı mantıksal bir yapıya sahip olduğunu savunmuştur (Blacking, 1992: 87).

Erkan, “Toplumsal anlamların sürdürüldüğü uzamlar olarak ritüellerin, toplumun müzikle olan ilişkisinin belirli formlar, örüntüler ve bağlamlar içinde yaşamasını sağladığı en önemli sosyal olaylar.” olarak belirtmektedir (Erkan, 2022: 101). Lewis (1999: 20), her ne kadar müzik zevkinin kişiye özel ve kişisel çağrışımlar yaptığını belirtse de ritüel eylemlerin genellikle bilinen bir yapıya göre insan grupları tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Fakat yine de müziğin genellikle ritüeli ve insanların ritüel içindeki eylemlerini noktayıp, yapılandırdığını ele almaktadır.

Blacking (1992: 89), belirli ritim, ton, melodi ya da tını kalıplarının kültürel olarak uyum sağlamış icracı ve dinleyicilerde, hatta böyle bir hazırlığı olmayanlarda bile fizyolojik tepkilere yol açabildiğinin kanıtlandığını ifade etmektedir. Lewis (1999: 21), trans söz konusu olduğunda müziğin genellikle vurmali çalgılarla, tekrarlayan, yüksek sesli ve basit iki notalı ritimlerle birleştirildiğini gözlemlemiştir. Bununla birlikte bazı tekrarlayan vücut hareketleri ve görsel uyarılar, tekrarlanan ilahiler, etkinlik öncesi egzersizler veya sarhoş edici maddelerin tüketimi transın tetiklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Behague (1992: 176), müzik dışı unsurların bir performansın müzikal sonucunu etkileme yollarının, o performansın çeşitli bileşenlerine anlamlar yüklemenin

önemli bir bölümünü oluşturduğunu ifade etmektedir. Buradan hareketle performans içerisinde bulunan müziğin tek başına bir ifade biçimi olmadığı; ancak bütünsel bir perspektifte anlamlı hale gelebileceği görülmektedir.

Behague (1992: 175-176) hem toplumsal hem de müzikal analiz düzeylerinde, performansın içerik ve bağlamın karşılıklı etkileşiminin görüldüğünü ifade ederek; burada içerik olarak kastettiğinin tanımlanabilir stillere sahip belirli müzik gövdeleri olduğunu eklemektedir. Seküler veya kutsal bağlamlar tarafından belirlenen davranışsal kuralların, dogmaların sıklıkla belirli bir müzik performansının gerçek organizasyonunu ve içsel içeriğini belirlediğini ifade etmektedir. Behague, içerik ve bağlam ilişkisini daha detaylı görebilmek adına Amerikan yerli kültüründe şamanik bir performansı örneklemektedir. Burada, şamanik performansın müzikal içeriğinin yanı sıra özel amacını ve doğasını, ruhların veya tanrıların çağrılmasını, bu ruhların vizyonunu, nihai varlığını ve ana müzikal aktör/icracı olarak şaman ile ruhlar arasındaki etkileşimi ele almaktadır. Sonuç olarak, performans pratiklerinin bağlam ve içerik arasındaki ilişkiden doğduğu, müziğin ise çok boyutluluğunu ortaya çıkaran çok sayıda olası analiz düzeyine sahip olduğu belirtilmektedir.

Harvey ve Wallis (2007: 53-83), birçok kültürde şamanların ritüel repertuarının ve performansının büyük bir kısmının ilahi/dua söylemeyi içerdiğini ifade etmektedir. Şamanların, hem toplulukları için törenlere öncülük eden ritüelistler olduğu hem de şifa ritüelleri yürüten şifacılar olarak, tekrarlayan fonemler, anlaşılır ifadeler veya epik şiirler kullanabildikleri belirtilir. Bunların “Lewis’in gözlemlediği gibi” bazen davul çalma veya diğer ritmik tekrar biçimleriyle birleştirildiğini ifade ederler. Şamanik müzik, performansın teorileştirilmesinin yanı sıra, özellikle trans, esrime ve değişmiş bilinç durumlarını tetiklemedeki

rolü gibi bir dizi konuyla ilişkili olarak ele alındığı ve pek çok araştırma konusunda irdelendiği de anlaşılmaktadır.

Erkan (2022: 104), müzik ve kültürel bağlam ilişkisinde anlamların dil ve görsel göstergeler dışında ikinci bir ifade sistemi olarak müziğin yapısallığında da görülebileceğini vurgulamaktadır. Toplumun bu yapısal ve ritüelistik sınırlar içinde iletişim halinde olduğunu belirterek icra edilen müziğin bu genel çerçeve içinde “anamlı” olduğunu ifade etmektedir. Şamanik ritüellerin içerisinde barındırdığı anlatı ve ifade biçimi, müziğin de şekillenmesini sağlamaktadır. Ritüel dışında kalarak bu oluşumu gözlemleyenler tarafından müzik, ürkütücü ya da ilkel gibi anlamsız bir örüntüyü çağrıştıırabilir. Fakat Behague (1992: 176), icracılar ve izleyiciler arasındaki etkileşimlerin, performans olayına ve sürecine atfedilen çeşitli anlamları yansıttığını ifade etmektedir. Etkinliğin kendisinin hem icracılar hem de seyirciler açısından gelenek tarafından şekillendirilmiş belirli genel beklentileri belirlediğini vurgulamaktadır. Şaman ritüellerinde var olan gürültü, bağırma ve davulun düzensiz ritmi, bir performans geleneğini ya da bir amaca ulaşma yolunu yansıtır.

Şaman ritüellerinin görsel yönü, Harvey ve Wallis’in verdiği bilgilere dayanarak performans açısından değerlendirilmiştir. Şamanlar topluluklar içinde belirli roller üstlenen bireyler olarak görülürler. Bu tür rolleri yerine getirme becerileri nedeniyle topluluklar tarafından tanınan ve değer verilen bireyler, kamusal veya özel dramatik olayları, törenleri veya ritüelleri az ya da çok yönetmeleri anlamında genellikle icracı olarak görülürler. Şamanik performanslarla ilgili tartışmalar genellikle müzik aletleri, kostümler, aynalar gibi kullanılan materyallere atıfta bulunur. Şaman ritüellerini ele alan en eski raporların performans hakkında pek çok varsayımda bulunduğu görülmektedir. Seyyahlardan ve erken dönem etnografyadan gelen pek çok anlatı, şamanların ritüel davranışlarına odaklanarak her şeyi yalnızca gösteri amacıyla yaptıkları

sonucuna varmıştır. Ayrıca, birçok şamanın, ritüellerde oyunculuk yeteneklerinden ve hatta hile veya sahtekârlıktan yararlandıkları da vurgulanmaktadır. Bu yönde yapılan eleştirilerin aksine Jenny Blain ve Robert Wallis, şamanların kültürel bir çerçeve içinde müzakere ettiğini, ruhlarla etkileşime girdiğini ve bu şekilde insan ve insan dışı dünyalar arasındaki ilişkilerin inşası yoluyla aktif olarak anlamlar gerçekleştirdiğini ele almaktadırlar (Harvey ve Wallis, 2007: 164-165). Erken dönemde incelenen şaman ritüellerinin eleştirel perspektiften gerçekçi olmayan tarafına vurgu yapılırken; ritüel içerisinde gerçekleşen davranışların teatral yapısına ve şamanların oyunculuğuna odaklanarak “gösteri” kategorisinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Sonrasında bu yorumların karşıtı olarak daha ılımlı bir bakış açısının oluştuğu ve gerçekleşen eylemlerin kültürün bir parçası olarak görülerek değerlendirildiği de ifade edilebilir.

2. YÖNTEM

Araştırmada nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. Nitel araştırmanın en temel özelliği; bireylerin “olay, olgu ve durumlarda” ele aldıkları perspektifi ve davranışları bir bütün olarak görerek incelemesidir. Araştırmacı da bu olay ve olguları ortamında izleyerek öznel bir perspektif oluşturur (Barışeri, 2013: 5). Nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme ve literatür taraması kullanılmıştır. Bu doğrultuda, birincil kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğrudan aktarımı yoluyla, Türkiye’de gerçekleştirilen Neo-Şamanik ritüellerin performans aşamalarının ve müzik bağlamının bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması amaçlanmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Şamanik Ritüellerde Performans Oluşturma Aşamaları ve İçerikleri

Günümüzde şamanik ritüeller etkileşimli veya yüz yüze, her yere uyarlanabilen esnek yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca pek çok sembolü, sözlü ve sözsüz iletişimi içerisinde barındıran, psişik olan, tekrar eden, belirli bir mekânın veya ortamın ritüel atmosferine uygun olarak düzenlenmesi istenen, diğer yandan her mekâna uyarlanabilen, genellikle bir zaman sınırı ve belirli plan ya da programı olan bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlatı çerçevesi Bauman'ın performans olarak kabul ettiği durumsal belirteçlere işaret etmektedir. Bauman, bu durumsal belirteçleri şu şekilde sıralamaktadır: "Yükseltilmiş bir sahne, bir sahne önü kemeri veya bir sunak gibi ortam öğeleri; kostümler veya maskeler gibi özel gereçler; mevsimlik bayramlar veya kutsal günler gibi vesile olan ilkeler." Bauman (1992: 45-46), performansın sosyal olarak tanımlanmış durumsal bağlamlar içinde konumlandırıldığını, canlandırıldığını ve anlamlı hale getirildiğini ifade etmektedir. Bu etkinliklerin önceden planlandığı, kurulma ve hazırlanma aşamalarından geçtiği; bir başlangıç, bitiş ve aynı zamanda mekânsal sınırlılığının bulunduğu; tiyatro, festival alanı veya kutsal bir kuru gibi, geçici veya kalıcı olarak sembolik bağlamda işaretlenmiş bir mekânın tercih edildiğini belirtmektedir. Ayrıca zaman ve mekân sınırlılığı içerisinde de kültürel performansların yapılandırılmış bir senaryo veya etkinlik programı ile planlandığını eklemektedir. Schechner (2020: 126), performans çalışmalarında somutlaşma, eylem, davranış ve faillik sorularının kültürler arası olarak ele alındığını belirterek bu yaklaşımın, günümüz dünyasında kültürlerin her zaman etkileşim halinde olduğunu kabul ettiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle Neo-Şamanik ritüel performansları saha araştırmaları çerçevesinde ele alınıp; kültürel etkileşim ekseninde değerlendirilecektir. Bu değerlendirme her biri günümüz Türkiye'sinde şamanik

ritüel uygulayıcıları olan kaynak kişilerin ritüel anlayışlarına dayanmaktadır ve günümüz ritüel anlayışıyla oluşan mekân, kullanılan materyaller, ihtiyaca göre şekillenen tiyatral anlatı, müziğin performans içerisindeki rolü ve performansın bütüncül etkisi gibi konulara değinilerek aktarılıp, yorumlanacaktır.

3.1.1. Ritüel uygulayıcıların gözünden mekân algısı

Bu tür oluşumlarda performansa yönelik ilk adımın, hedef belirleme olduğu ifade edilebilir. Bu hedefe yönelik olarak ritüelin gerçekleşeceği her bir durum hazırlanabilir ve anlatının sunumu belirli bir plan ve tasarıma dayalı olarak oluşturulabilir. Ritüellerde en önemli noktalardan birisi de atmosferin, mekânın ve bireylerin duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının seçimi ve hazırlanması olarak görülmektedir. Rahatsız edici unsurlardan arındırılmış, huzurlu, sakin ve rahatlatıcı bir atmosfer ritüele katılanların deneyimlerine eşlik edeceğinden, ritüelin iletmek istediği amacın ya da mesajın aktarımını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda ritüel uygulayıcılarına *“Ritüellerinizi gerçekleştirdiğiniz mekânlardan ve mekânı nasıl düzenlediğinizden biraz bahsedebilir misiniz?”* sorusunu sorarak mekân ve mekânı düzenleme aşamaları anlaşılmaya çalışılmıştır. Verilen cevaplarda ağırlıklı olarak doğanın tercih edildiği ifade edilmektedir.

Algül *“Ritüellerimi gerçekleştirdiğim mekânlar genelde temiz, doğayla iç içe imkânlar ölçüsünde kutsal bir alan, mabet, tapınak (Efes Meryem Ana) gibi mekânları tercih ediyorum.”* (Z. Algül, görüşme, 18 Haziran, 2021) cevabı verirken; Doğudan ise tapınak gibi yerlere gerek yok vurgusuyla *“Allah’ın sarayı olan doğanın içerisinde olmalıdır.”* (O. Doğudan, görüşme, 7 Aralık, 2021) cevabını vermektedir. Kadem de ritüellerin doğada yapılması gerektiğini ifade etmektedir: *“Aslında ritüel genellikle doğa da yapılır doğanın enerjisi her zaman güçlüdür. Ve değiştirmeye gerek yoktur.”* (O. Kadem, görüşme, 14 Nisan, 2023).

Künar (görüşme, 21 Mayıs, 2021), “Çalışmalarımı çoğunlukla doğadayken yapıyorum.” cevabını verirken; Etyemez Scimberg de kamp yapılacaksa doğayı ve deniz kenarı bir alanı tercih ettiklerini ifade etmekte ve yoga alanlarının da şaman ritüelleri için kullanıldığını belirtmektedir (T. Etyemez Schimberg, görüşme, 12 Ocak, 2022).

Mekân seçiminde doğal ortam tercihlerinin yanında ev, atölye, vakıf gibi özel alanların da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Etyemez Schimberg, “Vakıfta bizim yerlerimiz tahtaydı. Sırf o zemini temizletmiştik, tıraşlatmıştık.” (T. Etyemez Schimberg, görüşme, 12 Ocak, 2022) derken; Algül, “Şu andaki en çok çalışma alanım Atölye Babil’dir.” (Z. Algül, görüşme, 18 Haziran, 2021) diyerek farklı ritüel alanlarına işaret etmektedirler.

Bayram Özbideciler, “Biri ritüel isterse eğer orada çalışmamız gereken ruhlar var o ruhlar da evimizde bizim. Tamamen kendimle alakalı bir alan yaratmıyorum. Kullanmam gereken şeyler var.” (D. Bayram Özbideciler, görüşme, 3 Ocak, 2022) diyerek ruhlarla çalıştığı için her yerde çalışma özgürlüğüne sahip olduğunu ve bir alan yaratmadığını belirtmektedir. Kalkan da “Evren bizim evimiz. Bizim yuvamızda bizi seven insanların kalbi. Yani çok fantastik şeyler söylüyorum. Bunun için illaki bir mekâna bir yere ihtiyaç yok. Bunların hepsi tiyatro.” (C. Kalkan, görüşme, 4 Nisan, 2021) diyerek yapılan ritüel düzenlemelerini eleştirmekte ve her yerde ritüellerin gerçekleşebileceğini savunmaktadır.

Ayrıca, bireylerin çevrim içi ortamda veya ev ortamlarında küratörlüğünü yaptıkları ve yönettikleri dijital alanlar ve materyaller dikkat çekmektedir: “Şimdi mekân şeyimiz de kalktı. Herkes olduğu yerden evinden... Herkes evinde ritüel alanını gerçekleştirebiliyor. Ya da hiç bunları yapmadan kulaklığını takıyor, göz bandını takıyor. Onun için yani ille de bir ritüel sizi hazırlama açısında kuvvetlendiriyor ama şart mı? Şart değil.” (T. Etyemez Schimberg, görüşme, 12 Ocak, 2022).

Şimşek, çevrim içi gerçekleştirdiği ritüel düzenini şu şekilde aktarmaktadır: “Çevrim içi ritüellerde aynı şekilde düzenlememi yapıyorum. Yine sessiz bir ortama özen gösteriyorum. Daha sonra telkinler, sesli söylemler vesaire. Akıyor bu şekilde.” (S. Şimşek, görüşme, 23 Nisan, 2021). Ayrıca, hijyenik bir ortamın korunması ve olası rahatsızlıkları önlemek için ritüel alanının akustik olarak yeterince yalıtıldığından emin olunması da ortak bir söylem olarak ifade edilmektedir.

3.1.2. Ritüellerin araçları olarak kullanılan materyaller ve semboller

Ritüellerde kullanılan materyallere önem verildiği hem etkileşimli hem de çevrim içi ritüel içeriklerinde pek çok materyalin farklı biçimlerde kullanıldığı ritüel uygulayıcılarının yanıtlarından anlaşılmaktadır. “Ritüellerde kullandığınız materyaller nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir: Kalkan “Tütsü kullanıyoruz.” (C. Kalkan, görüşme, 4 Nisan, 2021); Bayram Özbideciler, “Ateş, mum yakabilirsin, tütsüler oluyor.” (D. Bayram Özbideciler, görüşme, 3 Ocak, 2022) cevabını verirken; Doğudan ise şu şekilde yanıtlamaktadır: “Ateş yakılıyor, tütsü yakılıyor, odaklanılıyor. Ak dumanı olan yapraklar yakılabilir. Nitekim bu ak duman dediğimiz duman mesela ada çayının dumanı aktır. Ne amaçla kullanıyor; ortamdaki pozitif iyonları üstüne çekip yere düşürdüğü için ortam negatif iyonlu oluyor.” (O. Doğudan, görüşme, 7 Aralık, 2021).

Şimşek ise “Öncelikle mutlaka mekânı ve kendimi arındırıyorum. Mumlar yakarım ateş ruhu adına. Belli kaplara demir kap, porselen vesaire değişiyor, toprak kap vesaire. Sular koyarım. İşte tütsüler yakarım, doğal taşlar kullanırım.” (S. Şimşek, görüşme, 23 Nisan, 2021).

Geleneksel yapıda, şamanın fiziksel ve ruhani alemler arasında bir arabulucu olarak rolü ve dünya ile olan derin bağlantısı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca şaman

ritüellerinin doğal çevreyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü doğanın kutsallığı, enerjisi, gücü şamanlar için ruhlarla veyahut atalarla bağlantı ve iletişim kurmada yardımcı olarak ifade edilmektedir. Ayrıca doğanın sunduğu birçok unsurun şaman ritüellerine hizmet ettiği ve yolculuklara destek sağladığı ifade edilmektedir. Doğanın temizleyici ve arındırıcı gücü gibi pek çok husus şifalanma maksatlı ele alınmaktadır. Günümüzde spiritüel “yolculuklarda”, ritüel oluşumunda ve içeriğinde geleneksel yapının sürdürülmesi için doğadan ilham alındığı söylenebilir. 2010 yılı sonrası gerçekleşen ritüellerin haber içeriklerinde de en önemli vurgunun “mekânın büyüsü, doğanın içinde olma hali” olduğu görülmektedir. Ancak kent yaşamının hâkim olduğu, zamanın kısıtlı, maddi kaynakların yetersiz olduğu; ayrıca pandemi gibi etkenlerin insanların daha kolay uygulayabileceği pratikleri ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu eksende atölye ve vakıflar ritüeller için ortamlar yaratırken, daha sonra bireylerin kendi tercihlerine göre düzenledikleri evleri ritüellerin gerçekleştirildiği mekânlar haline gelmektedir. Böylece pek çok değişken, geleneksel içeriği etkileyerek, mekân ve zaman kavramında anlam ve işlevin değişimine sebep olarak “mekânsızlaştırma” ve “zamansızlaştırma” durumunu ortaya çıkarmaktadır. Sosyal yaşam biçimlerinde farklılık yarattığı ifade edilen “zamansızlaştırma ve mekânsızlaştırma” ile açıklanmaya çalışılan aynı anda birden çok yerde bulunma hali, yeni bir bütünsel pazarlama stratejisi olarak da ele alınmaktadır (Varnalı ve Toker, akt. Özyer Aksoy, 2017: 30) Ayrıca aynı anda birden çok yerde bulunma durumu internetin vazgeçilmezliği olarak ifade edilmektedir (Hofmann vd., akt. Özyer Aksoy, 2017: 31).

Performansın amacını ve içeriğini yansıtan önemli unsurlardan birisi de kıyafet, elbise ya da kostüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Şaman ritüelleri için hem ritüelin temasına hem de atmosfer ve ortama uyumlu tercih edilen geleneksel, kültürü yansıtan pek çok sembollerin bulunduğu şaman elbisesi önemli bir materyal olarak görülmektedir. Günümüzde gerçekleştirilen şaman ritüellerinde

böyle bir elbisenin kullanılıp kullanılmadığı “*Ritüel esnasında özel bir kıyafet giymekte misiniz?*” sorusuyla ele alınmıştır. Doğudan, giydiğini belirterek şaman elbisesinin parçalarını detaylarıyla aktarmaktadır:

“Evet, kıyafeti var tabii. O gece bana verilen ipek gömlek var. Uzun yakalı Hakas şaman gömleği de deniliyor. Onun üstüne de bir tane kuşak var renkli; bir tane de üçlü ayı tırnağı verilmişti kolye olarak ama illaki böyle bir zorunluluk olduğuna inanmıyorum ama Hakasya’da öyle. Sonra ben onun üstüne yelek diktim deriden. Üstünde arkadaş olduğum şahinlerden, tedavi ettiğim kuşlardan, anısı olan şeyler üzerine işlendi. Bir de aynalar var o mühim. Kemerler, kuşaklar, ziller gibi farklı farklı cisimler var.” (O. Doğudan, görüşme, 7 Aralık, 2021).

Sertdemir (görüşme, 11 Şubat, 2022) bu soruya “Elbette.” yanıtını verirken; Kadem (görüşme, 14 Nisan, 2023) “Evet.” cevabını vermektedir. Etyemez Schimberg, kostüm ya da özel bir kıyafeti zorunluluktan giymediğini; sevdiği için bazı durumlarda giydiğini belirtmektedir. Ayrıca gittiği bölgelerde gerçekleştirdiği ritüellerde o bölgenin kıyafetlerini kullandığını; bunu da kültürle uyumlanmak ya da oradaki enerjiyi canlandırmak maksatlı yaptığını ifade etmektedir (T. Etyemez Schimberg, görüşme, 12 Ocak, 2022).

Künar da şifa çalışmalarında temiz giysiler kullandığını belirtmektedir: “Eğer nadiren de olsa kapsamlı bir şifa çalışması yapacaksam (uzaktan şifa gönderimi gibi) suyla arınmak, temiz giysiler giymek ve bittiğinde tekrar suyla temizlenip giysileri çıkarmak ve arındırmak gibi uygulamalar yapıyorum.” (B. B. Künar, görüşme, 21 Mayıs, 2021).

Kalkan, kıyafeti kamların giydiğini; fakat kendisinde cübbelerin olduğunu ve bunun orijinal olmadığını belirtmektedir (C. Kalkan, görüşme, 4 Nisan, 2021). Bayram Özbideciler, rahat ettiği şekilde kıyafet tercihinde bulunduğunu; ilerleyen süreçte belki böyle bir kıyafet edinebileceğini belirtmektedir (D. Bayram Özbideciler, görüşme, 3 Ocak, 2022). Algül de sade giyindiğini; fakat ilerleyen süreçte kostüm edilebileceğini ifade etmektedir (Z. Algül, görüşme, 18 Haziran, 2021). Şimşek özel bir kıyafeti olmadığını (S. Şimşek, görüşme, 23 Nisan, 2021) söylerken; Özkalaycı giymediğini (İ. Özkalaycı, görüşme, 21 Mayıs, 2021) belirtmektedir.

Yanıtların bazılarında, bu giysilerin ve üzerlerindeki sembol ve aksesuarların şamanlar tarafından belirli nedenlerle giyildiği vurgulanmaktadır. Kalkan, bu özel giysinin kötü niyetli ruhları caydırmak ve iyi niyetli ruhların varlığını teşvik etmek amacıyla kullanıldığını öne sürmektedir (C. Kalkan, görüşme, 4 Nisan, 2021). Doğudan, kullandığı aksesuarların kendisini nasıl koruduğunu ve ne maksatla kullanıldığını aktarmaktadır:

“Yani ayna dediğimiz büyük metal daireler var böyle. Bir kolye düşün. Olimpiyat madalyasından daha büyük ama çiftli. Zincir arkaya da gidiyor. Arkada da aynı şekilde yer alıyor. O senin aynan kötülük sana işlemez diye ayinde onu giyiyorsun. Üstüne çekiyor. Başlık var başlığın üstünde gerçek bir şahin kafası var; ayakları var. Hep o habercilerle birlikte olmak için. Kendine onu hatırlatmak için yaptığın şeyler var.” (O. Doğudan, görüşme, 7 Aralık, 2021).

Sertdemir, kamın trans halindeyken giysilerinin onu koruduğunu ve her bir parçanın belirli bir işlevi olduğunu anlatmaktadır:

“Kam hangi töreni gerçekleştirirse gerçekleştirsin, transa girer. Transa girdiği için kendini savunmasız bırakır. Bu savunmayı giydikleri üstlenir. Bu nedenle Bört diye adını verdiğimiz tüylerle bezenmiş başlıklarımız vardır. Ton /manyak dediğimiz cübbelerimiz de bedenimizi korur. Yanı sıra da idik dediğimiz çizmelerimiz de bacaklarımızı ve ayaklarımızı korur.” (C. Sertdemir, görüşme, 11 Şubat, 2022).

Kadem de “Bu kıyafet şamanın zırhıdır. Kam davulu ile gerçekleşen bir ritüelde kıyafetin önemi artar çünkü negatif düşünceli düşman ruhlar kama zarar verebilir. Bu yüzden kıyafet giyerler.” (O. Kadem, görüşme, 14 Nisan, 2023) diyerek kıyafetin korunma noktasında önemine vurgu yapmaktadır.

Gürcan (2018: 95-97), şaman kıyafetlerinin bulunduğu zamana ve topluluğa ya da yapılan ayine göre farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Buradaki vurgulanan nokta ise şamanın gündelik kıyafetleriyle ayin gerçekleştirmedeği gibi ayinlerde kullandığı özel giysiyi ya da aksesuarı günlük yaşamında kullanmadığı üzerinedir. Şaman elbiseleri başkaları tarafından giyilemezken; bu elbisenin özgünlüğü şamanın ruh atası tarafından iletilen istek ve telkinler doğrultusunda hazırlanması kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Fakat Gürcan, son dönemde yapılan saha araştırmalarında artık bu elbiselerin eski önemine sahip olmadığı; daha basit giysilerin tercih edildiği ya da gösteri maksatlı festivallerde kullanıldığı yönünde bir sonucu paylaşmaktadır.

Yanıtların analizi, kutsal kabul edilen şaman kıyafetlerinin geleneksel öneminin azaldığını ve artık şaman ritüellerinde her yerde bulunan bir unsur olmadığını göstermektedir. Günümüzde bireyler temiz, sade ve rahat giysileri tercih etme eğilimindedir. Bu sadelik ve rahatlık tercihi, insanların kendi ritüellerini yaratma biçimlerine de yansımakta ve bu ritüeller genellikle fikirlerin bir senteziyle

sonuçlanmaktadır. Bu esnekliğin kıyafet seçimlerinde de belirgin olduğu söylenebilir. Her ne kadar geleneksel toplumlardan post-modern toplumlara aktarılan ve korunan kültür doğrudan uygulanmaya çalışılsa da toplumsal yapı ve düşünce tarzının farklılaşması nedeniyle günümüze uyarlanmış bir biçimde ortaya çıkan Neo-Şamanizm'in kaçınılmaz olduğu düşünülebilir.

Geleneksel şaman ayinleri, kıyafet, dans, müzik, edebiyat, enstrümanlar, nesnelere ve sahne düzenlemeleri dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çok sayıda performatif unsur kapsamaktadır. Bu performans unsurlarının bir araya getirilmesi, ritüellerin gösterişini artırmaya hizmet ederek katılımcılara hem görsel hem de ruhani alemleri kapsayan çok yönlü bir deneyim sunmaktadır. Performansta yer alan çok sayıda unsur şamanın ritüeli en iyi şekilde gerçekleştirmesine yardımcı olurken, bu unsurların ritüelin amacına ulaşmasını kolaylaştırdığına inanılır. Bu anlamda, ritüel içeriğinin çeşitliliği ve çok yönlülüğü katılımcılar için kayda değer bir unsur olarak nitelendirilebilir.

3.1.3. Performatif anlatı

Ritüel uygulayıcılarına günümüz şaman ritüellerinin "tiyatral performans" olarak değerlendirilmesine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Algül, Türkiye'de bu durumun çok sınırlı sayıda görülebileceğini vurgularken kendi performansını şu şekilde açıklamaktadır: "Benim performanslarım büyülü bir yolculuk gibidir, biraz tiyatral oyunculuktur, kıyafetlerimi sade ve özenle seçerim, modern hayat ile harmanlarım, şiir, söz, şarkı ile alanı açarım, davul ve kopuzla desteklerim." (Z. Algül, görüşme, 18 Haziran, 2021).

Schimberg, toplu gerçekleştirdiği ritüellerde böyle bir performatif tavır sergilediğini şu şekilde aktarmaktadır:

“Diyorum ki “Herkes çingiraklarını getirsin.” ya da “Herkes davullarını getirsin, herkes bir enstrümanını, bir ses çıkartan bir şeyini, tefini getirsin.” Mesela trans dans çalışması yaptığımızda bunu çok kullanıyoruz. Ona göre bir kıyafet, ona göre bir yüzük, erk hayvanının sembolünü üstünde taşıması, erk hayvanının resminin olduğu bir kıyafet giymesi... İhtiyaca göre değişiyor. Hep yapmam gerekmiyor. Bireysel birisi ile çalışıyorsam onları kullanmıyorum.” (T. Etyemez Schimberg, görüşme, 12 Ocak, 2022).

Doğudan, performatif tavrı ritüel içerisinde kullanmadığını, bunu ritüel öncesi gerçekleştirdiğini aktarmaktadır: “Onun için hastalık bu ciddiyetten geldiği için şaman ayinlerinde de şaka ön plandadır. Aslında olayın öyle olmadığını bilerek şaka ile yıkılıyor bütün kaleler. Ben gün içerisinde yapıyorum ayinde yapmıyorum. İnsanlar bizimle kaldığı için orada insanları kenara çekip şakalar yaparım.” (O. Doğudan, görüşme, 7 Aralık, 2021).

Bayram Özbideciler, ritüellerde şarkılar, dualar, ruhlara selam gibi kullandıkları unsurların bir performans ve tiyatral bir anlatı olarak görülebileceğini ele almaktadır: “Performans elbette bizde de var. Çok tiyatral düşünmedim ama var yaptığımız şeyler. Şarkılar söylüyoruz, dualar ediyoruz, ruhlara selam veriyoruz. Bunlar da bir performans, tiyatral bir şey.” (D. Bayram Özbideciler, görüşme, 3 Ocak, 2022).

Kalkan “Genelde kullanıyorlar. Ama kadim geleneği kullanmıyorlar. Daha modernleşmiş şekilde kullanıyorlar.” diyerek Türkiye’de gerçekleştirilen performatif tavrın modernleştiğini belirtmektedir. Bu performans unsurlarının ritüelin tiyatrosu olduğunu ve kullanmanın elzem olmadığını eklemektedir (C. Kalkan, görüşme, 4 Nisan, 2021). Şimşek, Türkiye’de bu tarz performans

uygulayıcılarının varlığını belirtirken, kendisinin böyle bir performans anlayışının olmadığını (S. Şimşek, görüşme, 23 Nisan, 2021) ifade etmektedir.

Buna karşılık, performans ifadesini uygun bulmayan ve değerlendirmenin içeriğini dışarıdan bir bakış açısıyla kavrayamamaktan kaynaklanan yüzeysel bir perspektif olduğunu düşünen görüşler de mevcuttur. Ayrıca, konuya hâkim olmayanların bu sonuca varabileceği ve bu tespitlerin doğru olmadığı yönünde ifade biçimleri de görülmektedir. Dışarıdan bakmak veya dışarıdan gözlemek olarak ele alınabilecek bu gözlemin sınırlı, yanıltıcı, eksik ve hatalı olabileceği vurgulanmaktadır. Kadem, “deneyimlemekten” söz etmektedir. Dışarıdan bakıldığında bunun tiyatral bir anlatı olarak görülebileceği; fakat deneyimlendiğinde böyle bir durumun olmadığını vurgulamaktadır (O. Kadem, görüşme, 14 Nisan, 2023). Sertdemir de benzer bir yanıt vererek, bu fikirlerin doğru olmadığını, performansın beğeni toplamak maksatlı yapıldığını, kamın böyle bir amaca hizmet etmediğini belirtmektedir (C. Sertdemir, görüşme, 11 Şubat, 2022).

Türkiye’deki Neo-Şamanik ritüeller genel olarak değerlendirildiğinde performatif tutumların varlığı ortaya çıkmaktadır. Yanıtlar, bu performatif tutumların ve teatral anlatıların ritüellerde ihtiyaca göre kullanıldığını ya da kullanılmamasının tercih edildiğini göstermektedir. Bu performanslar her birey için farklı anlamlar taşırken, kullanılan performans unsurları da ritüeli gerçekleştiren kişi tarafından belirlenen bir yapı oluşturmaktadır. Kullanılan unsurların ve uygulanan anlatının kadim geleneği yansıtmaktan ziyade modernleşmiş bir yapıyı ortaya koyduğu da belirtilmektedir. Öte yandan, bu tespite katılmayan eleştirel bakış açıları da mevcuttur. Ritüeli deneyimlemenin önemli olduğu ve görünenin ötesine geçerek ritüeli gerçekleştiren kişinin iletmediği mesajı anlamak gerektiği vurgulanmaktadır. Ritüellerin performatif ve teatral bir bağlamda kullanılmasının öğretim içermediği ve içeriğin bu iddiaları desteklemediği

savunulmaktadır. Ritüellerin onay almak amacıyla icra edilmediği; ancak icracılar için önem taşıdığı verilen yanıtlardan anlaşılmaktadır.

3.1.4. Ritüelin ses unsurları

Müzik, performansın önemli bileşenlerinden biri olarak kabul edilebilir. Şarkılar, dualar, ilahiler, şiirler, taklitler, ritmik anlatılar ve bunlara eşlik eden dans gibi unsurlar icra davranışına anlam, ifade ve zenginlik katmaktadır. Burada bahsedilen melodik yapının gelenek içerisinde müzik olarak adlandırılmadığını, daha ziyade ritüelin bir parçası olarak görüldüğünü ve şamanın trans haline geçmesi için önemli bir araç olarak ifade edildiğini belirtmek gerekir. Ritüel sırasında bazı şamanlar bu melodileri doğaçlama olarak söylerken, bazılarının da kendilerine özel bir ritüel şarkısı olabilir. Buradan hareketle görüşme yapılan ritüel uygulayıcılarına *“Ritüel esnasında söylenen şarkılar, ritmik dil gibi performansı oluşturan sanatsal dile neden ihtiyaç duyulmaktadır?”* sorusu sorularak günümüzde müziğin performans içerisinde konumunun anlamı anlaşılmasına çalışılmıştır.

Künar, ilk çağlardan itibaren müzik, dans ve tiyatronun varlığını belirterek buradan ortaya çıkan sanatı dile getirmektedir:

“İnsanlar ilk çağlardan itibaren müzik, dans ve tiyatro ile anlatım yoluna gitmişler ve bu da kendiliğinden sanatı oluşturmuştur. Bu nedenle mesela bir şaman öte âlemlerde karşılaştıklarını ve yaşadıklarını ancak o ana öykünerek teatral bir şekilde ya da dansı da ekleyerek ya da müzik kullanarak (bir kazın bir kartalın çıkardığı sesler gibi) melodik şekilde anlatı yoluna gider. Aslında bizlerin sanat diye tanımladığı ifade yolu ile o yaşadıklarını ve

gördüklerini anlatıyordur.” (B. B. Künar, görüşme, 21 Mayıs, 2021).

Algül, ritüel esnasında dua, şarkı ve enstrüman kullanımını şamanın oyuncu yanına ve enerjiyi katılımcıya aktarma hususuna bağlarken; doğaçlama gelişen bir ifade biçimini de vurgulamaktadır (Z. Algül, görüşme, 18 Haziran, 2021).

Etyemez Schimberg, söylenen şarkıların ve ritmik dilin birlik yaratmak ve o hal içerisinde sokmada hazırlık olduğunu belirterek detaylandırmaktadır: “Bir, birlik yaratmak; ikincisi o hale sokmak ve çapalayıcı hani oradaki o imge, o görsel beyni ne yapıyor? Ona, o hal içine sokmaya hazırlıyor. Ortak bir alan enerjisi oluşturuyor. Hep beraber o şarkıyı söylemek, hep beraber tınlamak, hep beraber ona yöneldiğinde ortak alanı kuvvetlendirmek için en önemli fonksiyon.” (T. Etyemez Schimberg, görüşme, 12 Ocak, 2022).

Şimşek, titreşim vurgusuyla müziğin bağlayıcı yanına değinmektedir. Güçlü bir bağlayıcı olması sebebiyle ritüellerinde müziğe çok fazla yer verdiğini eklemektedir (S. Şimşek, görüşme, 23 Nisan, 2021).

Doğudan, söz ve melodinin kişinin duygu durumu üzerinde olan etkisinden söz etmektedir: “Çünkü insan aklını çoşturan, insan aklına kestirmeler veren ezgiler var bizim kültürümüzde hem söz hem melodi olarak. At, gökyüzü, kartal, kurt derken üzülecek bir şey olmadığını anlatan neşeli şeyler bunlar.” (O. Doğudan, görüşme, 7 Aralık, 2021).

Bayram Özbideciler, müziğin ritüel üzerindeki güçlü etkisini ele almaktadır: “Daha güçlü oluyor bence. Duayı şarkı şeklinde söylemek bence daha etkili. Herkes açısından. Hangimiz müziksiz yaşayabiliyoruz ki. O frekans çok değişiyor. Bir dua etmek var bir de onu müzikli bir şekilde söylemek var. Bence direkt

etkiliyor her şeyi değiştiriyor gibi geliyor bana.” (D. Bayram Özbideciler, görüşme, 3 Ocak, 2022).

Kalkan da frekans aralığını yakalamaktan söz etmektedir: “Frekans aralığını yakalayarak zihne, ruha diyoruz ama bazı şeyleri de zihni susturmak için yapıyoruz. Ruh şarkısını biliyor ama zihni susturmadan davulda mesela o vardır. Oradaki ritimde kalp ritmini çağırıyoruz dedim ya orada o ritmi vurduğun zaman zihin susmaya başlıyor.” (C. Kalkan, görüşme, 4 Nisan, 2021).

Özkalaycı, “Biz ritim tutarak ya da şarkı söyleyerek kendi ruhumuzun performansını yükseltiriz.” (İ. Özkalaycı, görüşme, 21 Mayıs, 2021) diyerek ruhun melodi veya ritmik yapıyla ritüele daha kolay uyumlanması ve ritüel etkisinin artmasına atıfta bulunduğu düşünülmektedir.

Kadem, bu ifade biçimini geleneksel perspektiften açıklamaktadır: “Çünkü kıyafet kamın zırhı, kam davulu kamın sesidir. Kam davulu, ata ruhlarının duyabileceği tek çağrı enstrümanıdır.” (O. Kadem, görüşme, 14 Nisan, 2023). Sertdemir, kullanılan dilin sanatsal olmadığını, mitolojik olduğunu vurgulayarak geleneksel ve kültürel aktarıma işaret etmektedir:

“Kullanılan dil sanatsal değildir. Mitolojiktir. Kadim çağlardan bu yana ulaşagelmış göksel varlıkların adları, görevleri ve yararları anlatılır. Bunun dışında doğanın unsurlarındaki var oluş sebepleri anlatılır. Duyularımız dışımızda olan biteni taklit eder. Bu nedenle hüznü olana hüznle karşılık verir. Neşeli olana neşeyle. Dışımızda duyduklarımız bizim mantığımız için kavranabilir olmayabilir. Ama ruh tepki verir. Çünkü ruh binlerce yıllık bir varlık. Mantık ise sosyo kültürel birikimin sonucudur. O nedenle sınırlıdır. Ruhun birikimine asla erişemez. O nedenle ritüel sonrası

insanlar ruhlarını çok daha iyi hissederler ve onunla daha güçlü bir bağ içine girerler.” (C. Sertdemir, görüşme, 11 Şubat, 2022).

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Kadim geleneğin gerekliliklerine dayalı bir paylaşım ortamı yaratma yönündeki çağdaş eğilime rağmen, ritüeli gerçekleştirenlerin üzerinde düşünmek ve gerçekleştirmek istedikleri bir pratik olduğu anlaşılmaktadır. Şamanizm geleneklerinin önemli bölgesel farklılıkları göz önüne alındığında, bugün Türkiye’deki durum da bireyden bireye değişen çok sayıda uygulama sergilemektedir.

Şamanik performansla alakalı sıralanabilecek bir dizi konunun, artık orijinal bağlamından çıkıp hayatın diğer alanlarına yayıldığı söylenebilir. Örneğin, doğada şamanik ritüellerin gözlemlenmesiyle gerçekleşen performatif davranışlar artık evlerde, kamp alanlarında ve atölyelerde de gözlemlenmektedir. Ayrıca, özel ritüel kıyafetlerinin giyilmesi artık yaygın bir uygulama olarak görülmemekte ve bu da Neo-Şamanik yapıyı ortaya koymaktadır.

Böylece Neo-Şamanizm ve bu bağlamda gerçekleştirilen ritüeller, modern iletişim teknolojileriyle mekânsal ve zamansal sınırların aşılmasıyla mekânın veyahut coğrafi sınırlılıkların önemini yitirdiği bir konumda olarak değerlendirilebilir. Çevrim içi gerçekleşen Neo-Şamanik ritüeller hem zamanın daha esnek bir şekilde kullanılmasına olanak tanırken hem de katılımcıların farklı coğrafi bölgelerden etkileşime geçmelerine olanak sağlamaktadır. Sonuç olarak geleneksel anlayıştan uzak yeni bir topluluk ağı karşımıza çıkmaktadır. Performans artık bir mekân ve zamanla sınırlandırılmadan, her an her yerde gerçekleşir bir konuma getirilmiştir. Performans içerikleri ise şu şekilde sıralanabilir: Arınma süreçleri, şifa kavramı, ruhun ihtiyaç duyduğu malzemeler,

tütsü, mum, ateş, toprak, semboller, görseller, kulaklıklar, göz bantları... Bunlarla birlikte zaman ve mekân seçimi de katılımcıların isteklerine göre bir tercih meselesi haline gelmiştir.

Diğer yandan, verilen yanıtlardan Türkiye’de geleneksel yönleri korumaya çalışan ve ritüel unsurları buna uygun bir şekilde ele alan bir bakış açısı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde, performansın içeriğinin katılımcıların ihtiyaçları doğrultusunda, kentsel yaşam pratikleri ya da içinde bulunulan çağda insanların psikolojik ve ruhsal sıkıntıları gibi faktörler göz önünde bulundurularak şekillendirildiği görülmektedir. Bahsedilen bu olgular yeni bir fenomenin, yani Neo-Şamanizm’in ortaya çıkmasına yol açmıştır. Mevcut koşullar ışığında, çeşitli etkileşimlerle güç kazanan ve sosyal, kültürel kimliğin şekillenmesinde de etkili olan bir bakış açısı gözlemlenmektedir.

Neo-Şamanik ritüeller performans yönelimli olmakla birlikte, gelenek ve araştırmalardaki temelleri, kültürel bağlamlardaki sürekli varlıkları ile dikkat çekmektedir. Kültürün hafızası, kültürel miras gibi tanıdık ama keşfedilmeyi bekleyen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Performansın her bir unsuru ve deneyimi, toplumsal ya da bireysel açıdan farklı anlamlar, etkiler ve amaçlar içerebilir. Ortak bir deneyim alanı sağlayan performatif tutumlar, sosyalleşme, topluluk içinde bağ kurma, dayanışma, olumsuz duygulardan kurtulma, stres azaltma, rahatlama gibi olgulara yol açabilir. Dans etmek ve şarkı söylemek gibi katılımcıların performansına dâhil olduğu durumlarda bunları önemli iletişim araçları olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. Performans içerisinde birliktelik gerektiren etkileşimlerin topluluk duygusunu ortaya çıkardığı ve güçlü bir bağ oluşturduğu, böylece kültürel kimliği güçlendirdiği de gözlemlenmektedir.

Bir performansın içerisindeki ses, ritim, söz, şarkı, dua ve ilahi gibi unsurların da performatif tutumu desteklediği ve güçlendirdiği görülmektedir. Bu unsurların, katılımcıların duygusal durumunu düzenlediği, onları ritüele odakladığı, ritüelin etkisini artırdığı, kadim öğretilerin aktarımı yoluyla kültürel sürekliliği sağladığı, müzik yoluyla iyileşmeyi kolaylaştırdığı, enerji aktardığı, frekanslarla uyum sağladığı ve titreşimler yoluyla iyileştirdiği anlaşılmaktadır. Verilen yanıtlar mesaj iletmek, iletişim kurmak, sembolik anlamlar aktarmak, mitolojik dil kullanmak, duygusal ve ruhani deneyimleri ifade etmek, topluluk içinde birlik ve bağ oluşturmak, atmosferi ve çevreyi harekete geçirmek/canlandırmak gibi çeşitli amaçları kapsamakta ve bu yanıtlar hem çeşitli hem de değişken bir yapısal konfigürasyon sergilemektedir. Herkes için farklı bir anlatı ortamı oluşturan müzikal yaratımlar, tek bir amaca hizmet etmekten ziyade bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak dönüştürülmektedir. Bununla birlikte, ritmik yapı, melodik ifadeler, taklitler ve ritüellerin kadim gelenekteki amacı ve katkısının, farklı kullanım biçimlerine rağmen, çağdaş anlam ve amaca referans teşkil ettiği söylenebilir.

Performans, içerisinde barındırdığı her bir unsuru kendi bağlamında şekillendirmekte ve burada yer alan müzik performansının kültürel bağlamı ve toplumsal etkisi önemli görülmektedir. Etnomüzikologların performans içerisinde yer alan müziği, bir sanat formu kategorisinden çıkartarak kültürel bir fenomen perspektifinden inceledikleri anlaşılmaktadır. Müzik performansı, topluluk içerisinde önemli bir kültürel ifade biçimi şeklinde görülürken; diğer yandan değişime açık, farklı yorumlanabilir yapısıyla istenilen doğrultuda kullanılabilen bir iletişim aracı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu ekseninde performansın ayrı bir kısmı olarak müziği ele almak yerine, bütün içerisindeki görüntüsüne odaklanarak Neo-Şamanik ritüellerin günümüzde nasıl bir kültürel ifade ve iletişim biçimi haline evrildiği bu araştırma ile anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu araştırmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Araştırma için Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından 13.10.2022 tarihli ve 326 karar sayısı ile Etik kurul izni alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Auslander, P. (2008). Theory For Performance Studies, A Student’s Guide. New York: Routledge.
- Barşeri, N. (2013). “Araştırma Yaklaşım ve Yöntemleri: Müzik Eğitiminde Uygulamalı Araştırmalar”. Sanat Eğitimi Dergisi. 1(1): 1-13.
- Bauman, R. (1992). “Performance”. Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments (İç.) (Ed.) R. Bauman. New York: Oxford University Press. 41-49.
- Bauman, Z. (2022). Kimlik. Çev., Mesut Hazır. Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Bayat, F. (2021). “Türk Kültüründe Geleneksel Şamandan Neo-Şamana”. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi. 24: 9-41.
- Beard, D. ve Gloag, K. (2016). Musicology The Key Concepts. New York: Routledge.
- Behague, G. H. (1992). “Music Performance”. Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments (İç.) (Ed.) R. Bauman. New York: Oxford University Press. 172-178.

- Blacking, J. (1992). "Ethnomusicology". *Folklore, Cultural Performances and Popular Entertainments* (iç.) (Ed.) R. Bauman. New York: Oxford University Press. 86-90.
- Boudewijnse, B. (2006). "Ritual and Psyche". *Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts* (iç.) (Ed.) J. Kreinath, J. Snoek. ve M. Stausberg. Boston: Brill Leiden. 123-142.
- Carlson, M. (2018). *Performance, a Critical Introduction*. New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Erkan, S. (2022). *Geleneksel Müzik, Toplum, Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Grimes, R. L. (2006). "Performance". *Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts* (iç.) (Ed.) J. Kreinath, J. Snoek. ve M. Stausberg. Boston: Brill Leiden. 379-394.
- Gürcan, Ö. (2018). *Kutsal Şaman Elbiseleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Hanegraaff, W. J. (1996). *New Age Religion And Western Culture Esotericism In The Mirror Of Secular Thought*. Leiden, New York, Koln: E.J. Brill.
- Harvey, G. ve Wallis, R. J. (2007). *Historical Dictionary Of Shamanism*. The Lanham, Maryland: Scarecrow Press.
- Hobsbawm, E. Ranger, T. (2006). *Gelenekğin İcadı*. Çev., Mehmet Murat Şahin. İstanbul: Agora Kitapevi.
- Hoppál, M. (2003). "Postmodern Çağda Şamanizm". Çev., Mustafa Arslan. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. III (4): 139-148.
- Hoppál, M. (2019). *Avrasya'da Şamanlar*. Çev., Bülent Bayram ve Hüseyin Şevket Çağatay Çapraz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lewis, J. (1999). "Music and Rituals". *Anthropology Today*. 15(1): 20-21.
- Özyer Aksoy, Y. (2017). "Algılanan Aynı Anda Birden Çok Yerde Bulunma ve Online Bilgi Paylaşımı Davranışı İlişkisinde Alışkanlıkların Moderatör

- Rolü”. Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi. 5(2): 29-41.
- Place, M. R. (2008). Shamanism. New York: Infobase Publishing.
- Rao, U. (2006). “Ritual in Society”. Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts (İç.) (Ed.) J. Kreinath, J. Snoek. ve M. Stausberg. Boston: Brill Leiden. 143-160.
- Said, E. (2006). Müzikal Nakışlar. Çev., Gül Çağalı Güven. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Schechner, R. (1973). “Performance & The Social Sciences: Introduction”. The Drama Review, 17(3): 3-4.
- Schechner, R. (2020). Performance Studies, an Introduction. New York: Routledge.
- Snoek, J. A. M. (2006). “Defining Rituals”. Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts (İç.) (Ed.) J. Kreinath, J. Snoek. ve M. Stausberg. Boston: Brill Leiden. 3-14.
- Waterman, E. (2019). “Performance Studies and Critical Improvisation Studies in Ethnomusicology: Understanding Music and Culture through Situated Practice.” In Theory for Ethnomusicology: Histories, Conversations, Insights (İç.) (Ed.) Harris Berger, Ruth Stone. New York: Routledge. 141-175.
- York, M. (2009). The A to Z of New Age Movements. Lanham, Toronto, Plymouth, UK: The Scarecrow Press.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

It can be stated that Neo-Shamanic ritual practices take place among a large community fed by common sources or, alternatively, among small communities centred within themselves. These practices are considered to be in an

important position to effectively depict their widespread presence in Turkey. On the other hand, it is also possible to see these groups as social communities focussing on cultural heritage and a sense of identity, including the implications of the term 'ethnicity'.

Interviews with the informants have led to the emergence of certain patterns. The transformation of shamanism into contemporary performance provides clues about how the theatrical stage in the performer's mind is constructed. How all forms of expression that can be transformed into performance elements such as music, rhetoric, posture, gesture-mimics, all framed and unframed verbal transmissions, clothing, stage design, the nature of the roles are positioned on this theatrical stage in the performer's mind; moreover, the common or different references made by ritual practitioners as a community to performance elements and performance contexts in these performances constitute the Neo-Shamanism culture itself within the framework of this study.

Method

While a qualitative approach was adopted in the research; semi-structured interviews and literature review were used as qualitative research techniques. In this direction, through the direct transfer of information obtained from primary sources, it is aimed to address the performance stages and musical context of Neo-Shamanic rituals performed in Turkey from a holistic perspective.

Findings (Results)

It is seen that the concept of performance covers a wide range of meanings. In this context, the way performance is handled in cultural studies has been one of the primary focal points of research. Although the interview responses emphasise that shaman rituals performed in Turkey are not 'a performance', it can be stated that ritual is the focus of performance in the definitions made.

Some rituals are an integral part of everyday life, while others are understood to emphasise the sacred aspect, which is independent of everyday life. When examining the functions of ritual behaviour, including its psychological, social and cultural dimensions, the focus is on the formal aspects of ritual such as verbal and non-verbal communication, repeated actions, language, performance, dramaturgy and symbols. However, there is an awareness that ritual and performance are not mutually exclusive concepts, but rather intertwined. Researchers studying rituals approach this concept from various

disciplinary perspectives. In the case of our subject, while rituals are accepted as a means of communicating with supernatural forces and supernatural beings, they are seen as independent from daily life, even though they are intertwined with daily life.

When the shaman rituals in Turkey are evaluated in general, the presence of performative attitudes emerges. The answers show that these performative attitudes and theatrical narratives are used in rituals according to the need or not. While these performances have different meanings for each individual, the performance elements used also constitute a structure determined by the person performing the ritual. It is also stated that the elements used and the narrative applied reveal a modernised structure rather than reflecting the ancient tradition. On the other hand, there are also critical perspectives that disagree with this statement. It is emphasised that it is important to experience the ritual and to go beyond the visible to understand the message conveyed by the person performing the ritual. It is argued that the use of rituals in a performative and theatrical context does not involve teaching and that the content does not support these claims.

Conclusion and Discussion

Although shaman rituals today create a sharing environment based on the requirements of the ancient tradition, there is a practice that the people who perform the ritual want to reflect and realise. Considering that the tradition of shamanism varies from region to region, the current situation in Turkey offers a variety of practices that vary from person to person. Many issues that can be listed such as moving the performance that takes place in nature to homes, campsites, workshops; special ritual clothes are mostly not preferred and clothes that feel comfortable are included; different purposes and forms of use of the artistic language or mythological narrative used present a Neo-Shamanic structure adapted to the present day.

It is seen that elements such as sound, rhythm, lyrics, songs, prayers and chants in a performance also support and strengthen the performative attitude. It is understood that these elements regulate the emotional state of the participants, focus them on the ritual, increase the effect of the ritual, ensure cultural continuity through the transmission of ancient teachings, facilitate healing through music, transfer energy, harmonise with frequencies and heal through vibrations. The answers given cover various purposes such as conveying messages, communicating, conveying symbolic meanings, using mythological language, expressing emotional and spiritual experiences, creating

unity and bonding within the community, activating/revitalising the atmosphere and environment, and these answers exhibit a diverse and variable structure. Musical creations, which create a different narrative environment for everyone, are transformed in accordance with the needs of individuals rather than serving a single purpose. However, in this framework, it can be said that the purpose and contribution of the rhythmic structure, melodic expressions, imitations and rituals in the ancient tradition is a reference to today's meaning and purpose despite the different ways of use.

The performance shapes each element in its own context and the cultural context and social impact of the music performance in this context are considered important. While music performance is seen as an important form of cultural expression within the community; on the other hand, it also appears as a communication tool that can be used in the desired direction with its open to change and different interpretable structure. In this axis, instead of considering music as a separate part of the performance, this research has tried to understand how Neo-Shamanic rituals have evolved into a form of cultural expression and communication today by focusing on its image within the whole.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDEKİ AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞLARININ SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI VE YAŞAM DOYUMUYLA İLİŞKİSİ

Ömer GÖKEL*

Özlem KEKLİK**

Beyza DAĞ***

Öz

Bu araştırma, üniversite öğrencilerindeki akademik erteleme davranışlarının sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumuyla ilişkilerini incelemektedir. Araştırmanın örneklemini 2023-2024 eğitim-öğretim döneminde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi'nde (ASBÜKKTC) eğitimlerine devam eden ve kota örnekleme yöntemiyle belirlenen 161 kadın ve 99 erkek olmak üzere toplam 260 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın verileri "Demografik Bilgi Formu", "Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği", "Akademik Erteleme Ölçeği" ve "Yaşam Doyumu Ölçeği" ile toplanmıştır. Ölçekler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığının belirlenmesi için Pearson Korelasyon analizi uygulanmıştır. Değişkenler ile ölçekler arasındaki istatistiksel verilerin karşılaştırılmasında

* Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, omergokel@yahoo.com, KKTC.

** Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, omergokel@yahoo.com, KKTC.

*** Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı, omergokel@yahoo.com, KKTC.

ise t testi ve tek yönlü varyans analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonunda sosyal medya bağımlılığı ile yaşam doyumu arasında negatif; akademik erteleme ile yaşam doyumu arasında da negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Buna ilaveten yaş, sınıf, genel not ortalaması, günlük internet kullanımı, sosyal medya tercihi ve akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihlerinin akademik erteleme, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu üzerinde önemli etkilerinin olduğu ancak cinsiyet faktörüyle herhangi bir etkileşiminin olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji Bağımlılığı, Sosyal Medya Bağımlılığı, Akademik Erteleme, Yaşam Doyumu

THE RELATIONSHIP BETWEEN ACADEMIC PROCRASTINATION, SOCIAL MEDIA ADDICTION AND LIFE SATISFACTION AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

This research examines the relationship between academic procrastination behaviors in university students, social media addiction and life satisfaction. The sample of the research consisted of 260 students (161 female and 99 male) who were continuing their education at the Social Sciences University of Ankara Northern Cyprus Campus (ASBUKTC) in the 2023-2024 academic year and were selected through the quota sampling method. The data of the study were collected with the "Demographic Information Form", "Bergen Social Media Addiction Scale", "Academic Procrastination Scale" and "Life Satisfaction Scale". T-test and one-way analysis of variance were used to compare the statistical data between the variables and scales used in the research. At the end of the study, a negative relationship was found between social media addiction and life satisfaction, and a negative relationship was found between academic procrastination and life satisfaction. In addition, it was found that age, class, general grade point average, daily internet use, social media preference and preferences for fulfilling academic responsibilities had significant effects on academic procrastination, social media addiction and life satisfaction, but there was no interaction with the gender factor.

Keywords: Technological Addiction, Social Media Addiction, Academic Procrastination, Life Satisfaction

1. GİRİŞ

Bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle insanlar teknolojiyle daha fazla meşgul olur hale gelmiştir. Yeni yüzyılla birlikte özellikle bilişim ve iletişim altyapısının dünya geneline yayılması, mobil iletişim teknolojilerinin her anında insanların yanında olması, bireysel ya da kurumsal ilişkiler ve iletişimin de internet ağları üzerinden yürütülmesi gibi etkenlerle özellikle internete olan talep artmakta ve buna bağlı olarak da internette kalma süresi uzamaktadır. Bu sürenin artması ve teknoloji kullanımına olan düşkünlük de teknolojiyle ilgili bağımlılık türlerinin (sosyal medya, oyun, akıllı telefon, internet bağımlılığı vb.) ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Long vd., 2016).

Teknolojiyle ilgili bağımlılık türleri genel olarak davranış tabanlı bağımlılıklar içerisinde kabul edilmektedir. Bu türdeki bağımlılıkta birey, aktif (doğrudan etkileşime girdikleri interaktif uygulamalar gibi) veya pasif (televizyon izleme, sosyal medyada gezinme, youtube videoları izleme gibi) durumda olabilmektedir. Bu çerçevede internet, sosyal medya, akıllı telefon, bilgisayar, dijital oyun ve televizyon gibi teknolojik araçlara olan bağımlılık çeşitleri teknoloji bağımlılığı çatısı altında değerlendirilmektedir (Amudhan vd., 2021; Dinç, 2018; Günüş ve Kayri, 2010; Kaya, 2023; Küçükvardar ve Tıngöy, 2018; Savcı ve Aysan, 2017; Yam ve İlhan, 2020). Teknoloji bağımlılığında bireyler sıklıkla sosyal medya, film-müzik, oyun, sohbet, pornografi, alışveriş gibi internet aracılığıyla çeşitli etkinliklerde zaman harcamaktadırlar (Şahin ve Yağcı, 2017). Böylece internette bağlanma sıklığının artması ve kullanma süresinin uzamasıyla birlikte internet ve teknoloji bağımlılığının arttığı görülmektedir (Yüksel ve Yılmaz, 2016).

Bunlardan özellikle sosyal medya bağımlılığının son dönemlerde en çok tartışılan başlıklar arasında olduğu gözlenmektedir. Yapılan araştırmalarda kullanıcıların genellikle oyun, boş vakit geçirme, iletişim, paylaşım ve ünlüleri takip etme gibi çeşitli tarzda eğlence ve sosyal etkinlik amaçlı sosyal medyayı kullandıkları saptanmıştır. Görünüşte sosyalleşme amacıyla yapılan bu etkinliklerin aşırı kullanılması kontrolü sağlanamayan bir bağımlılık türüne dönüşebilmektedir. İlgili literatür incelendiğinde, sosyal medya bağımlılığı sürekli çevrimiçi olma yönündeki kontrolsüz istekle karakterize bir bağımlılık türü olarak tanımlanmaktadır. Buradaki en önemli husus bireylerin yoğun sosyal medya kullanımına karşı koymakta zorlanmaları, zaman mevhununun olmaması, erişimleri kısıtlandığında artan gerginlik ve bu durumun sonucunda ortaya çıkan agresif davranışlarla beliren bir durumdur. Bu bağımlılık okul, iş, aile ve sosyal ilişkilerde çeşitli zorluklara neden olabilmektedir. Kişiler, aşırı sosyal medya kullanımıyla bireysel, eğitsel, sosyal ve mesleki sorumluluklarını yerine getiremez hale gelmekte çeşitli psikolojik, sosyal ve fiziksel problemlerle karşılaşma olasılığı artmakta ve bununla bağlantılı olarak bireylerde çeşitli erteleme davranışları da görülebilmektedir (Şahin ve Yağcı, 2017).

Erteleme davranışı ilk etapta birçok insanın yaptığı bir davranış örüntüsü olarak görülse de ileriki dönemlerde birey üzerindeki stresin artmasına neden olabilmektedir. Bunun sonucunda çeşitli hastalık belirtileri ortaya çıkabilmekte ve akademik başarıda düşüş gibi olumsuz sonuçlar görülebilmektedir (Tice ve Baumeister, 2018). Esasında kişi, yapması gereken sorumlulukları ya da işleri ve önemli kararları ileriki bir zamana bırakarak ya da geciktirerek (Milgram, Mey-Tel ve Levinson, 1998) kısa vadede fayda sağladığını düşünse de uzun vadede ertelenen işler biriktiği için çözüm yolları daralmaktadır. Böylece depresyon, stres ve kaygı gibi sorunların da artması kaçınılmaz olmaktadır (Constantin, English ve Mazmanian, 2018; Stöber ve Joormann, 2001; Yerdelen, McCaffrey ve Klassen, 2016).

Erteleme davranışının özellikle üniversite öğrencileri tarafından sıklıkla kullanıldığına yönelik çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Balkis ve Erdiñ, 2009; Uzun-Özer, Demir ve Ferrari, 2009; Senecal, Koestner ve Vallerand,

1995). Akademik erteleme denilen bu davranışta birey akademik alanda önemli ve süreli bir etkinliği geciktirme eğilimindedir (Ferrari, 2001). Burada aslında birey, olası sorumluluklarından ve görevlerinden kaçmakta, diğer akademik görevlerini sürekli olarak veya ara sıra ertelemekte, ileriki zamanda yapılacak bir görev ya da etkinlik (ders çalışma, sınav hazırlıkları, ödev, proje, sınıf içi etkinlik vb.) için kendisine söz verip yapmamakta ve böylece kendini suçlamaktan kaçınma şeklinde sebep bulma arayışındadır (Ellis ve Knaus, 2002; Rothblum, Solomon ve Murakami, 1986; Steel, 2007). Bu kapsamda akademik ertelemenin akademik başarı, kişilik tipi, motivasyon, bilişsel yetenek, özyeterlik ve benlik saygısı gibi değişkenlerle ilişkili olduğu söylenebilmektedir (Eerde, 2003).

Araştırmalar, akademik ertelemenin artmasıyla birlikte akademik başarının azaldığını göstermektedir (Burka ve Yuen, 1983; Ferrari vd, 2007; Knaus, 1998). Üniversite öğrencileri tarafından sıklıkla tercih edilen bu davranış, öğrencilerin akademik yaşantılarındaki doyumlarını ve performanslarını düşürdüğü gibi, akademik başarı konusundaki endişelerini artırmakta (Ashraf, Malik ve Musharraf, 2019; Balkis ve Erdiñ, 2017), fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Demir ve Uzun, 2015). Akademik erteleme davranışı sergileyen bireylerin, ruhsal ve bedensel stres tepkileri, uyku sorunları, halsizlik gibi sıkıntıların yanında endişe, kızgınlık, utanma duygusu, tatmin olamama, gergin, suçlu hissetme ve rahatsızlık gibi çeşitli sorunlarla başa çıkmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bunun sonucunda da öğrencilerin kendilerine ait serbest zamanları azalmakta, genel yaşam kalitesi düşmekte, stres düzeyleri artmakta ve böylece arzu edilen ile elde edilen arasındaki uyum ya da

uyumsuzluk durumu yaşam doyumuna etki edebilmektedir (Aksoğan ve Atıcı, 2022; Constantin, English ve Mazmanian, 2018; Grunschel vd., 2013; Stöber ve Joormann, 2001; Şengül ve Seyfi, 2020; Yerdelen, McCaffrey ve Klassen, 2016).

Bireyin bütün yaşamını ve bu yaşamın tüm yönlerini içeren yaşam doyumunu, genel anlamda kişinin tatmin olmuş hissettiği durumu ifade etmekte ve günlük ilişkilerde olumlu duyguların öne çıkmasını sağlamaktadır (Aksaray vd.,1998). Yaşam doyumunu; içinde bulunduğu ortamdan ve geçmişteki yaşantı ile gelecekteki beklentilerinden doyum alma, hayatında değişiklik yapma arzusu ve çevresindeki insanların kendi yaşantısına yönelik geri bildirimleridir (Diener ve Lucas, 1999). Doyum sahaları ise genellikle aile ortamı, sosyal çevre, akademik yaşantı, sosyo-ekonomik durum, kendisi ve bireyin etrafındaki kişiler olabilmektedir (Tuzgöl, 2007). Belirtilen doyum sahalarında yaşanan doyumun yüksekliği kişinin genel yaşam doyumunun yüksek olduğunu (Keser, 2011), tam tersi durumda ise doyumun düşük olduğunu göstermektedir. Böylece kişinin yaşamına ilişkin negatif değerlendirmeleri pozitif değerlendirmelerinden daha fazla ise yaşam kalitesi düşük olabilmekte ve yaşam doyumunu etkilemektedir (Myers ve Diener, 1995).

Özellikle üniversite öğrencilerindeki akademik erteleme eğilimlerinde internet, sosyal medya ve teknoloji kullanımlarının yaşam doyumlarına önemli etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre teknolojiye bağımlılık seviyeleri yükselen gençlerin fiziksel sağlıkları bozulabilmekte, internet ve sosyal medya gibi iletişim araçlarıyla kurulan ilişkilerin yüz yüze ilişkilere tercih edilmesiyle de bireylerin yaşam tarzları, kullandıkları dil, iletişimleri, tercihleri ve ruh halleri de olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Böylece akademik ertelemeye meyilli ya da akademik başarı beklentisi düşük olan öğrencilerin daha fazla sosyal medya ve internetle vakit geçirmesi hem akademik başarılarını hem de yaşam doyumlarını

düşürebilmektedir (Ashraf, Malik ve Musharraf, 2019; Balkis ve Erdinç, 2017; Cumaoglu ve Coşkun, 2012; Çok ve Kutlu, 2018; Gür vd., 2018).

Görüldüğü üzere akademik erteleme ve teknoloji bağımlılığı birbirini etkilemekte, akademik erteleme davranışı gösteren öğrencilerde daha fazla teknolojiye yönelme tercih edilmekte, böylece akademik performansları ve yaşam doyumları olumsuz yönde etkilenmektedir. Eğitimsiz ve niteliksiz toplum sadece tüketici olduğundan ülke için en büyük yüklerden birisi olabilmektedir. Bu bağlamda üniversitelerin toplumsal bilgiyi artırıcı, nitelikli insan yetiştirme ve iktisadi kalkınmaya katkıları gibi misyonları düşündüğünde iyi eğitilmiş bireylerin toplumsal değişime, kalkınmaya ve üretime etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda akademik erteleme, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin belirlenerek üniversite öğrencilerinin başarısız olmalarına yol açabilecek etkenlerin daha detaylı açıklanması amaçlanmaktadır.

Akademik ertelemeyi etkileyen faktörler genellikle bireyin yaşamına ilişkin negatif değerlendirme korkusu, kendine olan inancı/yargısı, internet, sosyal medya, teknoloji bağımlılığı, kişilik yapısı, mükemmeliyetçilik, yalnızlık ve psikolojik faktörlerle ilişkili olarak çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır (Berber-Çelik ve Odacı, 2015; Çok ve Kutlu, 2018; Doğan, Kim ve Seo, 2015; Guo, Yin, Wang, Nie ve Wang, 2019; Kürüm ve Kazak, 2014; Sula ve Kumcağız, 2020; Nayak, 2019; Odacı ve Kaya, 2019; Öztürk, 2020). Ancak, demografik değişkenlerle ilişkili olarak sınırlı sayıda çalışma yapıldığı tespit edilmiştir. Buna ilaveten akademik ertelemeyle ilgili çalışmalarda, üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının akademik ertelemeye etkileri (Akbaş ve Gedik, 2021; Chen vd., 2023; Tekin, 2019; Üztemur, 2020; Zacks ve Hen, 2018) ya da sosyal medya bağımlılığının yaşam doyumuna etkileriyle ilgili çalışmalar

bulunurken (Aksoğan ve Atıcı, 2022; Atamtürk, Çalık ve Gökler, 2020; Bozkurt, 2021; Fettahlioğlu, Çıkma ve Ateş, 2019; Gür vd., 2018; Teyfur vd., 2017) hem sosyal medya bağımlılığının hem de yaşam doyumunun akademik ertelemeyle ilişkileri üzerine yeterince çalışma bulunamamıştır. Ayrıca akademik başarının belirleyicisi olan genel not ortalaması ve akademik sorumluluklarını yerine getirme şekli (zamanında, geciktirme, erteleme, hiç yapmama gibi) gibi değişkenlerin de çok az çalışmada kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu kapsamda bu araştırmada üniversite öğrencilerinin yaş, cinsiyet, kaçıncı sınıfta olduğu, genel not ortalaması, günlük sosyal medya kullanım süresi, hangi sosyal medya uygulamalarını kullandığı ve akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihi gibi faktörlerin akademik erteleme davranışı, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumunu üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece araştırma sonunda elde edilen bulguların akademik erteleme, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumunu üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik çalışmalarda kaynak olarak kullanılabilereği ve bağımlı değişkenleri tetikleyen diğer faktörlerin de ortaya çıkarılabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca araştırmmanın genel amacı doğrultusunda aşığıdaki hipotezlere de yanıtlar aranmıştır.

1. Akademik erteleme davranışı yüksek bireylerin yaşam doyumları düşük olduğundan daha fazla sosyal medyaya yönelmektedir.
2. Akademik erteleme ile sosyal medya bağımlılığı arasında pozitif bir ilişki vardır.
3. Demografik değişkenlerin akademik erteleme, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumunu üzerinde etkileri vardır.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nicel araştırma türlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel taramalarda, değişken ya da değişkenler arasındaki ilişki seviyesi olduğu gibi neden-sonuç ilişkisine bakılmadan betimlenir ve değişkenlerin ilişkisinin yönü ve gücü gibi hususlarda bilgi edinilmeye çalışılır (Büyüköztürk, 2018; Karasar, 2009). Bu tür araştırmalarda tek bir gruptan aynı zaman diliminde veriler toplanır ve iki veya daha fazla değişkenin değişimlerinin birbirlerine yansımaları incelenir (Creswell, 2017). Bu çalışmada da bağımsız değişkenlerin (yaş, cinsiyet, kaçınıcı sınıfta olduğu, genel not ortalaması, günlük sosyal medya kullanım süresi, hangi sosyal medya uygulamalarını kullandığı ve akademik sorumluluklarını yerine getirme şekli) bağımlı değişkenler (akademik erteleme davranışı, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu) üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2.2.Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini “Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Yerleşkesinde” eğitim gören 732 öğrenci oluşturmuştur. Örneklemini ise, 2023-2024 eğitim-öğretim döneminde eğitimlerine devam eden ve kota örneklem yöntemiyle belirlenen 260 katılımcı oluşturmuştur. İncelenecek topluluğun belli özelliklerine sahip örneklemin dahil edilmesini içeren araştırma yöntemidir. Özellikler genellikle coğrafi bölge, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf gibi kıstaslardan oluşmaktadır (Dawson ve Trapp, 2001). Örnekleme seçilen eleman, evrendeki tabakaların eşit dağılımı nedeniyle eşit oranda seçilebilir. Genellikle demografik değişkenlerin incelenmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Elfıl ve Negida, 2017). Bu çalışmada ASBÜ KKTC yerleşkesinde eğitimlerine devam eden bütün

öğrencilere online anket uygulanmış ve ölçekler mail yoluyla Google forms halinde gönderilmiştir. Bu çerçevede araştırmaya 161 kadın (%62) ve 99 erkek (%38) olmak üzere toplam 260 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Katılımcıların yaşları 17 ile 30 arasında değişmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler; “Demografik Bilgi Formu”, “Bergen Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği”, “Akademik Erteleme Ölçeği” ve “Yaşam Doyumu Ölçeği” ile toplanmıştır. Ölçeklerin kullanılmasıyla ilgili gerekli izinler alınmıştır.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırma kapsamında geliştirilen “Demografik Bilgi Formu” cinsiyet, yaş, kaçınıcı sınıfta öğrenim görmektesiniz? Genel not ortalamanız hangi aralıktadır? Günlük kaç saat sosyal medya kullanıyorsunuz? En çok hangi sosyal medya uygulamasını kullanıyorsunuz? Akademik sorumluluklarınızı yerine getirme tercihiniz? gibi bilgilerin temin edilmesini içeren sorulardan oluşmaktadır.

2.3.2. Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği

Andreassen ve diğerleri (2016) tarafından geliştirilen ve çok nadirden (1), çok sıkı (5) doğru puanlanan 5’li likert tipi bir ölçektir. Türkçeye Demirci (2019) tarafından uyarlanan ölçekte; zihinsel meşguliyet, duygu durum değişikliği, tolerans, yoksunluk, çatışma ve başarısız bırakma girişimi olmak üzere altı temel bağımlılık ölçütü bulunmaktadır. Puan ranji en düşük 6, en yüksek 30’dur. Özgün ölçeğin iç tutarlılığı 0.88 olarak bulunurken Demirci’nin (2019) çalışmasında .83 olarak hesaplanmıştır. Bergen Sosyal Medya Ölçeğinde; “Sosyal medyayı düşünerek ya da sosyal medya kullanmayı planlayarak çok fazla zaman harcadınız mı?” “Sosyal medyayı giderek daha fazla kullanma arzusu hissettiniz mi?” “Sosyal medyayı kişisel sorunlarınızı unutmak için kullandınız mı?” “Sosyal

medya kullanmayı bırakma denemeleriniz başarısızlıkla sonuçlandı mı?” gibi soruları kapsayan ve sosyal medya (Facebook, Instagram, X, vb.) kullanımına ilişkin bilgilerin toplanmasını amaçlayan sorular bulunmaktadır.

2.3.3.Akademik Erteleme Ölçeği

Çakıcı (2003) tarafından lise ve üniversite öğrencilerinin eğitim süreçlerinde yerine getirmeleri gereken dersler, sınavlar, ödev ve projeler gibi görevleri ne ölçüde ertelediklerini değerlendirmek amacıyla geliştirilen ve 19 maddeden oluşan 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçekte 12’si olumsuz, 7’si ise olumlu ifadeleri içeren maddeler bulunmaktadır. Puan ranjı en düşük 19, en yüksek ise 95’tir. Yüksek puan alan öğrenciler, akademik görevleri ertelemeye daha meyilli olduklarını göstermektedir. Bu çerçevede ölçekte; “Derslerimi düzenli olarak çalışırım” “Ödevlerimi/projelerimi genellikle son belirlenen tarihte yetiştiririm”, “Daha keyifli şeyler yapmak için ders çalışmayı erken bırakırım”, “Sınavlardan önce konuları tekrar etmeye zamanım kalır”, Ne zaman dersin başına otursam aklıma yapmam gereken başka işler gelir” gibi soruları içeren ve akademik erteleme seviyesinin belirlenmesini amaçlayan sorular bulunmaktadır.

2.3.4.Yaşam Doyumu Ölçeği

Diener, Griffin, Larsen ve Emmons (1985) tarafından geliştirilen yaşam doyumu ölçeği, bireylerin yaşam memnuniyetini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Ölçek 5 maddeden oluşmaktadır ve her bir madde için katılımcılara 7 farklı cevap seçeneği sunulmaktadır. Her maddenin değerlendirilmesi 1 ile 7 arasında bir puanlama ile yapılmakta ve ölçeğin toplamından elde edilen puan 5 ile 35 arasında değişmektedir. Yüksek puan alanlar, yaşam doyumunun yüksek, düşük puan alanlar ise düşük olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçeye çevrilmesi Baysal ve Dağlı (2016) tarafından

geri çevirme yöntemiyle yapılmıştır. Bu amaçla her iki ölçek arasındaki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı incelenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek için faktör analizi yapılmış, güvenilirliğini değerlendirmek için ise Cronbach Alpha ve test-tekrar test yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,88 olarak bulunmuş, test-tekrar test güvenirliliği ise 0,97 olarak saptanmıştır (Baysal ve Dağlı, 2016). Ölçekte; “Yaşamım birçok yönüyle ideallerime yakın”, “Yaşam koşullarım çok iyi”, “Yaşamımdan hoşnudum”, “Şu ana kadar istediğim şeyleri elde edebildim”, “Yeniden Dünyaya gelseydim yaşamımdan hemen hemen hiçbir şey değiştirmedim” gibi yaşamdan memnun olup/olmamaya ilgili sorular bulunmaktadır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler Google Forms kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler öncelikle Excel üzerinden düzenlenmiş ve sonrasında IBM SPSS 26.0'a aktarılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, frekans analiziyle detaylı bir şekilde değerlendirilmiş olup sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme davranışı ve yaşam doyumu ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistikler sunulmuştur.

Araştırmada kullanılan ölçekler arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Buna ilaveten katılımcıların demografik özellikleri ile Bergen Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların normal dağılım gösterip göstermediği, Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile değerlendirilmiş ve normal dağılıma uygun olduğu bulunmuştur ($p < .05$). Böylece araştırmada parametrik testler kullanılmıştır. Bu kapsamda sosyo-demografik değişkenler ile ölçekler arasındaki puanların karşılaştırılmasında ikili değişkenler için t testi, ikiden fazla kategoriler için One Way Anova ve gruplar arasındaki fark için de Scheffe testi uygulanmıştır.

BULGULAR

3.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 1'e göre katılımcıların 161'i kadın (%61,9) ve 99'u (%38,1) erkektir. Yaş kategorileri açısından 17-21 yaş aralığındaki katılımcıların sayısı 85 (%32,7), 22-25 yaş grubundakiler 125 (%48,1), 26-29 yaş grubundakiler 16 (%6,2), 30 ve üzeri yaş grubundakiler 34 (%13,1) kişidir. Kaçınıcı sınıf olduklarına dair verilerde ise 1.sınıflar 74 (%28,46), 2.sınıflar 36 (%13,84), 3.sınıflar 47 (%18,07), 4.sınıflar 63 (%24,23) ve Lisansüstü eğitime devam edenler de 40 (%15,4) kişidir. Katılımcıların genel not ortalamaları incelendiğinde 2.00 ve altı olanların sayısı 14 (%5,4), 2.00-2.50 arasında olanlar 36 (%13,8), 2.50-3.00 arasında olanlar 101 (%38,8), 3.00-4.00 arasında not ortalaması olanların sayısı da 109'dur (%41,9). Katılımcıların günlük sosyal medya kullanım sürelerinde ise 0-1 saat arasında kullananların sayısı 23 (%8,8), 2-4 saat arası 132 (%50,8), 5-10 saat arası 95 (%36,5), 11-16 saat arası 10 (%3,8) kişi olarak bulunmuştur. En fazla tercih edilen sosyal medya aracı çoğunlukla Instagram 195 (%75,0), ikinci sırada Tiktok 30 (%11,5), sonrasında ise X (Twitter) 5 (%1,9) ve diğer sosyal medya araçları 30 (%11,5) olarak bulunurken, katılımcıların akademik sorumluluklarını yapma tercihlerinde ise geciktirenlerin sayısı 38 (%14,6), hiç yapmayanlar 5 (%1,9), son dakikada yapanlar 83 (%31,9), zamanında yapanlar ise 134 (%51,5) kişi olarak tespit edilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

Sosyo-Demografik Bilgiler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	161	61,9
	Erkek	99	38,1
Yaş	17-21	85	32,7
	22-25	125	48,1
	26-29	16	6,2
	30+	34	13,1

Sınıf	1.sınıf	74	28,46
	2.sınıf	36	13,84
	3.sınıf	47	18,07
	4.sınıf	63	24,23
	Lisansüstü	40	15,38
Genel not ortalaması (GNO)	2.00 ve altı	14	5,4
	2.00 - 2.50	36	13,8
	2.50 - 3.00	101	38,8
	3.00 - 4.00	109	41,9
Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresi	0-1 saat	23	8,8
	2-4 saat	132	50,8
	5-10 saat	95	36,5
	11-16 saat	10	3,8
En Çok Kullanılan Sosyal Medya Aracı	Diğer	30	11,5
	Instagram	195	75
	Tiktok	30	11,5
	X (Twitter)	5	1,9
Akademik Sorumluluklarını Yerine Getirme Şekli	Geciktirim	38	14,6
	Hiç yapmam	5	1,9
	Son dakikada yaparım	83	31,9
	Zamanında yaparım	134	51,5

3.2. Bergen Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doymu arasındaki ilişkinin incelenmesi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin birbirleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik Pearson korelasyon katsayısı sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Ölçeklerin Korelasyon Değerleri

Pearson Correlation	BSM	AE	YD
Bergen Sosyal Medya (BSM)	1,00	0,08	-,233**
Akademik Erteleme (AE)	0,08	1,00	-,190**

Yaşam Doyumu (YD)	-,233**	-,190**	1,00
-------------------	---------	---------	------

Tablo 2’de sosyal medya bağımlılığı ile yaşam doyumu arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre sosyal medya bağımlılık seviyeleri yüksek olan bireylerin yaşam doyumlarının düşük olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte akademik erteleme ile yaşam doyumu arasında da negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu doğrultuda da yaşam doyumu düştükçe akademik ertelemeye daha fazla yönelme olduğu değerlendirilmektedir.

3.3. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına yönelik t testi bulguları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre Ölçek Puanları

Ölçek	Cinsiyet	N	Ort.	S	t	P
Bergen Sosyal Medya	Kadın	161	16,43	5,52	-0,98	0,06
	Erkek	99	17,17	6,4	-0,95	
Akademik Erteleme	Kadın	161	54,78	11,34	1,55	0,17
	Erkek	99	52,32	13,99	1,47	
Yaşam Doyumu	Kadın	161	22,21	7,48	4,33	0,23
	Erkek	99	17,97	7,95	4,27	

Tablo 3’e göre katılımcıların cinsiyetleri ile sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme ve yaşam doyumu puanları arasında herhangi bir farklılık bulunamamıştır ($p>,05$). Buna göre; cinsiyetin sosyal medya, akademik erteleme ve yaşam doyumu faktörü üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadın katılımcıların sosyal medya bağımlılık puanları erkeklere

kıyasla daha düşük, akademik erteleme ve yaşam doyumu puanları daha yüksek bulunmasına rağmen ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Üniversite öğrencilerinin yaş değişkenine göre Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına yönelik One Way Anova ve Scheffe Testi bulguları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Yaş Değişkenine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek	Yaş	N	S	F	P	Fark	
Bergen Sosyal Medya	1) 17-21	85	17,1	5,99	3,98	0,01*	1-4
	2) 22-25	125	17,1	5,2			2-4
	3) 26-29	16	18,6	9,16			3-4
	4) 30 ve üzeri	34	13,7	5,21			4-1,2,3
Akademik Erteleme	1) 17-21	85	54,8	12,1	4,07	0,01*	1-3
	2) 22-25	125	54,1	12,7			2-3
	3) 26-29	16	43,6	12,9			3-1,2,4
	4) 30 ve üzeri	34	55,3	10,3			4-3
Yaşam Doyumu	1) 17-21	85	20,8	8,18	4,47	0,00*	2-4
	2) 22-25	125	19,7	7,62			3-4
	3) 26-29	16	17,6	8,33			4-2,3
	4) 30 ve üzeri	34	24,7	6,9			

*p<0,05 istatistiksel olarak anlamlı fark

Tablo 4'e göre katılımcıların yaşları ile Bergen Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasında anlamlı farklar bulunmuştur (p<,05). Bu fark Bergen Sosyal Medya Ölçeği için 30 ve üzerindeki ile 17-21, 22-25 ve 26-29 yaş grubundakiler arasında olup, 30 ve üzerinde yaştaki katılımcıların puanlarının diğer yaş gruplarındaki üniversite öğrencilerine oranla anlamlı düzeyde düşük olduğu tespit edilmiştir. Akademik Erteleme Ölçeği için fark 26-29 yaş grubundakiler ile 17-21, 22-25 ve 30 ve üzeri yaştakiler arasındadır. 26-29 yaş grubundakilerin puanları diğer yaş

gruplarındaki katılımcılara oranla anlamlı düzeyde düşüktür. Yaşam Doyum Ölçeği puanlarındaki fark ise 30 ve üzerindeki ile 22-25 ve 26-29 yaş grubundakiler arasında bulunmuştur. 22-25 ve 26-29 yaş grubundakilerin puanları diğer katılımcılara göre daha düşük seviyededir. Bu sonuçlar doğrultusunda yaştan sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme ve yaşam doyumu üzerinde önemli etkilerinin olduğu söylenebilmektedir.

Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıfa göre Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına yönelik One Way Anova ve Scheffe Testi bulguları Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5’e göre katılımcıların kaçınıcı sınıfta öğrenim gördükleri ile Bergen Sosyal Medya ve Akademik Erteleme puanları arasında herhangi bir fark bulunamazken ($p>,05$), Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılması sonucunda anlamlı farklar bulunmuştur ($p<,05$). Bu farkın ise 1.sınıf ile 2.sınıf, 2. ile 1.,3. ve 4.sınıf, 3.sınıf ile 2.sınıf, 4.sınıf ile 2.sınıf ve 5.sınıf ile 2.sınıf arasında olduğu tespit edilmiştir. 2.sınıf öğrencilerin aldıkları puanlar diğerlerine göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Bu verilere göre katılımcıların kaçınıcı sınıfta oldukları ile sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme üzerinde herhangi bir etkisi bulunmazken yaşam doyumu üzerinde önemli etkilerin olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Öğrenim Gördükleri Sınıfa İlişkin Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek	Sınıf	N	Ort.	S	F	P	Fark
Bergen Sosyal Medya	1) 1.sınıf	74	16,85	5,99			
	2) 2.sınıf	36	16,42	5,94			
	3) 3.sınıf	47	16,66	6,22	1,58	0,18	-
	4) 4.sınıf	63	17,89	5,83			
	5) Lisansüstü	40	14,95	4,97			

Akademik Erteleme	1) 1.sınıf	74	56,55	11,5	2,02	0,09	-
	2) 2.sınıf	36	55,39	15,23			
	3) 3.sınıf	47	52,98	12,84			
	4) 4.sınıf	63	50,9	13,67			
	5)Lisansüstü	40	53,08	7,08			
Yaşam Doymu	1) 1.sınıf	74	20,59	8,43	4,86	0,00*	1-2
	2) 2.sınıf	36	15,53	6,6			2-1,3,4,5
	3) 3.sınıf	47	21,83	6,86			3-2
	4) 4.sınıf	63	21,65	8,37			4-2
	5)Lisansüstü	40	22,05	6,94			5-2

*p<0,05 istatistiksel olarak anlamlı fark

Üniversite öğrencilerinin genel not ortalamalarına göre sosyal medya, akademik erteleme ve yaşam doymu ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına yönelik One Way Anova ve Scheffe Testi bulguları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6'da katılımcıların genel not ortalamaları ile Bergen Sosyal Medya ve Akademik Erteleme puanları arasında herhangi bir fark bulunamazken ($p>,05$), Yaşam Doymu puanları arasında anlamlı farklar bulunmuştur ($p<,05$). Yaşam Doymu puanları arasında farkın ise 2.00 ve altı ile 2.00 - 2.50, 2.51 - 3.00 ve 3.01 - 4.00 arasındaki genel not ortalamasına sahip katılımcılar arasında olup, 2.00 ve altında GNO'ya sahip katılımcıların puanları diğer yaş gruplarındaki katılımcılara oranla anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. Bu sonuçlar ışığında GNO'nun sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı ancak yaşam doymu üzerinde etkilerin olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Genel Not Ortalamalarına (GNO) Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek	GNO	N	Ort.	S	F	P	Fark
Bergen Sosyal Medya	1) 2.00 ve altı	14	18	6,65	2,21	0,09	-
	2) 2.00 - 2.50	36	17,43	5,87			
	3) 2.51 - 3.00	101	17,31	5,92			
	4) 3.01 - 4.00	109	15,65	5,62			

Akademik Erteleme	1) 2.00 ve altı	14	52,12	13,37	0,52	0,67	-
	2) 2.00 - 2.50	36	52,67	13,57			
	3) 2.51 - 3.00	101	51,02	14,52			
	4) 3.01 - 4.00	109	48,3	9,64			
Yaşam Doyumu	1) 2.00 ve altı	14	9,57	7,1	24,44	0,00*	1-2,3,4
	2) 2.00 - 2.50	36	18,28	8,06			2-1,4
	3) 2.51 - 3.00	101	20,64	7,75			3-1,4
	4) 3.01 - 4.00	109	24,15	5,85			4-1,3

*p<0,05 istatistiksel olarak anlamlı fark

Üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı günlük ne kadar kullandıklarına göre Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına yönelik One Way Anova ve Scheffe Testi bulguları Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Günlük Sosyal Medya Kullanım Süresi Değişkenine Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek	Kullanım Süresi	N	Ort.	S	F	P	Fark
Bergen Sosyal Medya	1) 1 saat	23	11,65	3,83	20,94	0,00*	1-2,3,4
	2) 2-4 saat	132	15,33	4,92			2-1,3,4
	3) 5-10 saat	95	19,31	6,06			3-1,2
	4) 11-16 saat	10	22	4,94			4-1,2
Akademik Erteleme	1) 1 saat	23	52,22	11,07	5,94	0,00*	1-4
	2) 2-4 saat	132	53,42	11,34			2-4
	3) 5-10 saat	95	53,16	13,7			3-4
	4) 11-16 saat	10	69,6	6,06			4-1,2,3
Yaşam Doyumu	1) 1 saat	23	21,57	8,21	2,51	0,06	-
	2) 2-4 saat	132	21,6	7,35			
	3) 5-10 saat	95	19,41	8,09			
	4) 11-16 saat	10	16,4	10,93			

*p<0,05 istatistiksel olarak anlamlı fark

Tablo 7’ye göre katılımcıların sosyal medyayı günlük kullanma süreleri ile Bergen Sosyal Medya ve Akademik Erteleme puanları arasında anlamlı farklar bulunurken (p<,05), Yaşam Doyumu puanları arasında anlamlı bir farklılık

bulunamamıştır ($p>,05$). Katılımcı öğrencilerin sosyal medyayı günlük kullanma süreleri ile Bergen Sosyal Medya puanları arasında farkın ise 1 saat kullananlar ile 2-4 saat, 5-10 saat ve 11-16 saat kullananlar arasında; 2-4 saat kullananlar ile 1 saat, 5-10 saat ve 11-16 saat kullananlar arasında; 5-10 saat kullananlar ile 1 saat ve 2-4 saat kullananlar arasında; 11-16 saat kullananlar ile 1 saat ve 2-4 saat kullananlar arasında olduğu bulunmuştur. Katılımcıların günlük sosyal medya kullanım süreleri ile Akademik Erteleme puanları arasında farkın ise 1, 2-4 saat ve 5-10 saat kullananlar ile 11-16 saat kullananlar arasında; 11-16 saat kullananlar ile de 1, 2-4 saat ve 5-10 saat kullananlar arasında olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların hangi sosyal medya uygulamasını daha fazla tercih etmelerine göre Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doymu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına yönelik One Way Anova ve Scheffe Testi bulguları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların En Çok Tercih Ettikleri Sosyal Medya Uygulamasına Göre Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek	Sosyal Medya Uygulaması	N	Ort.	S	F	P	Fark
Bergen Sosyal Medya	1) Instagram	195	17,12	5,73	6,09	0,00*	1-3
	2) X (Twitter)	5	12,4	7,13			3-4
	3) Tiktok	30	18,4	5,9			4-1,3
	4) Diğer	30	13,13	5,08			
Akademik Erteleme	1) Instagram	195	53,31	13,02	2,87	0,08	-
	2) X (Twitter)	5	56,4	17,6			
	3) Tiktok	30	59,6	8,85			
	4) Diğer	30	51,1	9,17			
Yaşam Doymu	1) Instagram	195	21,18	7,92	1,88	0,13	-
	2) X (Twitter)	5	22,6	6,95			
	3) Tiktok	30	18,27	8,9			
	4) Diğer	30	18,77	6,51			

* $p<0,05$ istatistiksel olarak anlamlı fark

Tablo 8'e göre katılımcıların en çok tercih ettikleri sosyal medya uygulaması ile Bergen Sosyal Medya puanları arasında anlamlı farklar bulunurken ($p < ,05$), Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu puanları arasında herhangi bir anlamlı farklılık bulunamamıştır ($p > ,05$). Bergen Sosyal Medya puanları arasındaki farkın ise diğer sosyal medya platformları ile Instagram ve Tiktok uygulamasına sahip katılımcılar arasında olup, diğer sosyal medya platformları kullanıcılarının puanları X hariç Instagram ve Tiktok kullanıcılarına oranla anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. X platformunun puanları tüm sosyal medya uygulamaları puanlarından düşük olmasına rağmen ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Üniversite öğrencilerinin akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihlerine göre Sosyal Medya, Akademik Erteleme ve Yaşam Doyumu Ölçeklerinden aldıkları puanların karşılaştırılmasına yönelik One Way Anova analizi sonuçları Tablo 9'da belirtilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Akademik Sorumluluklarını Yerine Getirme Tercihlerine Göre Ölçek Puanları

Ölçek	Tercih	N	Ort.	S	F	P	Fark
Bergen Sosyal Medya	1) Zamanında yaparım	134	15,41	5,09			
	2) Son dakikada yaparım	83	16,4	5,63	12,99	0,00*	3-1,2
	3) Geciktiririm	38	21,37	6,74			
	4) Hiç yapmam	5	21,6	2,19			
Akademik Erteleme	1) Zamanında yaparım	134	52,89	12,59			
	2) Son dakikada yaparım	83	56,69	11,52	3,29	0,07	-
	3) Geciktiririm	38	50,18	13,46			
	4) Hiç yapmam	5	60	0			

	1) Zamanında yaparım	134	23,09	7,63			1-3,4
Yaşam Doyumunu	2) Son dakikada yaparım	83	20,35	6,85	21,34	0,00*	2-3
	3) Geciktirim	38	13,92	6,07			3-1,2
	4) Hiç yapmam	5	8,6	3,29			4-1

*p<0,05 istatistiksel olarak anlamlı fark

Tablo 9'a göre katılımcıların akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihleri ile Bergen Sosyal Medya ve Yaşam Doyumunu puanları arasında anlamlı farklar bulunurken ($p<,05$), Akademik Erteleme puanları arasında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır ($p>,05$). Bergen Sosyal Medya puanları arasındaki farkın sorumluluklarını geciktirenler ile zamanında yapanlar ve son dakika yapanlar ile geciktirenler arasında olduğu saptanmıştır. Sorumluluklarını zamanında yapanlar ile son dakika yapanların puanları diğerlerine göre düşük çıkmıştır. Yaşam Doyumunu puanları arasındaki farkın ise sorumluluklarını zamanında yapanlar ile geciktiren ve hiç yapmayanlar arasında; son dakikada yapanlar ve geciktirenler arasında, geciktirenler ile zamanında yapanlar ve son dakikada yapanlar arasında; hiç yapmayanlar ve zamanında yapanlar arasında olduğu tespit edilmiştir. Sorumluluklarını hiç yapmayanlar ile geciktirenlerin puanları diğerlerine göre anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada, üniversite öğrencilerindeki akademik erteleme davranışlarının sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumuyla ilişkileri çeşitli değişkenlerle karşılaştırılarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda sosyal medya bağımlılığı ile yaşam doyumunu arasında negatif; akademik erteleme ile yaşam doyumunu arasında da negatif bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre yaşam doyumunu puanları düşük olan bireylerin sosyal medya bağımlılık seviyelerinin yükseldiği ve yaşam doyumunu düşük bireylerin daha fazla akademik ertelemeye başvurduğu tespit edilmiştir. Böylece akademik erteleme davranışı yüksek bireylerin yaşam

doyumları da düşük olduğundan daha fazla sosyal medyaya yönelmektedir sonucunun bulunmasıyla araştırmamızın H1 hipotezi kabul edilmiştir. Ancak, akademik erteleme arttıkça sosyal medya bağımlılığı da artar şeklinde bir sonuç bulunamadığından H2 hipotezi reddedilmiştir.

Sosyal medya bağımlılığı ile yaşam doyumunu arasında negatif yönde ilişkinin olduğu araştırmalar incelendiğinde bu çalışmayı destekleyen benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarında da sosyal medya bağımlılığı yüksek olan bireylerin yaşam doyumlarının düşük olduğu görülmüştür (Blachnio, Przepiorka ve Pantic, 2016; Dilsiz, 2019; Dilsiz ve Kandemir, 2020; Güler, Şahin ve Balcı, 2022; Türe, 2022; Yüksel, Çini ve Yasak, 2020).

Tiryaki (2015), Srivastava'nın (2015) ve Zhan ve diğerlerinin (2016) çalışmalarında ise tam tersi sonuçlar bulunmuştur. Buna göre sosyal medya bağımlılığıyla yaşam doyumunu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır ve sosyal medyaya daha fazla yönelen bireylerin yaşam doyumları da yükselmektedir. Sosyal medyanın daha çok kullanılmasıyla sosyal yönden daha fazla etkileşime giren bireylerin yaşam doyumlarının da yükseleceği öne sürülmektedir. Sosyal medya bağımlılığı ile yaşam doyumunu arasında ilişkinin olup olmadığına yönelik yapılan diğer çalışmalarda ise çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Hawi ve Samaha'nın (2016), 396 üniversite öğrencisiyle gerçekleştirdikleri çalışmada, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumunu arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Buna göre sosyal medya bağımlılık seviyesi yükseldikçe yaşam doyumları da yükselmektedir. Farklı bir sonuç olarak Balcı ve diğerleri (2019) ile Kvintová ve diğerlerinin (2020) yaptıkları çalışmada sosyal medya bağımlılığı ile yaşam doyumunu arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Bayramoğlu ve Gültekin'in (2023) de çalışmasında sosyal medya bağımlılığı ile yaşam doyumunu arasında herhangi bir ilişki görülmemiştir.

Bu çalışmada H2 hipotezinin reddedilmesine karşın sosyal medya bağımlılığı arttıkça akademik erteleme de artmaktadır yönünde pozitif ilişki olduğuna dair çeşitli çalışmalara da rastlanmıştır. Buna göre Gür ve diğerlerinin (2018) çalışmasında sosyal medya bağımlılık seviyeleri yüksek olan üniversite öğrencilerinin daha fazla akademik erteleme davranışları gösterdiği tespit edilmiştir. Çakmak (2023) ve Günay (2019) çalışmalarında üniversite öğrencilerindeki sosyal medya bağımlılığının akademik ertelemeyi etkilediğini ve sosyal medya kullanım süresinin artmasıyla akademik ertelemenin de arttığını belirtmiştir. Yılmaz'ın (2024) çalışmasından elde edilen sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin akademik erteleme davranışının sosyal medyayı kullanma süresine göre değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılırken, katılımcıların sosyal medya bağımlılığı ile akademik erteleme puanları arasında orta düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen bir başka sonuç ise yaş ile sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme ve yaşam doyumu arasında; sınıf düzeyi ile yaşam doyumu arasında; genel not ortalaması ile yaşam doyumu arasında; günlük internet kullanımıyla sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme arasında; en çok tercih edilen sosyal medya uygulamasıyla sosyal medya bağımlılığı arasında; akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihleriyle sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ancak cinsiyet faktörünün sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme ve yaşam doyumu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda cinsiyet değişkeni hariç, sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme ve yaşam doyumu üzerinde yaş, kaçınıcı sınıfta olduğu, genel not ortalaması, günlük sosyal medya kullanım süresi, hangi sosyal medya uygulamalarını kullandığı ve akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihleri gibi değişkenlerin etkisinin olmasıyla H3 hipotezi kabul edilmiştir.

Araştırmada ele alınan değişkenlerle ilgili sonuçlar incelendiğinde; yaş değişkeniyle sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme ve yaşam doyumunu arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Özellikle 18-22 yaş grubundaki üniversite öğrencilerinin sosyal medyaya olan bağımlılıklarının daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan yaş ilerledikçe sosyal medyaya olan bağımlılığın ve akademik ertelemenin azaldığı, yaşam doyumunun da yükseldiği görülmüştür. Yaş faktöründe özellikle 26 ve üzeri yaşta olanların yaşam doyumları yüksek ve sosyal medya bağımlılıkları düşük bulunmuştur. Bunun nedenleri ise; bir iş sahibi olmaya yönelik eğitim alma (yüksek lisans, sertifika, mesleki okul vb) veya bir işte çalışma, ekonomik kaygının azalması, ev ve aile sahibi olma gibi etkenlerle yaşam doyumun yükseldiği ve sosyal medyaya olan düşkünlüğün azaldığı değerlendirilmektedir. Üniversite çağındaki gençlerin ise genellikle uyum sorunları, akademik başarısızlık, arkadaşlık ilişkilerinde yaşanan sorunlar, ailevi sorunlar, maddi sorunlar, iş bulamama ve gelecek kaygısı gibi nedenlerle yaşam doyumlarının düşük, akademik ertelemelerinin yüksek olduğu ve bu nedenle internet ve sosyal medya gibi platformlarda daha fazla zaman geçirdikleri düşünülmektedir.

Bu araştırma sonucunu destekleyen çalışmalar incelendiğinde de yaş ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı farklar bulunduğu tespit edilmiştir (Bayrakdaroğlu, Türkmen ve Öntürk, 2023; Yüksel, 2019; Yüksel, Çini ve Yasak, 2020). Bu sonuçlara göre de yaş ilerledikçe sosyal medya bağımlılığının azaldığı tespit edilmiştir. Yaş ile akademik erteleme arasında herhangi bir ilişki olup olmadığına dair yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş ve yaşın akademik erteleme üzerinde önemli etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Düzgün, 2022). Buna göre yaşın akademik erteleme ve sosyal medya bağımlılığında önemli etkilerinin olduğu, özellikle 20-22 ve 23-25 yaş aralığındaki gençlerde akademik erteleme ve sosyal medya bağımlılığının daha fazla görüldüğü tespit

edilmiştir. Yaş ile yaşam doyumu arasında anlamlı ilişkilerin olduğu çalışmalar da bulunmaktadır. Buna göre yaş ilerledikçe yaşam doyumu da artmaktadır (Greene ve Yoon, 2003; Frey ve Stutzer, 2002).

Bu araştırma sonucundan farklı olarak yaş değişkeniyle akademik erteleme, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu arasında ilişkinin olmadığına yönelik çalışmalar bulunmuştur. Düzgün (2022) ve Eren'in (2020) çalışmalarında sosyal medya bağımlılığı ile yaş değişkeni arasında herhangi bir farklılık bulunamamıştır. Araştırma sonucunda sosyal medya bağımlılığının akademik erteleme davranışını en çok etkileyen faktör olduğu belirlenmiştir. Çakıcı'nın (2003) çalışmasında ise üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Yaş ile yaşam doyumu arasında herhangi bir ilişki olmadığına ilişkin çalışmalar da mevcuttur (Dağdelen, 2008; Huebner vd., 2000).

Araştırmada ele alınan cinsiyet değişkeni ile akademik erteleme, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu puanları arasında herhangi bir fark bulunamamıştır. Erkek katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanları kadınlara göre daha fazla çıkmasına rağmen ortalamalar arasında herhangi bir fark olmamıştır. Tam tersi olarak kadınların akademik erteleme ve yaşam doyumu puanlarının erkeklere oranla yüksek çıkması ortalamaları etkilememiştir. Bu sonuca göre cinsiyetin sosyal medya bağımlılığı, akademik erteleme ve yaşam doyumu üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilmektedir. Bu çalışma sonucunu destekleyen araştırmalarda da cinsiyet faktörüyle sosyal medya bağımlılığı arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır (Bayramoğlu ve Gültekin, 2023; Bayrakdaroğlu, Türkmen ve Öntürk, 2023; Deniz ve Gürültü, 2018; Kaya, 2018; Türe, 2022). Aynı şekilde üniversite öğrencilerindeki akademik erteleme davranışının cinsiyet yönünden farklılaşmadığına ilişkin birçok araştırma sonucuna ulaşılmıştır (Ferrari, 1991; Ferrari, 2001; Kınık ve Odacı, 2020; Klassen

ve Kuzucu, 2009). Yaşam doyumunu ile cinsiyet arasında herhangi bir ilişki olmadığına dair yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş ve yaşam doyumunu ile cinsiyet arasında herhangi bir ilişki saptanmamıştır (Bayrakdaroğlu, Türkmen ve Öntürk, 2023; Çakır ve Oğuz, 2017; Çiftçi ve Ünsal, 2018; Hırlak, Taşlıyan ve Sezer, 2017).

Bu çalışmanın sonuçlarından farklı olarak cinsiyet değişkeni ile akademik erteleme, sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumunu puanları arasında anlamlı farkların olduğuna dair çalışmalar da bulunmaktadır. Kıran, Küçükboşancı ve Emre (2020), Tektaş (2014) ve Çağlayan'ın (2022) çalışmalarında sosyal medya bağımlılığı ile cinsiyet arasında anlamlı farkların olduğu saptanmıştır. Buna göre kadınların erkeklere oranla daha fazla sosyal medyaya bağımlı oldukları, yaş ilerledikçe bağımlılığın azaldığı ve sosyal medya kullanım süresi arttıkça bağımlılığın da arttığı tespit edilmiştir. Akademik erteleme davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmasına yönelik çeşitli araştırmalar mevcuttur. Özellikle erkeklerin daha fazla akademik ertelemeye meyilli oldukları tespit edilmiştir (Çeviker vd., 2019; Pala, Akyıldız ve Bağcı, 2011; Jackson, 2022; Patrzek vd., 2014; Uzun, Demir ve Ferrari, 2009; Uzun ve Saçkes, 2011; Pychyl, Coplan ve Reid, 2002). Cinsiyet ile yaşam arasında da anlamlı farklar olduğu birçok araştırmada tespit edilmiştir (Balci ve Koçak, 2017; Şahin, 2016; Türe, 2022).

Üniversite öğrencilerinin kaçınıcı sınıfta oldukları ile akademik erteleme ve sosyal medya bağımlılık puanları arasında herhangi bir fark bulunamazken, yaşam doyumları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Özellikle üniversite ikinci sınıfa devam edenlerin puanları diğerlerine göre daha düşüktür. Dolayısıyla aralarındaki negatif korelasyon nedeniyle ikinci sınıfların yaşam doyumları düşük olduğu için akademik ertelemeye ve sosyal medyaya daha fazla ilgi gösterdikleri

değerlendirilmektedir. Böylece akademik ertelemeleri ve sosyal medya bağımlılıkları yüksek olduğundan akademik yönden de performansları düşebilmektedir. İkinci sınıflardaki bu düşüşün sebepleri olarak birinci sınıfın iyi geçmemesi, uyum ve arkadaşlık, aile, ekonomik sorunların devam etmesi, ilk senedeki problemlerin çözülememesi nedeniyle sorunlardan kaçmak için internet ve sosyal medya gibi alanlara yönelmeleri gibi sebepler sıralanabilmektedir. En yüksek puanı ise lisansüstü eğitimde olanlar almıştır. Lisans mezunu olanlar seçtikleri bölümle ilgili genel bir yeterlik kazanırken, yüksek lisans daha fazla uzmanlaşmayı sağlamaktadır. Yüksek lisans eğitimiyle birey daha fazla bilgi edinir, ilgili alanın uzmanı ve ihtiyaç duyulan kişisi olabilir. Bu eğitim sonunda kişi karar mercilerine etki edebilir, yön verebilir ve edindiği bilgi ve beceri birikimiyle özgüveni artabilir. Sonrasında doktora eğitimiyle özel bir uzmanlık sahibi olabilir. Dolayısıyla lisansüstü eğitimde olanların ilgilenecekleri ve sürdürecekleri o kadar çok alan ve konu varken sosyal medya ve internet gibi platformlarla vakit geçirecek zamanlarının olmadığı, bu sebeple de puanlarının diğerlerine oranla daha düşük seviyede olduğu düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde üniversite öğrencilerinin kaçınıcı sınıfta olduklarının akademik erteleme, sosyal medya bağımlılık ve yaşam doyumu üzerindeki etkilerine ilişkin çalışma bulunamamıştır. Ancak sınıf düzeyinin akademik erteleme, sosyal medya bağımlılık ve yaşam doyumu üzerindeki etkilerinin ayrı ayrı ele alındığı çalışmalar mevcuttur. Buna göre sınıf düzeyinin sosyal medya bağımlılık seviyesine etkilerinin incelendiği çalışmalarda aralarında herhangi bir etkileşim bulunamamıştır (Belcr, Uysal ve Akgün, 2022; Deniz ve Gürültü, 2018; Doğrusever, 2021; Omay ve Ünal, 2024). Bu çalışmayı destekler nitelikteki araştırmalar incelendiğinde sınıf düzeyi ile akademik erteleme arasında herhangi bir fark bulunamamıştır (Pala, Akyıldız ve Bağcı, 2011; Topuzoğlu vd., 2022). Bu araştırma sonucundan farklı bir sonuç olarak sınıf düzeyi ile akademik erteleme puanları arasında anlamlı farklar bulunan çalışmalar da bulunmaktadır

(Çelikkaleli, 2013; Durdu, 2018; Özzorlu ve Kaya, 2018). Bu araştırma sonucundan farklı olarak sınıf düzeyi ile akademik erteleme ve sosyal medya bağımlılık seviyeleri arasında anlamlı ilişkiler olduğuna dair çalışmalar da bulunmaktadır (Kürkçü, 2017; Özzorlu, 2018; Nwosu vd., 2020; Zhang vd., 2022).

Üniversite öğrencilerinin genel not ortalamaları ile yaşam doyumları arasında da anlamlı farklar bulunurken, sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme düzeyleri arasında bir farklılık bulunamamıştır. Genel not ortalamaları düşük olan bireylerin yaşam doyumları da düşük seviyededir. 2.00 ve altı genel ortalamasına sahip katılımcıların yaşam doyumları, 3.01 - 4.00 arasında olanlara göre daha düşüktür. Aralarındaki negatif korelasyon açısından incelendiğinde ise yaşam doymu puanları ve genel not ortalamaları düşük olan katılımcıların sosyal medya bağımlılık ve akademik erteleme seviyelerin yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Sosyal medya bağımlılığı ve akademik ertelemenin genel not ortalamasını etkilememesine rağmen yaşam doymu ve genel not ortalaması düşük bireylerin aynı şekilde sosyal medya bağımlılık ve akademik erteleme ölçeğinden daha yüksek puanlar aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuca göre de genel not ortalamasının yaşam doymunu olumsuz yönde etkilediği, yaşam doymu düşük olan bireylerin akademik başarısının da düşük olduğu ve sosyal medya bağımlılıklarının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Üniversite öğrencilerinin genel not ortalamaları ile yaşam doyumları arasında ilişki olduğuna dair sınırlı sayıda çalışma bulunmuştur (Antaramian ve Lee, 2017; Wong vd., 2020). Ayrıca genel not ortalamasının akademik ertelemeyi etkilediğine ilişkin de yeterince çalışma bulunamamıştır (Kirschner ve Karpinski, 2010).

Katılımcıların sosyal medyayı günlük kullanım süreleri ile sosyal medya bağımlılık puanları ve akademik erteleme puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunurken, yaşam doyumu puanları arasında anlamlı farklar bulunamamıştır. Sosyal medya bağımlılığı açısından incelendiğinde sosyal medyayı kullanma süresi arttıkça bağımlılık düzeyinin de yükseldiği tespit edilmiştir. Akademik erteleme puanlarına göre de sosyal medya kullanım süresi arttıkça akademik ertelemenin yükseldiği görülmüştür. Bu sonuçlara göre üniversite öğrencilerinin sosyal medya ile geçirdikleri zaman arttıkça bağımlılık seviyelerinin ve akademik erteleme davranışlarının yükseldiği tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunu destekler nitelikte günlük kullanım süresi ile sosyal medya bağımlılık puanları arasında önemli ilişkiler olduğu yönünde çalışmalar mevcuttur (Akyol, Demir ve Erdem, 2022; Arın, 2013; Küçükkaya vd., 2022; Tutkun Önal, 2015). Bu çalışma sonuçlarından farklı olarak sosyal medyayı günlük kullanım süresinin akademik ertelemeye herhangi bir etkisinin olmadığına ilişkin çeşitli araştırmalarla birlikte (Küçükkaya vd., 2022), birçok etkisinin olduğuna dair araştırmalar da bulunmaktadır (Demir, 2017; Huang ve Leung, 2009; Gür vd., 2018; Kirschner ve Karpinski, 2010). Buna göre akademik ertelemenin en büyük nedenlerinden birisi sosyal medyanın yoğun biçimde kullanılmasıdır. Sosyal medyada uzun süre vakit geçirilmesi akademik erteleme davranışını artırmaktadır (Caratiquit ve Caratiquit, 2023; He, 2017).

Akademik erteleme puanları, tercih edilen sosyal medya uygulamasına göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Bu, akademik erteleme davranışının sosyal medya tercihiyle doğrudan ilişkili olmadığını düşündürmektedir. Öğrencilerin erteleme davranışları, sosyal medya kullanım alışkanlıklarından bağımsız olabilir ve bu durum, erteleme davranışının daha karmaşık ve çok faktörlü bir olgu olduğunu göstermektedir. Ancak akademik başarıyı ve genel yaşam doyumunu artırmak için sosyal medya kullanımının ötesinde daha geniş çaplı yaklaşımlar gerekmektedir. Erteleme davranışlarının ve yaşam doyumunun daha karmaşık

faktörlerden etkilendiğini ve sosyal medya tercihinden bağımsız olduğunu göstermektedir. Araştırmalar incelendiğinde Facebook uygulamasını kullananların, Facebook kullanmayanlara kıyasla daha düşük not ortalamalarına sahip olduklarını ve haftalık çalışma sürelerinin daha az olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, sosyal medyanın akademik performans üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayan çeşitli çalışmalarda da doğrulanmaktadır. Yoğun sosyal medya kullanımı, öğrencilerin dikkatini dağıtarak ve çalışma alışkanlıklarını olumsuz etkileyerek akademik başarılarını düşürebilmektedir (Akkuş, 2018; Huang ve Leung, 2009; Kirschner ve Karpinski, 2010).

Katılımcıların akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihleri ile sosyal medya bağımlılık ve yaşam doyumu puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunurken, akademik erteleme davranışı puanları arasında herhangi bir farklılık bulunamamıştır. Zamanında sorumluluklarını yapanlar en yüksek yaşam doyumuna sahipken, yapmayanlar en düşük yaşam doyumuna sahiptir. Yaşam doyumunun akademik sorumluluklarını yerine getirme alışkanlıklarıyla ilişkili olabileceği değerlendirilmektedir. Daha yüksek yaşam doyumuna sahip olan bireyler, akademik sorumluluklarını zamanında yapma eğilimindedir. Katılımcıların sosyal medya bağımlılığı puanları, akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihinin göre değişmektedir. Sorumluluklarını geciktirenlerin ve hiç yapmayanların sosyal medya bağımlılığı puanları daha yüksek bulunmuştur. Sosyal medya bağımlılığının akademik sorumluluklarını yerine getirme davranışını olumsuz etkileyebileceğini düşündürmektedir. Sosyal medya bağımlılığı ve düşük yaşam doyumu, sorumluluklarını geciktirme veya yapmama eğilimi ile ilişkili olabilmektedir. Bununla birlikte katılımcıların sorumluluklarını yerine getirme tercihlerine göre akademik erteleme puanları, istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu sonuç katılımcıların erteleme davranışlarının sorumluluklarını yerine getirme tercihleriyle doğrudan ilişkili

olmadığını göstermektedir. İlgili literatür incelendiğinde akademik sorumluluklarını yerine getirme tercihleri ile sosyal medya bağımlılık puanları arasında anlamlı ilişkiler olduğuyla ilgili bu çalışmayı destekleyen çalışmalar bulunmuştur. Buna göre öğrenciler genellikle sosyal medya yüzünden sorumluluklarını aksatmaktadır (Ayaydın ve Ayaydın, 2018; Türkadı Gervan ve Kadioğlu Ateş, 2023).

Bu araştırma sonuçlarından yola çıkılarak çeşitli öneriler de geliştirilmiştir. Öğrencilerin akademik sorumluluklarını yerine getirme alışkanlıklarını geliştirmek için sosyal medya kullanımını kontrol altında tutmak ve yaşam doyumunu artırmaya yönelik müdahaleler yapmak, onların akademik başarılarını ve genel refahlarını olumlu yönde etkileyebilir. Bu nedenle, öğrencilerin sosyal medya kullanımını sınırlandırmak, zaman yönetimi becerilerini geliştirmek ve yaşam doyumunu artırıcı programlar uygulamak, eğitim süreçlerinde önemli adımlar olarak değerlendirilebilir.

Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığının önüne geçmek için üniversitelerde öncelikle zamanın verimli ve kaliteli kullanılmasıyla ilgili psiko eğitimler düzenlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Zamanını verimli kullanan üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışı sergileme oranının bu anlamda düşme eğilimi göstermesi beklenmektedir. Dolayısıyla akademik sorumluluklarını yerine getiren öğrencilerde yaşam doyumunun da artması olağan görülmektedir. Ayrıca sosyal medyanın daha işlevsel kullanılması hususunda da öğrencileri bilgilendirmenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Sosyal medya bağımlılığının birçok psikopatolojik durumla ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda üniversite öğrencilerinin bu konuda farkındalık kazanması son derece önemlidir. Bilinçli farkındalık sahibi öğrenciler sosyal medyayı aşırı kullanım sonucu oluşacak patolojileri kendi kendilerine fark ederek olası olumsuz sonuçların önüne geçebilecekleri düşünülmektedir.

Sosyal medya bağımlılığının yalnızlık ve sosyal fobi gibi iletişim zayıflığı içeren durumlarda tetiklendiğiyle ilgili literatür bilgileri bulunmaktadır. Bu kapsamda öğretmenlerin bu sorunları yaşayan öğrencileri yüz yüze rahat iletişim kurmaları için desteklemesi veya uzmanlara yönlendirmesi neticesinde öğrencilerin kişilerarası iletişim ihtiyaçlarını sanal ortam yerine yüz yüze karşılamalarına yardımcı olacağı değerlendirilmektedir. Araştırmanın kısıtlılıkları göz önünde bulundurulduğunda, farklı değişkenler (maddi durum, boş zamanlarını değerlendirme şekli, sosyal aktivite tercihleri, anne-baba eğitim seviyesi, bursluluk durumu, yüz yüze ve online arkadaş sayısı) kullanılarak, nicel ve nitel yöntemlerle çeşitlendirilerek, farklı üniversitelerde, farklı örneklem gruplarıyla veya farklı eğitim düzeyindeki öğrencilerin akademik erteleme davranışlarını ele alan karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak mevcut konunun yeniden incelenmesinin alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Destek/Finansman Bilgileri:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Araştırma için 03.04.2024 tarihinde Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Etik Kurulunun 112260 sayılı kararı ile izin alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, C.H. ve Gedik, H. (2021). Öğretmen adaylarının sosyal medya bağımlılığı ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1): 32-65. <https://doi.org/10.48174/buaad.932899>.
- Akkuş, R. (2018). *8. sınıf öğrencilerinin Facebook tutumu ile akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Balıkesir ili merkez ilçeler örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir
- Aksoğan, M. ve Atıcı, B. (2022). Üniversite öğrencilerinin nomofobi düzeyleri ile akademik erteleme davranışları arasındaki ilişki. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 24(3): 519-530. DOI:10.17556/erziefd.937544
- Akyol, G.T., Demir, İ. ve Erdem, S. (2022). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ile akademik öz yeterlik ve yalnızlık arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(3): 508-518. <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1139247>
- Amudhan, S., Prakasha, H., Mahapatra, P., Burma, A. D., Mishra, V., Sharma, M. K. ve Rao, G. N. (2021). Technology addiction among school-going adolescents in India: epidemiological analysis from a cluster survey for strengthening adolescent health programs at district level. *Journal of Public Health*, 44(2): 286-295.
- Antaramian, S. ve Lee, J. (2017). The importance of very high life satisfaction for students' academic success. *Cogent Education*, 4(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2017.1307622>
- Argın, F. S. (2013). *Ortaokul ve lise öğrencilerinin sosyal medyaya ilişkin tutumlarının incelenmesi: Çekmeköy örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Ashraf, M., Malik, J. A., ve Musharraf, S. (2019). Academic stress predicted by academic procrastination among young adults: Moderating role of peer influence resistance. *Journal of Liaquat University of Medical & Health Sciences*, 18(1): 65-70.
- Atamtürk, E., Çalık Var, E. ve Gökler, R. (2020). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 1(1): 1-20.
- Ayaydın, Y. ve Ayaydın, H. Y. (2018). Sosyal medyanın değer oluşturma sürecindeki rolünün öğrenci görüşleriyle incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(35), 57-89.
- Balcı, Ş. ve Koçak, M. C. (2017). *Sosyal medya kullanımı ile yaşam doyumu arasındaki ilişki: üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Balcı, Ş., Gölcü, A. ve Gölcü, A. A. (2019). Sosyal medya kullanımı ile kendini gizleme ve yaşam doyumu arasında bir bağlantı var mı?. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1): 173–190.
- Balkıs, M., ve Erdiñç, D. (2017). Gender differences in the relationship between academic procrastination, satisfaction with academic life and academic performance. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 15(1): 105-125.
- Bayrakdaroğlu, Y., Türkmen, M.U. ve Öntürk, Y. (2023). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık ve yaşam doyum düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 6(4): 1209-1222. <https://doi.org/10.38021/asbid.1345259>.
- Bayramoğlu, G. ve Gültekin, F. (2023). Z kuşağının sosyal medya bağımlılığının yaşam doyumu üzerine etkisi. *Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(1): 27-53.

- Baysal, N. ve Dağlı, A. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59): 1250-1263.
- Belcer, M., Uysal, İ. ve Akgün, A. (2022). Üniversite öğrencilerinin Facebook bağımlılık düzeylerinin belirlenmesi: Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu örneği. *Hastane Öncesi Dergisi*, 7(3): 349-363. <https://doi.org/10.54409/hod.1200538>
- Berber-Çelik, Ç. ve Odacı, H. (2015). Akademik erteleme davranışının bazı kişisel ve psikolojik değişkenlere göre açıklanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3): 31-47.
- Blachnio, A., Przepiorka, A. ve Pantic, I. (2016). Association between Facebook addiction, self-esteem and life satisfaction: a cross-sectional study. *Computers in Human Behavior*, 55: 701-705.
- Burka, J.B. ve Yuen, L.M. (1983). *Procrastination: Why you do it, what to do about it*. Reading, MA: AddisonWesley.
- Caratiquit, K.D. ve Caratiquit, L. J. C. (2023). Influence of social media addiction on academic achievement in distance learning: Intervening role of academic procrastination. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 24(1): 1-19.
- Chen, C., Zhu, Y., Xiao, F. ve Que, M. (2023). Academic motivation and social support: mediating and moderating the life satisfaction and learning burnout link. *Psychol Res Behav Management*, 4(16): 4583-4598.
- Constantin, K., English, M.M. ve Mazmanian, D. (2018). Anxiety, depression, and procrastination among students: Rumination plays a larger mediating role than worry. *Journal of Rational Emotive & Cognitive-Behavior Therapy*, 36(1): 15-27. doi:10.1007/s10942-017-0271-5.

- Cumaoğlu, G. K., ve Coşkun, Y. D. (2012). Öğretmenlerin akademik erteleme davranışları ile teknoloji kullanım durumları arasındaki ilişki. *Electronic Turkish Studies*, 7(4): 2237-2247.
- Çağlayan, T.M. (2022). *Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve etkileyen faktörler*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.
- Çakıcı, D.Ç. (2003). *Lise ve üniversite öğrencilerinde genel erteleme ve akademik erteleme davranışının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Ankara
- Çakmak, S. (2023). *Üniversite öğrencilerinde sosyal medya kullanımı ve depresyon ilişkisinde akademik ertelemenin aracı rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi. İstanbul.
- Çeviker Ay, Ş., Arslan, F.Z., Adıgüzel, İ., Çoban, K. (2019). Lise öğrencilerinin akademik öz yeterlik algısı ve akademik erteleme davranışı arasındaki ilişki. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1): 116-126.
- Çiftçi Arıdağ, N. ve Ünsal Seydooğulları, S. (2019). Lise öğrencilerinin yaşam doymu ve yılmazlık düzeylerinin anne-baba tutumlarıyla ilişkisi açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4): 1037-1060.
- Çok, R., ve Kutlu, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin ders esnasında yaptıkları siber aylıklık davranışları ile akademik güdülenme düzeylerinin incelenmesi. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(1): 1-21.
- Dağdelen, M. (2008). *Üretim ve hizmet sektöründe çalışan işçilerde ruhsal sağlık düzeyi, ruhsal belirti dağılımı, algılanan sağlık, iş doymu, yaşam doymu ve sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması*. Uzmanlık Tezi. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi. Malatya.

- Dawson, B. ve Trapp, R.G. (2001). *Probability & related topics for making inferences about data. Basic & Clinical Biostatistics (3rd Edition)*. USA: McGraw-Hill Medical Publishing.
- Demir, A. ve Uzun, B. (2015). Erteleme: Türleri, bileşenleri, demografik etkenler ve kültürel farklılıklar. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1): 106-121.
- Demirci, İ. (2019) Bergen sosyal medya bağımlılığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması, depresyon ve anksiyete belirtileriyle ilişkisinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20 (Ek sayı 1): 15-22. <http://dx.doi.org/10.5455/apd.41585>
- Deniz, L. ve Gürültü, E. (2018). Lise öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2): 355-367.
- Dilsiz, N.B. (2019). *Lise öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığının bağlanma stilleri ve yaşam doyumu ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.
- Dilsiz, N. B. ve Kandemir, M. (2020). Lise öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığının bağlanma stilleri ve yaşam doyumu ile ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 7(2): 32–51.
- Dinç, M. (2018). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 31-65.
- Diener, E. ve Lucas, R.E. (1999). *Personality and subjective well-being*. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (pp. 213–229). Russell Sage Foundation.
- Doğrusever, C. (2021). Ergenlerin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin bazı sosyo demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1): 23-42. <https://doi.org/10.18037/ausbd.902542>.

- Düzgün, E.D. (2022). *Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ve akademik erteleme davranışları ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ufuk Üniversitesi. Ankara.
- Eerde, W.V. (2003). "A meta-analytically derived nomological network of procrastination. *Personality and Individual Differences*, (35): 1401–1418.
- Elfil, M. ve Negida, A. (2017). Sampling methods in clinical research; an educational review. *Emergency*, 5(1): 52.
- Ellis, A., ve Knaus, W. (2002). *The procrastination workbook*. Oakland, CA 94609. New Harbinger Publications.
- Eren, F. (2020). *18-30 yaş arasındaki bireylerin sosyal medya bağımlılığı ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.
- Ferrari, J.R. (1991). Self-handicapping by procrastinators: Protecting self-esteem, social-esteem, or both? *Journal of Research in Personality*, 25(3): 245–261.
- Ferrari, J.R. (2001). "Procrastination as self-regulation failure of performance: effects of cognitive load, selfawareness, and time limits on working best under pressure. *European Journal of Personality*, (15): 391–406.
- Ferrari, J., Driscoll, M. ve Díaz-Morales, J. (2007). Examining the Self of Chronic Procrastinators: Actual, Ought, and Undesired Attributes. *Individual Differences Research*, 5(2): 115-123.
- Fettahlioğlu, M.Ş., Çıkmaz, G. ve Ateş, N.B. (2019). Sosyal medya bağımlılığı ve nomofobinin akademik ertelemeye etkisi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(42): 2875–2896. <https://doi.org/10.26450/jshsr.1372>.

- Frey, B.S. ve Stutzer, A. (2002). The economics of happiness. *World Economics*, 3(1): 25-41.
- Greene, K. ve Yoon, B. (2004). Religiosity, economics and life satisfaction. *Review of Social Economy*, 62(2): 245-261.
- Guo, M., Yin, X., Wang, C., Nie, L. ve Wang G. (2019). Emotional intelligence and academic procrastination among junior college nursing students. *Journal of Advanced Nursing*, 75(11): 2710-2718. doi: 10.1111/jan.14101.
- Güler, Ş., Şahin, Y. ve Balcı, E. V. (2022). Sosyal medyada çevrimiçi benlik sunumunun öznel iyi oluş üzerine etkisi: Instagram kullanıcıları üzerine bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(1): 361–380.
- Günay, K. (2019). *Examination of the relationship between frequency of social media use and academic procrastination behaviour of eighth grade students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Günüş, S. ve Kayri, M. (2010). Türkiye’de internet bağımlılık profili ve internet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik-güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39): 220-232.
- Gür, S., Bakırcı, Ö., Karabaş, B., Bayoğlu, F. ve Atli, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının akademik erteleme davranışları üzerindeki etkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(10): 68-77. DOI:10.29129/inujse.466534
- Halkacıoğlu, T. (2019). *Sosyal fobi belirtileri ile problemlili internet kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi. İstanbul.
- Hawi, N. S. ve Samaha, M. (2017). The relations among social media addiction, self-esteem, and life satisfaction in university students. *Social Science Computer Review*, 35(5): 576–586.

- He, S. (2017). A multivariate investigation into academic procrastination of university students. *Open Journal of Social Sciences*, 05(10): 12-24. doi:10.4236/jss.2017.510002.
- Hırlak, B., Taşlıyan, M. ve Sezer, B. (2017). İyimselik ve yaşam doyumları arasındaki ilişki, demografik özellikler bağlamında algı farklılıkları: bir alan araştırması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1): 95-116.
- Huang, H. ve Leung, L. (2009). Instant messaging addiction among teenagers in China: shyness, alienation, and academic performance decrement. *CyberPsychology & Behavior*, 12(6): 675-679.
- Huebner, E.S., Drane, W. ve Valois, R.F. (2000). Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports. *School Psychology International*, 21(3): 281-292.
- Jackson, C. (2002). "Laddishness" as a self-worth protection strategy. *Gender and Education*, 14(1): 37-51.
- Kaya, Ç. (2023). *Çocuklarda teknoloji bağımlılığı. Dezavantajlı çocuklar: tespitler ve müdahale önerileri* (1. Baskı). İstanbul: Efe Akademi yayınları.
- Kaya, G. (2018). *Sosyal medya bağımlılığı ile internet kullanım amaçları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Mersin Üniversitesi. Mersin.
- Keser, A. (2011). Çalışma yaşamı ile yaşam doyumları ilişkisine teorik bakış. İstanbul Üniversitesi, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1): 897-913.
- Kınık, Ö. ve Odacı, H. (2020). Üniversite öğrencilerinde akademik erteleme davranışı: Bazı bireysel ve çevresel değişkenler bir etken olabilir mi? *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 10(1): 183-192. <https://doi.org/10.5961/jhes.2020.380>.

- Kıran, S., Küçükbostancı, H. ve Emre, İ.E. (2020). Sosyal medya kullanımının kişiler üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 13(4): 435-441. <https://doi.org/10.17671/gazibtd.693331>.
- Kim, K. R. ve Seo, E. H. (2015). The relationship between procrastination and academic performance: A meta-analysis. *Personality and Individual Differences*, 82: 26-33. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.02.038>.
- Kirschner, P. A. ve Karpinski, A. C. (2010). "Facebook and academic performance." *Computers in Human Behavior*, 26(6): 1237-1245.
- Klassen, R.M. ve Kuzucu, E. (2009). Academic procrastination and motivation of adolescents in Turkey. *Educational Psychology*, 29(1): 69-81.
- Knaus, W.J. (1998). *Do it now! Break procrastination habit (second edition)*. New York: John Wiley ve Sons, Inc.
- Küçükkaya, B., Özdemir, B. ve Kahyaoğlu-Süt, H. (2022). Hemşirelik öğrencilerinde sosyal medya kullanımı ile akademik başarı ve akademik öz yeterlik, arasındaki ilişki. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 9(1): 31-41.
- Küçükvardar, M. ve Tıngöy, Ö. (2018). Teknoloji bağımlılığının semptomlar temelinde incelenmesi. *Academic Journal of Information Technology*, 9(35): 111-123.
- Kürkçü, R. (2017). Ortaokul öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Current Research on Social Sciences (JoCRSS)*, 7(2): 106-116.
- Kvintová, J., Cakirpaloglu, S. D. ve Hájková, R. (2020). Relationship between internet addiction, life satisfaction and anxiety in pre-service teachers of generation Z. In *EDULEARN20 Proceedings* (pp. 5843-5849). IATED.
- Long, E.C., Verhulst, B., Neale, M.C., Lind, P.A., Hickie, I.B. ve Martin, N.G. (2016). The Genetic and Environmental Contributions to Internet Use

- and Associations with Psychopathology: A Twin Study. *Twin Research and Human Genetics*, 19(1): 1-9.
- Milgrim, N.N., Mey-Tal, G. ve Levinson, Y. (1998). Procrastination, generalized or specific, in college students and their parents. *Personality and Individual Differences*, 25(2): 297–316.
- Myers, D.G. ve Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1): 10–19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x>
- Nayak, S.G. (2019). Impact of procrastination and time-management on academic stress among undergraduate nursing students: A cross sectional study. *International Journal of Caring Sciences*, 12(3): 1480-1486.
- Nwosu, K. C., Ikwuka, d. O. I., Onyinyechi, M. U. ve Unachukwu, G. C. (2020). Does the association of social media use with problematic internet behaviours predict undergraduate students' academic procrastination? *Canadian Journal of Learning and Technology*, 46(1): 1-20.
- Odacı, H. ve Kaya, F. (2019). Mükemmeliyetçilik ve umutsuzluğun akademik erteleme davranışı üzerindeki rolü: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 9(1): 43-51. doi:10.5961/jhes.2019.308.
- Omay, D.M. ve Önal, N. (2024). Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(1): 32-44. <https://doi.org/10.58638/kebd.1342404>.
- Özçelik, B.H. (2021). Turizm bölümü lisans öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ile akademik erteleme davranışları arasındaki ilişki. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 2685–2698.

- Öztürk, B.N. (2020). Üniversite öğrencilerinin genel erteleme davranışları ile akademik erteleme davranışları arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 15(2): 1197-1219. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.41436>
- Özzorlu, E. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının algıladıkları anne-baba tutumları ve denetim odağı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özzorlu, E. ve Kaya, İ.G. (2019). Ortaokulda akademik erteleme: Anne-baba tutumları ve denetim odağı ile ilişkili mi? *Hayef: Journal of Education*, 16(2): 156-181. doi:10.5152/hayef.2019.1901.
- Pala, A., Akyıldız, M. ve Bağcı, C. (2011). Academic procrastination behaviour of pre-service teachers' of Celal Bayar University. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29: 1418-1425.
- Patrzek, J., Sattler, S., van Veen, F., Grunschel, C. ve Fries, S. (2014). Investigating the effect of academic procrastination on the frequency and variety of academic misconduct: a panel study. *Studies in Higher Education*, 40(6): 1014-1029. doi: 10.1080/03075079.2013.854765.
- Pychyl, T.A., Coplan, R.J. ve Reid, P.A.M. (2002). Parenting and procrastination: Gender differences in the relations between procrastination, parenting style and self-worth in early adolescence. *Personality and Individual Differences*, 33(2): 271-285.
- Rothblum, E.D., Solomon, L.J. ve Murakami, J. (1986). Yüksek ve düşük erteleyenler arasındaki duygusal, bilişsel ve davranışsal farklılıklar. *Danışmanlık Psikolojisi Dergisi*, 33 (4): 387-394. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.33.4.387>.
- Savcı, M. ve Aysan, F. (2017). Teknolojik bağımlılıklar ve sosyal bağıllık: İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı

- ve akıllı telefon bağımlılığının sosyal bağıllığı yordayıcı etkisi. *Düşünen Adam*, 30(3): 202-216.
- Senecal, C., Koestner, R. ve Vallerand, R.J. (1995). Self-regulation and academic procrastination. *The Journal of Social Psychology*, 135(5): 607-619.
- Srivastava, A. (2015). The effect of facebook use on life satisfaction and subjective happiness of college students. *The International Journal of Indian Psychology*, 2 (4): 204-216.
- Steel, P. (2007). The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential selfregularity failure. *Psychological Bulletin*, 133: 65-94.
- Stöber, J. ve Joormann, J. (2001). Worry, procrastination, and perfectionism: Differentiating amount of worry, pathological worry, anxiety, and depression. *Cognitive Therapy and Research*, 25(1): 49-60. doi:10.1023/A:1026474715384.
- Sula, A.N. ve Kumcağız, H. (2020). Ergenlerin akademik erteleme davranışları, akademik öz yeterlik inançları ve mükemmeliyetçilik. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(2): 375-386. doi: 10.16986/HUJE.2019050341.
- Şahin, C. ve Yağcı, M. (2017). Sosyal medya bağımlılığı ölçeği- yetişkin formu: geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1): 523-538.
- Tekin, O. (2019). Öğretmenlerin sosyal medya bağımlılık seviyelerinin genel erteleme davranışlarıyla ilişkisi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 4(1): 36-47.
- Tektaş, N. (2014). Üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanımına yönelik bir araştırma. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(17): 851-870.
- Teyfur, M., Akpunar, B., Safalı, S. ve Ercengiz, M. (2017). Eğitim fakültesi öğrencilerin akademik erteleme davranışları ile sosyal medya

- bağımlılığı arasındaki ilişkinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 12(3): 625-640. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12558>.
- Tice, D.M. ve Baumeister, R.F. (2018). Longitudinal study of procrastination, performance, stress, and health: The costs and benefits of dawdling. In R. Baumeister (Ed.), *Self-Regulation and Self-Control: Selected Works of R. F. Baumeister* (pp.299-309) London, United Kingdom: *Taylor and Francis*. doi:10.4324/9781315175775-9.
- Tiryaki, S. (2015). *Sosyal medya ve facebook bağımlılığı*. Konya: LiteraTürk Academia Yayını.
- Topuzoğlu, A., Özel, F., Meral, Z., İnci, İ., Ülgen, M.A. ve Aslan, S.Ö. (2022). Üniversite Öğrencilerinde Akademik Erteleme ve Yordayıcıların Değerlendirilmesi. *Turk J Child Adolesc Ment Health*, 29(3):146-151. DOI: 10.4274/tjcamh.galenos.2021.29484
- Tutkun Ünal, A. (2015). *Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tuzgöl, D.M. (2007). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22): 132-143.
- Türe, E. (2022). *Yetişkinlerde sosyal medya kirliliği ile algılanan stres ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi. Samsun.
- Türkadi Gervan, E. ve Kadioğlu Ateş, H. (2023). Ortaokul öğrencilerinde akademik erteleme eğiliminin internet bağımlılığı ve şiddet ile ilişkisi. *International Social Sciences Studies Journal*, 9(108): 5270-5286. doi:10.29228/sssjs.66428.

- Uzun, Ö.B., Demir, A. ve Ferrari, J. (2009). Exploring academic procrastination among Turkish students: Possible gender differences in prevalence and reasons. *The Journal of Social Psychology*, 149(2): 241-257. Doi:10.3200/SOCP.149.2.241-257.
- Uzun, Ö.B. ve Saçkes, M. (2011). Effects of academic procrastination on college students' life satisfaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 12: 512-519.
- Üztemur, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal medya bağımlılıkları ve akademik başarıları arasındaki ilişkide akademik erteleme davranışlarının aracı rolü. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 5(11): 63-101
- Wong, R.S.Y., Teh, C.P.W., Suhaimi, F.N.S., Azman, A.A., Ravientheran, E., Jamaludin, J., Sharada, M.B. Subramonie, P.B. (2020). Inter - relationships between life satisfaction, self-esteem and perceived stress and their influence on academic achievements among medical and dental students at a Malaysian private university. *Asia Pacific Journal of Health Sciences and Research*, 5(2): 46-64.
- Yam, F.C. ve İlhan, T. (2020). Modern çağın bütünsel teknolojik bağımlılığı: phubbing. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 12(1):1-15. doi:10.18863/pgy.551299.
- Yerdelen, S., McCaffrey, A. ve Klassen, R. M. (2016). Longitudinal examination of procrastination and anxiety, and their relation to self-efficacy for self-regulated learning: Latent growth curve Modeling. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 16(1): 5-22.
- Yılmaz, R. (2024). *Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışları üzerinde sosyal medya, dijital oyun ve televizyon bağımlılıklarının rollerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya.

- Yüksel, M. ve Yılmaz, E. (2016). Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(3): 1031-1042. DOI:10.17051/io.2016.49379.
- Yüksel, M.Y., Çini, A. ve Yasak, B. (2020). Genç yetişkinlerde sosyal medya bağımlılığı, yalnızlık ve yaşam doyumunun incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (40): 66-85.
- Yüksel, S. (2019). *Doğu Karadeniz bölgesinde sosyal medya bağımlılığı ile kişisel iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Zacks, S. ve Hen, M. (2018). Academic interventions for academic procrastination: A review of the literature. *Journal of Prevention & Intervention in The Community*, 46(2): 117-130. <https://doi.org/10.1080/10852352.2016.1198154>.
- Zhan, L., Sun, Y., Wang, N. ve Zhang, X. (2016). Understanding the influence of social media on people's life satisfaction through two competing explanatory mechanisms. *Aslib Journal of Information Management*, 68(3): 347-361.
- Zhang, X., Chen, K., Wang, M. ve Chen, C. (2022). The relationship between academic procrastination and internet addiction in college students: The multiple mediating effects of intrusive thinking and depression-anxiety-stress. *Psychology*, 13(4): 591-606

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

With the impact of developments in information and communication technologies, people have become more occupied with technology. With the new century, the demand for the internet is increasing, especially due to factors such as the spread of information and communication infrastructure

throughout the world, mobile communication technologies are constantly around people and individual or institutional relations and communication are carried out over internet networks, and accordingly, the time spent on the internet is increasing. This increase in time and the addiction to technology use also lead to the emergence of addiction types related to technology (social media, games, smartphone, internet addiction, etc.). (Long et al., 2016). It is observed that social media addiction is one of the most discussed topics in recent times. With excessive use of social media, individuals become unable to fulfill their individual, educational, social and professional responsibilities, the possibility of encountering various psychological, social and physical problems increases and, in connection with this, various procrastination behaviors can be observed in individuals (Şahin and Yağcı, 2017).

In connection with this, various procrastination behaviors can also be observed in individuals. Academic procrastination refers to the habit of constantly or occasionally postponing homework, exam preparations, or other academic tasks or postponing actions that need to be taken despite expected negative consequences (Ellis and Knaus, 2002; Rothblum, Solomon and Murakami, 1986; Steel, 2007). Research shows that academic success decreases as academic procrastination increases (Burka and Yuen, 1983; Ferrari et al., 2007; Knaus, 1998). This behavior, which is frequently preferred especially by university students, reduces students' satisfaction and performance in their academic lives, as well as increases their anxiety about academic success (Ashraf, Malik ve Musharraf, 2019; Balkis and Erdiñ, 2017), and negatively affects their physical and mental health (Demir and Uzun, 2015). Thus, individuals' life satisfaction decreases.

Factors affecting academic procrastination have been addressed in various studies, generally in relation to the individual's fear of negative evaluation regarding his/her life, self-belief/judgment, internet, social media, technology addiction, personality structure, perfectionism, loneliness and psychological factors (Berber-Çelik and Odacı, 2015; Çok and Kutlu, 2018; Doğan, Kim, and Seo, 2015; Guo et al., 2019; Kürüm and Kazak, 2014; Sula and Kumcağız, 2020; Nayak, 2019; Odacı and Kaya, 2019; Öztürk, 2020).

academic procrastination and technology addiction affect each other, students who exhibit academic procrastination behavior prefer to turn to technology more, thus negatively affecting their academic performance and life satisfaction. An uneducated and unqualified society can be one of the biggest burdens for a country, as it is only a consumer. In this context, considering the missions of universities such as increasing social knowledge, training qualified

people and contributing to economic development, it is evaluated that the effects of well-educated individuals on social change, development and production should not be ignored. In this context, it is aimed to determine the relationship between academic procrastination, social media addiction and life satisfaction and to explain the factors that may lead to university students' failure in more detail. In line with the general purpose of the study, answers were sought to the following hypotheses.

1. Individuals with high academic procrastination tend to use social media more because their life satisfaction is low.
2. There is a positive relationship between academic procrastination and social media addiction.
3. Demographic variables have effects on academic procrastination, social media addiction and life satisfaction.

Method

The relational screening model of the quantitative research was used. The population of the research consisted of students studying at ASBU TRNC in the 2023-24 period. The sample consisted of a total of 260 university students, 161 female and 99 male, determined by quota sampling method. The data of the research were collected with the Demographic Information Form, "Bergen Social Media Addiction Scale", "Academic Procrastination Scale" and "Life Satisfaction Scale".

Findings (Results)

According to the findings of the research, significant differences were found in age, grade, GPA, daily internet use, social media preference and homework preferences on social media addiction, academic procrastination and life satisfaction, but no difference was found regarding the gender factor.

Conclusion and Discussion

As a result of the research, a negative relationship was found between social media addiction and life satisfaction; and a negative relationship was found between academic procrastination and life satisfaction. According to these results, it was determined that individuals with low life satisfaction scores had higher social media addiction levels and that individuals with low life satisfaction resorted to more academic procrastination.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÖĞRETMENLERİNİN AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞI VE YAŞAM DOYUMU DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ GAZİANTEP İLİ ÖRNEĞİ

Kürşat Yusuf AYTAÇ*

Mevlüt AYVERDİ**

Hasan Hüseyin ALTUNSOY***

Mustafa ATABAK****

Öz

Bu araştırmanın amacı Gaziantep'te görev yapan Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenlerimizin akıllı telefon bağımlılığı ve yaşam doymumu düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini Gaziantep'te bulunan 318 Beden Eğitimi ve Spor öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmaya 96 Kadın ve 222 Erkek katılım sağlamıştır.

* Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, kyaytac@gmail.com, Adıyaman/Türkiye.

** Yüksek Lisans, Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, mevlitayverdi@gmail.com, Adıyaman/Türkiye.

*** Yüksek Lisans, Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, hasannaltunsoy@gmail.com, Adıyaman/Türkiye.

**** Yüksek Lisans, Adıyaman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, hasannaltunsoy@gmail.com, Adıyaman/Türkiye.

Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul 30.05.2023-415 tarih ve sayılı izni alınmıştır.

Bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış olup Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen 'Yaşam Doyumu Düzeyi' ölçeği ve Kwon ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen 'Akıllı Telefon Bağımlılığı' ölçekleri kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyeti ile yaşam doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin medeni durumu ile yaşam doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin yaşam doyumu düzeyinin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin yaşam doyumu ile akıllı telefon bağımlılığı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiş olup, akıllı telefon bağımlılık düzeyinin yükselmesi yaşam doyumunun düşmesine sebep olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Telefon Bağımlılığı, Yaşam Doyumu, İnternet, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenleri

INVESTIGATION OF SMARTPHONE ADDICTION AND LIFE SATISFACTION LEVELS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHERS GAZIANTEP PROVINCE EXAMPLE

Abstract

The purpose of this research is to examine the smartphone addiction and life satisfaction levels of Physical Education and Sports Teachers working in Gaziantep in terms of different variables. The sample of the research consists of 318 Physical Education and Sports teachers in Gaziantep. 96 Women and 222 Men participated in the research. In this study, correlational screening model was used and the 'Life Satisfaction Level' scale developed by Diener, Emmons, Larsen and Griffin (1985) and the 'Smartphone Addiction' scale developed by Kwon et al. (2013) were used. A statistically significant difference was found between the gender and life satisfaction of the teachers participating in the research. There is a statistically significant difference between the marital status and life satisfaction of the teachers participating in the research. As a result of the research, it was determined that the life satisfaction level of teachers was medium. It has been determined that there is a negative relationship between teachers' life satisfaction and smartphone addiction, and it has been observed that an increase in the level of smartphone addiction causes a decrease in life satisfaction.

Keywords: Smartphone Addiction, Life Satisfaction, İnternet, Physical Education and Sports Teachers

1.GİRİŞ

Bağımlılığa yönelik akıllara ilk gelen durum şüphesiz ki madde bağımlılığı olmaktadır. Ancak bağımlılık çok daha geniş bir kapsamı içermektedir. Kişilerin kullandığı madde türüne göre bağımlılıklar çeşitlilik ve değişkenlik göstermektedir. Aynı zamanda ayrı kategoriler kapsamında incelenmektedir (Işık, 2018). Bağımlılık modern insanın yaşadığı en ciddi psikolojik problemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojinin hayatımızda var olduğu yerle birlikte bağımlısı olunan madde sayısı ve çeşidi artış göstermektedir. Alkol ve esrar tarihte yaygın olarak bilinen bağımlılık yapan maddeler olmuşken, internet ve akıllı telefon bağımlılığı yıllardır süregelen tartışmalara konu olmuştur. Literatürde akıllı telefon bağımlılığı davranışsal bağımlılıkların bir alt kategorisi olarak değerlendirilmektedir (Cüceler vd., 2022).

Günümüz dünyasında gelişimini hızla sürdüren teknoloji radikal değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu değişim ve dönüşüm süreci yanında teknolojik yenilikler, kişileri teknolojiye daha fazla yakınlaştırırken daha çok kullanma gereksinimi ve isteği doğurmuştur (Yılmazsoy ve Kahraman, 2017). Teknolojinin kişilerde bağımlılık haline geldiği günümüzde birçok bilim insanı tarafından kabul edilen bir olgu haline almıştır. Monitör karşısında saatlerce vakit geçiren, akıllı telefonlar ile yatıp kalkan insan sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Son zamanlarda teknoloji ürünlerinde yaşanan bağımlılık sonucunda hasta olan kişilerin sayısı gözden kaçırılmayacak kadar fazladır. Bu hastaların çoğunu ise bilgisayar oyunları, internet ve akıllı telefon bağımlıları oluşturmaktadır (Yengin, 2019).

Yaşam doyumunun neyi ifade ettiği sorusunun karşılığında insanların yaşama dair isteklerinin, ihtiyaçlarının ve hayata dair isteklerinin gerçekleşmesi yanıtının alındığı belirtilmektedir. Yaşam doyumunu, kişinin sahip oldukları ile sahip olmak istedikleri unsurları kıyaslanması sonucunda ortaya çıkan durum şeklinde açıklanmaktadır. Kavramsal olarak bakıldığında yaşam doyumunun hayatın önemli bir bölümünü yordadığı belirtilmektedir. Başka bir ifade ile kişinin kendi oluşturduğu hayattan ne düzeyde memnun olduğunu göstermektedir. Kavram yaşama dair pozitif hisleri açıklamaktadır. Yaşam doyumunu, bireyin bütün halinde kendi hayatını genel anlamda olumlu değerlendirme düzeyidir (Göker, 2023). Bireylerin yaşam doyumunu düzeyi üzerinde birçok etkili faktör bulunurken, bu faktörlerden biri de akıllı telefon kullanımınıdır. Bu çalışmada beden eğitimi öğretmenlerinin akıllı telefon bağımlılığı ve yaşam doyumunu düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bağımlılık

Bağımlılık, bireyin bir davranışı ya da madde kullanımını kişinin beden ve ruh sağlığına, sosyal hayatına zarar vermesine rağmen aşırı şekilde devam ettirmesi, eylemi ya da kullanımı tekrarlamaya yönelik duyduğu istekli olma durumu olarak tanımlanabilir (Comings, 1994). Bağımlılık bir madde veya davranışı kullanmayı bırakamama ya da kontrol edememe şeklindedir. (Egger ve Rauterberg, 1996)

Bağımlılar, kullandıkları madde veya davranışın tüm olumsuz sonuçlarının farkında olsalar bile sorunlu davranışları sürdürme eğilimindedirler (Yanardağ vd., 2020). Literatüre bakıldığında genel olarak bağımlılık konusu madde bağımlılığı üzerinde olup son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle farklı bağımlılık türleri ortaya çıkmıştır.

2.2.Akıllı Telefon Bağımlılığı

Akıllı telefonların hayatımızın bir parçası haline geldiği bir dönemde, akıllı telefonların üzerimizdeki olumsuz etkileri incelendiğinde bağımlılık yapıcı yapamayacağı sorusu tartışma konusu oluyor. Akıllı telefon bağımlılığı, kullanıcıların sosyal yaşantılarını rahatsız edecek derecede akıllı telefonların aşırı kullanım durumuna denir (Keskin ve arkadaşları, 2018, s. 866). Günümüzde küçük yaşlarda da görülen akıllı telefon kullanımı gittikçe artmaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmada cep telefonu/akıllı telefon kullandığını belirten 6-15 yaş grubundaki çocukların oranı, 2021 yılında %64,4 oldu. (TUİK,2021) Akıllı telefon kullanım sıklığı ve bireylere verdiği zarar göz önüne alındığında bu önemli bir araştırma konusudur. Akıllı telefonlar bize bu kadar yakınken yapılan bir çalışma, insanların telefonlarından dolayı ayrılık kaygısı geliştirdiklerini ortaya çıkarmıştır (Ceylan, 2022). Akıllı telefon bağımlılığın kişilerin ruhsal durumuna bir etkisinin olup olmadığına dair çalışmalar mevcuttur. Akıllı telefon bağımlılığının mutluluk ile negatif yönlü ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. (Kozan vd.,2019)

"Bağımlılık" terimi tarihsel olarak ve halen alkol ve madde bağımlılıklarını kapsamakta iken son yıllarda internet bağımlılığı, video oyunu bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı gibi kavramlar davranışsal bağımlılıklar olarak anılmaya başlanmıştır. Ruhsal hastalık tanısının son versiyonu olan DSM-5'te, alkol ve madde kullanım bozukluklarının yanı sıra, davranışsal bağımlılıklar adı verilen ve şu anda sadece kumar bozukluğunu kapsayan yeni bir alan açılmıştır (Tohumcu vd., 2019). Akıllı telefon kullanımıyla ilişkili semptomların çeşitliliği, yeni akıllı telefon özelliklerindeki geniş çeşitlilik ve akıllı telefon bağımlılığıyla ilişkili farklı sorun sonuçları fikir birliğine engel olmaktadır (Güngör ve Koçak, 2020).

Ayrılık kaygısının genel olarak çocuğun annesinden ayrıldığında hissettiği, birey ile cep telefonu arasında oluşan duygu olarak tanımlanması, cep telefonunun hayatımızdaki olumsuz önemi hakkında bilgi vermektedir. Akıllı telefon bağımlılığı, cep telefonu bağımlılığı, problemlili cep telefonu kullanımı, kompulsif cep telefonu kullanımı ve cep telefonunun aşırı kullanımı terimleri, insanların akıllı telefonlarına o kadar odaklandıkları ve hayatlarının diğer alanlarını ihmal ettikleri kavramını tanımlamak için kullanılmaktadır (Kaya, 2021).

2.3.Yaşam Doymu

Bu kavram 1961 yılında Neugarten tarafından ortaya atılmış ve Neugarten'in araştırma sonuçlarına dayanarak 1974 yılında Neugarten bunun 5 faktöre bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Bulgular, yaşam memnuniyetinin beş faktöre bağlı olduğunu gösteriyor: İnsanlar hayattan keyif alıyor, hayat onlar için anlamlı, hedefleri var ve geçmişten sorumlular. Bir kişinin yaşamı boyunca hedeflerine ulaşabilmesi, kendisini değerli hissetmesi, geçmişiyile yüzleşmesi ve olumlu bir tutum sergilemesi, yüksek yaşam doyumunun göstergesidir (Kaya, 2006).

Yaşam doymu, kişinin hayattan beklentileri ile sahip olduğu fırsatları karşılaştırarak elde ettiği sonuç olarak tanımlanmaktadır (Akboğa, 2023).

Kişinin yaşam doymu, ihtiyaçları ve hayattan beklentileriyle karşılaştırılarak değerlendirilir ve yaşanan hayat, kazanılan deneyimler ve başarılar karşılaştırılarak belirlenir. Yaşam doymu, birlikte öznel iyi oluşu oluşturan olumlu duygular ve olumsuz duygulardan oluşur (Yetim, 1991).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Beden eğitimi öğretmenlerinin akıllı telefon bağımlılığı ve yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde değişkenlerin birlikte değişip değişmediği, değişiyorsa nasıl gerçekleştiği belirlenmeye çalışılmaktadır (Karasar, 2011).

3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın örnekleme 318 Beden Eğitimi Öğretmenidir. Araştırmaya katılan Beden Eğitimi öğretmenlerinin demografik özelliklerinin dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özelliklerinin Dağılımı

		F	%
Cinsiyet	Kadın ¹	96	30,2
	Erkek ²	222	69,8
Medeni durum	Evli ¹	204	64,2
	Bekar ²	114	35,8
Meslekteki yıl	5 yıl ve daha az ¹	54	17,0
	6-10 yıl ²	99	31,1
	11-15 yıl ³	63	19,8
	16-20 yıl ⁴	33	10,4
	21 yıl ve üzeri ¹	69	21,7
Yaş	24 yaş ve altı ²	6	1,9
	25-32 ³	93	29,2
	33-40 ⁴	114	35,8
	41-48 ⁵	66	20,8
	49 yaş ve üzeri ⁶	39	12,3
Aylık toplam gelir	24.000 ve altı ¹	33	10,4
	24.001-27.000 TL ²	75	23,6
	27.001-30.000 TL ³	126	39,6
	30.001-33.000 TL ⁴	33	10,4
	33.001 ve fazlası ⁵	51	16,0

Günlük uyuma süresi	5 saat ve altı ¹	15	4,7
	6-7 saat ²	264	83,0
	8-9 saat ³	36	11,3
	10 saat ve üzeri ⁴	3	0,9
	Total	318	100,0

Tabloya göre araştırmaya katılan öğretmenlerden %69,8'i erkek, %30,2'si kadındır. Öğretmenlerden %64,2'si evli, %35,8'i bekar. Öğretmenlerden %31,1'inin mesleki kıdem 6-10 yıl, %21,7'sinin 21 yıl ve üzeri, %19,8'inin 11-15 yıl, %17'sinin 5 yıl ve daha azdır. Öğretmenlerden %35,8'inin yaşı 33-40 arasıyken, %29,2'sinin 25-32, %20,8'inin 41-48 arasındadır. Öğretmenlerden %39,6'sının aylık toplam geliri 27.001-30.000 TL arasındayken, %23,6'sının 24.001-27.000 TL, %16'sının 33.001 TL ve fazlasıdır. Öğretmenlerden %83'ü günde 6-7 saat uyurken, %11,3'ü 8-9 saat uyumaktadır.

3.2. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Yaşam doyumu ölçeği ve Akıllı Telefon Bağımlılık Ölçeği kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik analizi Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Güvenirlik Analizi

Ölçek	Alt Boyut	Cronbach Alpha
Yaşam doyumu ölçeği		0,876
Akıllı telefon bağımlılık ölçeği (ATBÖ)	Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	0,854
	Yoksunluk belirtileri	0,895
	Olumlu beklenti	0,822
	Siber odaklı ilişkiler	0,809
	Aşırı kullanım	0,750
	Sosyal ağ bağımlılığı	0,799
	Fiziksel belirtile	0,880
	Ölçek Toplamı	0,944

Tabloya göre araştırmada kullanılan Yaşam Doyumu ölçeğinin cronbach alpha katsayısı 0,876'dır. Akıllı Telefon Bağımlılığı ölçeği alt boyutlarının cronbach alpha katsayısı 0,750 ile 0,944 arasında değişmektedir. Bu sonuçlara kullanılan ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde SPSS 24.0 veri analiz programı kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerinin belirlenmesinde yüzde ve frekans analizi yapılmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki anlamlılık analizleri öncesinde araştırma verilerinin normal dağılımda olma durumunu incelemek amacıyla çarpıklık ve basıklık analizi yapılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Normallik Analizi

Ölçek	Alt Boyut	Çarpıklık	Basıklık
Yaşam doyumu ölçeği		-0,244	0,421
Akıllı telefon bağımlılık ölçeği (ATBÖ)	Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	0,454	0,300
	Yoksunluk belirtileri	0,846	1,063
	Olumlu beklenti	-0,042	-0,655
	Siber odaklı ilişkiler	0,928	0,398
	Aşırı kullanım	0,526	-0,121
	Sosyal ağ bağımlılığı	0,743	0,258
	Fiziksel belirtiler	0,961	0,568

Tabloya göre Yaşam Doyumu Ölçeğinin çarpıklık katsayısı-0,244, basıklık katsayısı 0,421'dir. Akıllı Telefon Bağımlılık ölçeği alt boyutları çarpıklık katsayıları-0,042 ile 0,961, basıklık katsayıları-0,655 ile 1,063 arasında değişmektedir. Tabachnick ve Fidell'in (2013) belirttiği gibi çarpıklık ve basıklık değerlerinin-1,500 ile 1,500 arasında değişmesi araştırma verilerinin normal dağılımda olduğunu göstermektedir. Araştırma verilerinin normal dağılım göstermesi sebebiyle analizler yapılırken t Testi ve ANOVA testi uygulanmış, anlamlılık düzeyi $p=0,05$ olarak kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

Akıllı Telefon Kullanımına İlişkin Bulgular

Tablo 4. Öğretmenlerin Akıllı Telefon Kullanma Süre ve amacının Dağılımı

		F	%
Akıllı telefon kullanma süresi	1 Saatten az	12	3,8
	1-2 saat	105	33,0
	3-4 saat	135	42,5
	4 saatten fazla	66	20,8
Akıllı telefon kullanma amacı	Haber okuma	45	14,2
	Sosyal Medya (twitter, instagram, facebook vs.)	201	63,2
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.)	24	7,5
	Görüşme yapma (sesli ve görüntülü)	48	15,1

Tabloya göre araştırmaya katılan öğretmenlerden %42,5'i günde 3-4 saat akıllı telefon kullanırken, %33'ü günde 1-2 saat, %20,8'i günde 4 saatten fazla akıllı telefon kullanmaktadır. Öğretmenlerden %63,2'si akıllı telefonu sosyal medya için kullanırken, %14,2'si haber okumak, %15,1'i görüşme yapmak, %7,5'i ise ekonomi verilerini takip etmek için kullanmaktadır.

Tablo 5. Öğretmenlerin Kullandıkları İnternet Paketine İlişkin Bilgilerin Dağılımı

		F	%
İnternet paket limiti	10 GB ve altı	57	17,9
	11 GB-20 GB	126	39,6
	21 GB-30 GB	90	28,3
	31 GB ve üzeri	45	14,2
Ek paket almaya ihtiyaç duyma	Evet kesinlikle alırım	2	,6
	Arada bir alırım	94	29,6
	Hayır kesinlikle almıyorum	222	69,8

Tabloya göre araştırmaya katılan öğretmenlerden %39,6'sının kullandığı internet paket limiti 11 GB-20 GB arasıyken, %28,3'ünün 21-30 GB, 17,9'unun 10 GB ve altı, %14,2'sinin ise 31 ve üzeridir. Öğretmenlerden %69,8'i kesinlikle ek internet paketi almazken, %0,6'sı kesinlikle ek paket almakta, %29,6'sı ise arada bir internet paketi almaktadır.

Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyine İlişkin Bulgular

Tablo 6. Öğretmenlerin Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeyi

Ölçek	Alt boyutları	N	Madde Sayısı	Ort.	Ort./Madde Sayısı	Düzye
Yaşam doymu ölçeği						
Akıllı telefon bağımlılık ölçeği (ATBÖ)	Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	318	5	14,59	2,92	Orta
	Yoksunluk belirtileri	318	8	19,95	2,49	Orta
	Olumlu beklenti	318	7	14,34	2,05	Düşük
	Siber odaklı ilişkiler	318	5	14,51	2,70	Orta
	Aşırı kullanım	318	4	7,02	1,76	Düşük
	Sosyal ağ bağımlılığı	318	4	10,02	2,51	Orta
	Fiziksel belirtiler	318	2	4,75	2,37	Orta
		318	3	6,40	2,23	Düşük

Tabloya göre öğretmenlerin yaşam doymu orta düzeydedir. Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, olumlu beklenti, aşırı kullanım ve sosyal ağ bağımlılığı orta; yoksunluk belirtileri siber odaklı ilişkiler ve fiziksel belirtiler ise düşük düzeydedir.

Demografik Özelliklere Göre Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeyine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Cinsiyete Göre Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

		N	\bar{x}	Sd.	t	p
Yaşam doymu	Kadın	96	3,063	0,741	2,181	0,030
	Erkek	222	2,854	0,799		
Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	Kadın	96	2,445	0,967	-0,693	0,489
	Erkek	222	2,515	0,757		
Yoksunluk belirtileri	Kadın	96	1,987	0,966	-0,919	0,359
	Erkek	222	2,075	0,701		
Olumlu beklenti	Kadın	96	2,631	0,997	-0,931	0,352
	Erkek	222	2,732	0,839		
Siber odaklı ilişkiler	Kadın	96	1,586	0,771	-2,578	0,010
	Erkek	222	1,828	0,766		
Aşırı kullanım	Kadın	96	2,398	1,180	-1,246	0,214
	Erkek	222	2,551	0,912		
Sosyal ağ bağımlılığı	Kadın	96	2,500	1,518	1,301	0,194
	Erkek	222	2,318	0,945		

Fiziksel belirtiler	Kadın	96	2,069	0,893	-	0,036
	Erkek	222	2,302	0,907	2,108	

Tabloya göre araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyeti ile yaşam doyumu ve siber odaklı ilişkiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken ($p<0,05$), diğer alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 8. Medeni Duruma Göre Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

		N	\bar{x}	Sd.	t	p
Yaşam doyumu	Evli	204	3,044	0,782	3,942	0,000
	Bekar	114	2,690	0,747		
Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	Evli	204	2,313	0,779	-	0,000
	Bekar	114	2,819	0,808	5,486	
Yoksunluk belirtileri	Evli	204	2,006	0,801	-	0,203
	Bekar	114	2,124	0,768	1,276	
Olumlu beklenti	Evli	204	2,674	0,928	-	0,448
	Bekar	114	2,753	0,816	0,760	
Siber odaklı ilişkiler	Evli	204	1,614	0,668	-	0,000
	Bekar	114	2,007	0,884	4,463	
Aşırı kullanım	Evli	204	2,360	0,993	-	0,001
	Bekar	114	2,763	0,967	3,502	
Sosyal ağ bağımlılığı	Evli	204	2,228	1,155	-	0,003
	Bekar	114	2,632	1,097	3,043	
Fiziksel belirtiler	Evli	204	2,194	0,883	-	0,329
	Bekar	114	2,298	0,949	0,978	

Tabloya göre araştırmaya katılan öğretmenlerin medeni durumu ile yaşam doyumu, günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, siber odaklı ilişkiler, aşırı kullanım ve sosyal ağ bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken ($p<0,05$), diğer alt boyutlar arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 9. Meslekteki Yıla Göre Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

		N	\bar{x}	Sd.	F	p	Fark
Yaşam Doymu	5 yıl ve daha az ¹	54	2,867	0,693	5,952	0,000	3>1
	6-10 yıl ²	99	2,703	0,744			
	11-15 yıl ³	63	3,276	0,850			
	16-20 yıl ⁴	33	2,782	0,877			
	21 yıl ve üzeri ⁵	69	3,000	0,700			
Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	5 yıl ve daha az ¹	54	2,750	0,944	10,638	0,000	4>5
	6-10 yıl ²	99	2,674	0,688			
	11-15 yıl ³	63	2,441	0,759			
	16-20 yıl ⁴	33	2,693	0,781			
	21 yıl ve üzeri ⁵	69	1,989	0,778			
Yoksunluk belirtileri	5 yıl ve daha az ¹	54	2,143	0,697	5,108	0,001	4>5
	6-10 yıl ²	99	2,208	0,843			
	11-15 yıl ³	63	2,000	0,711			
	16-20 yıl ⁴	33	2,221	1,111			
	21 yıl ve üzeri ⁵	69	1.708	0.534			
Olumlu beklenti	5 yıl ve daha az ¹	54	2,73	0,63	5,095	0,00	2>5
	6-10 yıl ²	99	2,87	0,867			
	11-15 yıl ³	63	2,81	0,772			
	16-20 yıl ⁴	33	2,76	1,13			
	21 yıl ve üzeri ⁵	69	2,29	0,93			
Siber odaklı ilişkiler	5 yıl ve daha az ¹	54	1,91	0,95	4,588	0,00	1>5
	6-10 yıl ²	99	1,85	0,75			
	11-15 yıl ³	63	1,76	0,74			
	16-20 yıl ⁴	33	1,84	0,90			
	21 yıl ve üzeri ⁵	69	1,42	0,49			
Aşırı kullanım	5 yıl ve daha az ¹	54	2,70	1,08	10,205	0,00	2>3
	6-10 yıl ²	99	2,86	0,96			
	11-15 yıl ³	63	2,44	0,95			
	16-20 yıl ⁴	33	2,36	1,11			
	21 yıl ve üzeri ⁵	69	1,95	0,67			
Sosyal ağ bağımlılığı	5 yıl ve daha az ¹	54	2,63	1,24	6,819	0,00	3>4
	6-10 yıl ²	99	2,50	0,99			
	11-15 yıl ³	63	2,69	1,36			
	16-20 yıl ⁴	33	1,95	1,19			
	21 yıl ve üzeri ⁵	69	1,89	0,82			
Fiziksel belirtiler	5 yıl ve daha az ¹	54	2,30	1,11	4,480	0,00	4>2
	6-10 yıl ²	99	2,17	0,76			

11-15 yıl ³	63	2,36	0,91
16-20 yıl ⁴	33	2,66	1,02
21 yıl ve üzeri ⁵	69	1,93	0,75

Tablo 9'a göre araştırmaya katılan öğretmenlerin meslekte geçirdikleri yıl ile yaşam doyumu, günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, yoksunluk belirtileri, olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, aşırı kullanım, sosyal ağ bağımlılığı ve fiziksel beklentiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$).

Tablo 10. Yaşa Göre Yaşam Doyumu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

		N	\bar{x}	Sd.	F	p	Fark
Yaşam Doyumu	24 yaş ve altı ¹	6	2,70	0,986	1,13	0,34	
	25-35 ²	93	2,807	0,647			
	33-40 ³	114	2,947	0,889			
	41-48 ⁴	66	3,055	0,818			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	2,892	0,677			
Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	24 yaş ve altı ¹	6	2,750	0,548	7,313	0,00	1>5
	25-32 ²	93	2,669	0,899			
	33-40 ³	114	2,612	0,683			
	41-48 ⁴	66	2,352	0,873			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	1,933	0,714			
Yoksunluk belirtileri	24 yaş ve altı ¹	6	2,643	0,235	3,248	0,01	1>5
	25-32 ²	93	2,032	0,773			
	33-40 ³	114	2,109	0,742			
	41-48 ⁴	66	2,123	0,983			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	1,692	0,504			
Olumlu beklenti	24 yaş ve altı ¹	6	2,800	0,219	3,489	0,00	3>5
	25-32 ²	93	2,684	0,850			
	33-40 ³	114	2,874	0,788			
	41-48 ⁴	66	2,673	1,023			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	2,277	0,962			
Siber odaklı ilişkiler	24 yaş ve altı ¹	6	3,250	0,274	11,13	0,00	1>2,3
	25-32 ²	93	1,613	0,739			
	33-40 ³	114	1,954	0,779			
	41-48 ⁴	66	1,636	0,755			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	1,481	0,521			

Aşırı kullanım	24 yaş ve altı ¹	6	2,125	0,411	5,937	0,00	2>4,5
	25-32 ²	93	2,758	1,083		0	
	33-40 ³	114	2,618	0,957			
	41-48 ⁴	66	2,307	1,066			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	1,962	0,495			
Sosyal ağ bağımlılığı	24 yaş ve altı ¹	6	4,000	0,000	9,669	0,00	1>2,3
	25-32 ²	93	2,387	1,209		0	
	33-40 ³	114	2,671	1,124			
	41-48 ⁴	66	2,000	0,985			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	1,846	0,919			
Fiziksel belirtiler	24 yaş ve altı ¹	6	2,389	1,200	1,190	0,31	5
	25-32 ²	93	2,169	0,965			
	33-40 ³	114	2,307	0,858			
	41-48 ⁴	66	2,318	1,000			
	49 yaş ve üzeri ⁵	39	1,992	0,651			

Tablo 10'a göre araştırmaya katılan öğretmenlerin yaşı ile yaşam doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Öğretmenlerin yaşı günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, yoksunluk belirtileri, olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, aşırı kullanım, sosyal ağ bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Akıllı Telefon Kullanımına Göre Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılığına İlişkin Bulgular

Tablo 11. Akıllı Telefon Kullanım Süresinde Göre Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

		N	\bar{x}	Sd.	F	p	Fark
Yaşam doyumu	1 Saatten az	12	3,100	0,760	2,291	0,07	8
	1-2 saat	105	2,989	0,767			
	3-4 saat	135	2,951	0,743			
	4 saatten fazla	66	2,700	0,882			
Günlük yaşamı rahatsız etme ve	1 Saatten az ¹	12	1,375	0,402	31,19	0,00	4>1,4
	1-2 saat ²	105	2,107	0,667	8	0	
	3-4 saat ³	135	2,914	0,811			

tolerans	4 saatten fazla ⁴	66	2,972	0,885
Yoksunluk belirtileri	1 Saatten az ¹	12	1,393	0,440
	1-2 saat ²	105	1,686	0,521
	3-4 saat ³	135	2,403	0,890
	4 saatten fazla ⁴	66	2,020	0,623
Olumlu beklenti	1 Saatten az ¹	12	1,500	0,377
	1-2 saat ²	105	2,463	0,855
	3-4 saat ³	135	3,044	0,793
	4 saatten fazla ⁴	66	2,600	0,868
Siber odaklı ilişkiler	1 Saatten az ¹	12	1,250	0,452
	1-2 saat ²	105	1,464	0,521
	3-4 saat ³	135	2,006	0,867
	4 saatten fazla ⁴	66	1,796	0,770
Aşırı kullanım	1 Saatten az ¹	12	1,500	0,523
	1-2 saat ²	105	1,979	0,768
	3-4 saat ³	135	2,817	1,032
	4 saatten fazla ⁴	66	2,886	0,848
Sosyal ağ bağımlılığı	1 Saatten az ¹	12	1,500	0,522
	1-2 saat ²	105	1,957	0,978
	3-4 saat ³	135	2,633	1,213
	4 saatten fazla ⁴	66	2,659	1,089
Fiziksel belirtiler	1 Saatten az ¹	12	1,667	0,551
	1-2 saat ²	105	2,076	0,838
	3-4 saat ³	135	2,422	0,891
	4 saatten fazla ⁴	66	2,192	1,016

Tablo 11'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin akıllı telefon kullanma süresi ile yaşam doyumu, günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, yoksunluk belirtileri, olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, aşırı kullanım, sosyal ağ bağımlılığı, fiziksel belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Tablo 12. Akıllı Telefon Kullanım Amacına Göre Yaşam Doymu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

		N	\bar{x}	Sd.	F	p	Fark
Yaşam doymu	Haber okuma ¹	45	3,227	0,727	5,874	0,001	1>2,3
	Sosyal Medya (twitter, instagram facebook vs.) ²	201	2,845	0,741			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	2,550	0,935			
	Görüşme yapma (sesli ve görüntülü)	48	3,113	0,833			
Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	Haber okuma ¹	45	2,225	0,868	20,373	0,000	3>1,4
	Sosyal Medya (twitter, instagram,facebook vs.) ²	201	2,692	0,794			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	2,719	0,588			
	Görüşme yapma sesli ve görüntülü ⁴	48	1,805	1,536			
Yoksunluk belirtileri	Haber okuma ¹	45	1,791	0,700	9,224	0,000	3>1,4
	Sosyal Medya (twitter, instagram, facebook vs.) ²	201	2,175	0,816			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	2,304	0,801			
	Görüşme yapma sesli ve görüntülü ⁴	48	1,634	0,513			
Olumlu beklenti	Haber okuma ¹	45	2,547	1,030	3,358	0,019	3>4
	Sosyal Medya (twitter, instagram, facebook vs.) ²	201	2,785	0,842			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	2,900	0,849			
	Görüşme yapma sesli ve görüntülü ⁴	48	2,400	0,898			
Siber odaklı	Haber okuma ¹	45	1,517	0,534	6,717	0,000	3>1,4

ilişkiler	Sosyal Medya (twitter, instagram, facebook vs.) ²	201	1,858	0,812			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	2,000	1,030			
	Görüşme yapma sesli ve görüntülü ⁴	48	1,422	0,462			
	Haber okuma ¹	45	2,100	0,880	15,915	0,000	3>1,4
Aşırı kullanım	Sosyal Medya (twitter, instagram, facebook vs.) ²	201	2,705	1,010			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	2,938	0,910			
	Görüşme yapma sesli ve görüntülü ⁴	48	1,828	0,630			
	Haber okuma ¹	45	1,967	0,950	13,446	0,000	2>1,3,4
Sosyal ağ bağımlılığı	Sosyal Medya (twitter, instagram, facebook vs.) ²	201	2,664	1,195			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	1,938	0,742			
	Görüşme yapma sesli ve görüntülü ⁴	48	1,750	0,838			
	Haber okuma ¹	45	2,000	0,779	4,263	0,006	3>1,2,4
Fiziksel belirtiler	Sosyal Medya (twitter, instagram, facebook vs.) ²	201	2,284	0,937			
	Ekonomi (Dolar, altın, borsa, bitcoin vs.) ³	24	2,681	0,980			
	Görüşme yapma (sesli ve görüntülü) ⁴	48	2,007	0,749			

Tablo 12'ye göre öğretmenlerin akıllı telefon kullanma amacı ile yaşam doyumu, günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, yoksunluk belirtileri, olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, aşırı kullanım, sosyal ağ bağımlılığı ve fiziksel belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$).

Tablo 13. Kullanılan İnternet Paket Limitine Göre Yaşam Doyumu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Düzeyi

		N	\bar{x}	Sd.	F	p	Fark
Yaşam Doyumu	10 GB ve altı ¹	57	3,042	0,790	1,52	0,20	
	11 GB-20 GB ²	126	2,971	0,767	8	7	
	21 GB-30 GB ³	90	2,833	0,811			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	2,773	0,774			
Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans	10 GB ve altı ¹	57	2,099	0,796	9,77	0,00	4>1,2
	11 GB-20 GB ²	126	2,405	0,817	8	0	
	21 GB-30 GB ³	90	2,729	0,621			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	2,775	1,003			
Yoksunluk belirtileri	10 GB ve altı ¹	57	1,880	0,929	6,10	0,00	3>1,2
	11 GB-20 GB ²	126	1,895	0,652	2	0	
	21 GB-30 GB ³	90	2,276	0,815			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	2,238	0,773			
Olumlu beklenti	10 GB ve altı ¹	57	2,590	1,002	3,07	0,02	3>1,2
	11 GB-20 GB ²	126	2,610	0,871	5	8	
	21 GB-30 GB ³	90	2,940	0,844			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	2,627	0,812			
Siber odaklı ilişkiler	10 GB ve altı ¹	57	1,658	0,710	3,27	0,02	3>1,2
	11 GB-20 GB ²	126	1,631	0,687	9	1	
	21 GB-30 GB ³	90	1,917	0,881			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	1,900	0,798			
Aşırı kullanım	10 GB ve altı ¹	57	2,092	0,962	17,1	0,00	4>1,2
	11 GB-20 GB ²	126	2,268	0,867	99	0	
	21 GB-30 GB ³	90	2,883	1,034			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	2,933	0,939			
Sosyal ağ bağımlılığı	10 GB ve altı ¹	57	1,921	1,125	10,7	0,00	4>1,2
	11 GB-20 GB ²	126	2,274	1,118	75	0	
	21 GB-30 GB ³	90	2,417	1,015			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	3,133	1,175			
Fiziksel belirtiler	10 GB ve altı ¹	57	2,059	0,853	4,04	0,00	3>1,2
	11 GB-20 GB ²	126	2,093	0,830	2	8	
	21 GB-30 GB ³	90	2,437	0,886			
	31 GB ve üzeri ⁴	45	2,430	1,114			

Tablo 13'e göre öğretmenlerin kullandıkları internet limiti ile yaşam doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Öğretmenlerin kullandığı internet paketinin limiti ile günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, yoksunluk belirtileri, olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, aşırı kullanım, sosyal ağ bağımlılığı, fiziksel belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p>0,05$).

Yaşam Doyumu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Tablo 14. Yaşam Doyumu ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi

	2	3	4	5	6	7	8
1	r	- ,230**	-,047	- ,076	-,128*	- ,147**	-,100
	p	,000	,408	,179	,022	,009	,007
2	r		,498**	,392**	,431**	,575**	,390**
	p		,000	,000	,000	,000	,000
3	r			,644**	,669**	,718**	,575**
	p			,000	,000	,000	,000
4	N			318	318	318	318
	p			,461**	,579**	,482**	,310**
5	r				,000	,000	,000
	r					,495**	,523**
	p					,000	,000
6	r						,523**
	p						,000
7	r						
	p						,244**
	p						,000

1. Yaşam Doyumu, 2. Günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, 3. Yoksunluk belirtileri, 4. Olumlu beklenti, 5. Siber odaklı ilişkiler, 6. Aşırı kullanım, 7. Sosyal ağ bağımlılığı, 8. Fiziksel belirtiler

Yaşam doyumu ile günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans arasında negatif yönlü, orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Yaşam doyumu ile yoksunluk belirtileri, olumlu beklenti ve fiziksel belirtiler arasında negatif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir ilişki bulunmaktadır.

Yaşam doyumu ile siber odaklı ilişkiler ve sosyal ağ bağımlılığı arasında negatif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Yaşam doymu ile aşırı kullanım arasında negatif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğretmenlerin cinsiyeti ile yaşam doymu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Öğretmenlerin cinsiyeti ile siber odaklı ilişkiler ve fiziksel belirtiler arasında anlamlı farklılık bulunurken diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Avşaroğlu vd., (2005) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin cinsiyeti ile yaşam doymu düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Raslan ve Gökçen (2021) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin cinsiyeti ile yaşam doymu arasında anlamlı bir farklılık bulunduğunu belirlemişlerdir. Birtürk ve Biçer yaptıkları araştırmada öğretmenlerin cinsiyeti ile akıllı telefon bağımlılığı arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirlemişlerdir. Şahin ve arkadaşları (2013) yaptıkları çalışmalarda cinsiyetler arası fark olmadığı göstermişlerdir. Kim ve ark. (2019), yapmış oldukları çalışmada da kadın cinsiyette ATB'nin yüksek olduğunu saptamıştır. Acar, & Karavelioğlu (2022)'na göre yapmış oldukları çalışmada kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre telefon bağımlılığı daha yüksek bulundu.

Öğretmenlerin medeni durumu ile yaşam doymu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Obuz (2022)'un çalışmasında evli bireylerin, bekar bireylere göre akıllı telefon bağımlılığının daha az olduğu tespit edilmiştir. Başka bir çalışmada Canatar, F. (2020)'ye göre bekâr bireylerin evli bireylerden anlamlı düzeyde daha fazla bağımlılık gösterdiği bilgisine ulaşılmıştır. Öğretmenlerin medeni durumu ile günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans siber odaklı ilişkiler, aşırı

kullanım sosyal ağ bağımlılığı arasında anlamlı farklılık bulunurken diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Öğretmenlerin meslekteki yılı ile yaşam doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Öğretmenlerin meslekteki yılı ile günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, yoksunluk belirtiler, olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, Aşırı kullanım, sosyal ağ bağımlılığı ve fiziksel belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Avşaroğlu vd., (2005) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin hizmet süresi ile yaşam doyumu düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Raslan ve Gökçen (2021) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin hizmet süresi ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir farklılık bulunduğunu belirlemiştir. Birtürk ve Biçer yaptıkları araştırmada öğretmenlerin hizmet süresi ile akıllı telefon bağımlılığı arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirlemiştir.

Öğretmenlerin yaşı ile yaşam doyumu arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Öğretmenlerin yaşı ile günlük yaşamı rahatsız etme ve tolerans, yoksunluk belirtileri, olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, aşırı kullanım, sosyal ağ bağımlılığı ve fiziksel belirtiler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Avşaroğlu vd., (2005) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin yaşı ile yaşam doyumu düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Birtürk ve Biçer yaptıkları araştırmada öğretmenlerin yaşı ile akıllı telefon bağımlılığı arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirlemiştir. Kuyucu (2017)'ya göre yaş düştükçe akıllı telefon bağımlılığında bir artış gözlemlenirken, yaş arttıkça bağımlılıkta bir azalma olduğu tespit edilmiştir. Kumcağız (2020)'a göre akıllı telefon bağımlılığı düzeyi ile yaş arasında doğrusal bir ilgi olmadığı tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin toplam aylık geliri ile yaşam doyumu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Öğretmenlerin yaşı ile olumlu beklenti, siber odaklı ilişkiler, aşırı

kullanım arasında anlamlı farklılık bulunurken, diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Araştırma sonucunda öğretmenlerin yaşam doymu düzeyinin orta olduğu belirlenmiştir. Akıllı telefon bağımlılığı alt faktörlerinden günlük hayatı rahatsız etme ve tolerans düzeyi düşük, yoksunluk belirtileri orta, olumlu beklenti düzeyi orta, siber odaklı ilişkiler düzeyi düşük, aşırı kullanım düzeyi orta, sosyal ağ bağımlılığı düzeyi orta ve fiziksel belirtiler düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin yaşam doymu ile akıllı telefon bağımlılığı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Akıllı telefon bağımlılık düzeyinin yükselmesi yaşam doyumunun düşmesine sebep olmaktadır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin yaşam doymu düzeyinin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarların bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri: Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Adıyaman Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler, Etik Kurulundan alınan 30.05.2023-413 tarih ve sayılı izinle yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akboğa, K. (2023). *Eğitim yönetimi, teftişi, planlaması ve ekonomisi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Alosaimi, F. D., Alyahya, H., Alshahwan, H., Al Mahyijari, N., & Shaik, S. A. (2016). Smartphone addiction among university students in Riyadh, Saudi Arabia. *Saudi medical journal*, 37(6), 675.
- Avşaroğlu, S., Engin Deniz, M., & Kahraman, A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 115-129.
- Bal, E. & Balcı, Ş. (2020). Akıllı cep telefonu bağımlılığı: kişilik özellikleri ve kullanım örüntülerinin etkinliği üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(1), 369-394.
- Canatar, F. (2020). Nomofobi ve akıllı telefon bağımlılığının bağlanma stilleri, kimlik duygusu ve kişiler arası problemler açısından incelenmesi (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı).
- Ceylan, A. (2022). Akıllı Telefon Kullanımının Sağlık Üzerine Etkileri: Genel Bir Bakış. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 266-275.
- Comings, D. E. (1994). Tourette's syndrome: A behavioral spectrum disorder. *Advances in Neurology*. 65, 293-303.
- Cüceler, S., Yılmaz, M., & Türkleş, S. (2022). Madde bağımlısı bireylerin yaşadığı psikososyal sorunlar, uygulanan kanıt temelli müdahaleler ve hemşireliğin rolü. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 105-110.

- Egger, O., & Rauterberg, M. (1996). Internet behaviour and addiction. Yüksek lisans tezi. Swiss Federal Institute of Technology Üniversitesi, Zurich, Switzerland.
- Eyup, Acar., & Karavelioğlu, M. B. (2022). Spor Lisesi Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi1.
- Güngör, A. B., & Koçak, O. (2020). Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılığı ve akademik erteleme davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 397-419.
- Göker, Y. (2013). *Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları ve psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Işık, A. (2018). Türkiye’de madde bağımlılığıyla mücadelede bir sosyal politika uygulaması olarak okul sosyal hizmetinin önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 208-228.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaya, M. M. (2021). Ayrılma kaygısı bozukluğu üzerine bir inceleme. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4(2), 209-220.
- Kaya, N. (2006). *İş tatmini, yaşam doyumu ve tükenmişlik ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin T., Ergan M., Başkurt, F. & Başkurt, Z. (2018) Üniversite öğrencilerinde akıllı telefon kullanımı ve baş ağrısı ilişkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 864-873.

- Kim MH, Min S, Ahn JS, An C, Lee J. (2019) Association between high adolescent smartphone use and academic impairment, conflicts with family members or friends, and suicide attempts. *Plos One*,14(7): 1-14.
- Kozan, H. İ. Ö., Kavaklı, M., Ak, M., & Kesici, Ş. (2019). Akıllı telefon bağımlılığı, genel aidiyet ve mutluluk arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(4), 2152-2159.
- Kumcağız, H., Terzi, Ö., Koç, B., & Terzi, M. (2020). Üniversite öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılığı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 13-39.
- Kuyucu, M. (2017). Gençlerde akıllı telefon kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığı sorunsalı: “Akıllı telefon (kolik)” üniversite gençliği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 328-359.
- Obuz, M.T. (2022). Akıllı telefon kullanıcılarının akıllı telefon bağımlılık düzeyi, fiziksel aktivite düzeyi, yaşam kalitesi ve uyku kalitesinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı.
- Raslan, I., & Göçen, A. (2021). Öğretmenlerin İş Tatmini ve Yaşam Doyumu Algıları Arasındaki İlişki. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 3(2), 45-66.
- Sahin, S., Ozdemir, K., Unsal, A., & Temiz, N. (2013). Evaluation of mobile phone addiction level and sleep quality in university students. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 29(4), 913–918.
- Tohumcu, M. U., Karslı, T. A., Bahadır, E., & Kalender, B. (2019). Akıllı telefon bağımlılığı ve internet bağımlılığı ile benlik saygısı ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya University Journal of Social Science*, 21(2), 773-787.

- Yanardağ, M. Z., & Yanardağ, U. (2020). Davranış bağımlılığı ve sosyal hizmet uygulamaları üzerine bir inceleme. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(4), 551-560.
- Yengin, D. (2019). Teknoloji bağımlılığı olarak dijital bağımlılık. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 9(2), 130-144.
- Yetim, Ü. (1991). Sosyal refah, yaşam doyumu ve insan ilişkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 6(21), 37-45
- Yılmazsoy, B., & Kahraman, M. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile sosyal medyayı eğitsel amaçlı kullanımları arasındaki ilişkinin incelenmesi: facebook örneği. *Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitim Dergisi*, 6(1), 9-20.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The first thing that comes to mind regarding addiction is undoubtedly substance abuse. However, it covers a much broader scope. The variety of substances varies depending on the type of substance used by people. It is also examined within the scope of separate categories (Işık, 2018). Addiction appears as one of the most serious psychological problems experienced by modern people. As technology becomes more present in our lives, the number and type of substances we are addicted to increases. While alcohol and marijuana have been widely known addictive substances throughout history, internet and smartphone addiction have been the subject of ongoing debate for years. In the literature, smartphone addiction is considered a subcategory of behavioral addictions (Cüceler et al., 2022).

Technology, which continues its rapid development in today's world, brings with it radical changes. In addition to this change and transformation process, technological innovations have brought people closer to technology and created a need and desire to use it more (Yılmazsoy and Kahraman, 2017). Today, it has become a fact accepted by many scientists that technology has become an addiction for people. The number of people who spend hours in front of the monitor and sleep with their smartphones is increasing day by day. The number of people who have become ill as a result of addiction to technology products lately is too high to be overlooked. Most of these patients are addicted to computer games, internet and smartphones (Yengin, 2019). It is stated that the answer to the question of what life satisfaction means is that people's wishes, needs and desires for life are realized. Life satisfaction is explained as the situation that emerges as a result of comparing what a person has with what he wants to have. Conceptually, it is stated that life satisfaction predicts an important part of life. In other words, it shows how satisfied the person is with the life he has created. The concept explains positive feelings about life. Life satisfaction is the individual's level of generally positive evaluation of his or her life as a whole (Göker, 2023). While there are many effective factors on individuals' life satisfaction level, one of these factors is smartphone use. This research aimed to examine the smartphone addiction and life satisfaction levels of physical education teachers.

Method

Relational scanning model was used in this study, which was conducted to examine the smartphone addiction and life satisfaction levels of physical education teachers. In the correlational screening model, it is tried to determine whether the variables change together and, if so, how it is changing. (Karasar, 2011). The sample of the research is 318 Physical Education Teachers. Life satisfaction scale and Smartphone Addiction Scale were used as data collection tools in the research. SPSS 24.0 data analysis program was used to analyze the research data. Percentage and frequency analysis were performed to determine the demographic characteristics of the students participating in the research. Before the significance analysis between the dependent and independent variables, skewness and kurtosis analysis was performed to examine the normal distribution of the research data.

Findings

While 42.5% of the teachers participating in the research use smartphones for 3-4 hours a day, 33% use smartphones 1-2 hours a day, and 20.8% use smartphones more than 4 hours a day. While 63.2% of teachers use smartphones for social media, 14.2% use them to read news, 15.1% to make calls, and 7.5% to follow economic data. While the internet package limit used by 39.6% of the teachers participating in the research was between 11 GB and 20 GB, 28.3% had 21-30 GB, 17.9% had 10 GB or less, and 14.2% had 31 GB or less. above. While 69.8% of the teachers definitely do not buy an additional internet package, 0.6% definitely buy an additional package, and 29.6% buy an internet package occasionally. The life satisfaction of the teachers participating in the research is at a medium level. Interference with daily life and tolerance, positive expectancy, overuse and social network addiction are moderate; Withdrawal symptoms are cyber-focused relationships and physical symptoms are low.

There is a statistically significant difference between the gender and life satisfaction of the teachers participating in the research ($p < 0.05$). The life satisfaction average of female teachers (3.063) is higher than that of male teachers (2.854). While there is a statistically significant difference between teachers' gender and cyber-focused relationships ($p < 0.05$), there is no statistical significance between the other sub-dimensions ($p > 0.05$). There is a statistically significant difference between the marital status and life satisfaction of the teachers participating in the research ($p < 0.05$). The life satisfaction average of married teachers (3.0044) is higher than that of single teachers (2.690). There is a statistically significant difference between the years spent in the profession and life satisfaction of the teachers participating in the research ($p < 0.05$), There is a statistically significant difference between the years teachers spend in the profession and tolerance and disturbance of daily life ($p < 0.05$), There is a statistically significant difference between the years teachers have spent in the profession and their withdrawal symptoms ($p < 0.05$). There is a statistically significant difference between the years teachers have spent in the profession and positive expectations ($p < 0.05$). There is a statistically significant difference between teachers' age and cyber-focused relationships ($p < 0.05$).

Conclusion and Discussion

As a result of the research, it was determined that the life satisfaction level of teachers was medium. Among the sub-factors of smartphone addiction, it was determined that the level of disruption to daily life and tolerance was low, withdrawal symptoms were moderate, the level of positive expectations was medium, the level of cyber-focused relationships was low, the level of excessive use was moderate, the level of social network addiction was moderate and physical symptoms were low. There is a negative relationship between teachers' life satisfaction and smartphone addiction. The increase in smartphone addiction level causes life satisfaction to decrease. As a result of the research, it was determined that the life satisfaction level of teachers was at a medium level.